

MINISTERUL EDUCAȚIEI AL REPUBLICII MOLDOVA

**ACADEMIA DE STUDII ECONOMICE A MOLDOVEI
CATEDRA GÂNDIRE ECONOMICĂ, DEMOGRAFIE,
GEOECONOMIE**

CONFERINȚA ȘTIINȚIFICĂ INTERNAȚIONALĂ

**ABORDĂRI CLASICE ȘI INOVATOARE
ÎN GÂNDIREA ECONOMICĂ CONTEMPORANĂ
Ediția I (8 mai 2015)**

Chișinău, 2015

CZU 33:001.895(082)=135.1=111=161.1

A 12

COMITETUL ȘTIINȚIFIC:

Dumitru Moldovan, dr. hab., prof. univ., membru-corespondent al Academiei de Științe a Moldovei. Decan al Facultății „Relații Economice Internaționale” a ASEM.

Elina Benea-Popușoi, dr., conf. univ., șef-catedră „Gândire Economică, Demografie, Geoeconomie”, ASEM.

Boris Morozov, PhD, associate professor, Public Administration Institute, E. J. Ourso College of Business, Louisiana State University, SUA.

Livia Baci, dr., prof. univ., Departamentul Economie și Relații Internaționale, Universitatea „A. I. Cuza”, Iași, România.

COMITETUL DE ORGANIZARE:

Dumitru Moldovan, dr. hab., prof. univ., membru-corespondent al Academiei de Științe a Moldovei. Decan al Facultății „Relații Economice Internaționale” a ASEM.

Elina Benea-Popușoi, dr., conf. univ., șef-catedră „Gândire Economică, Demografie, Geoeconomie”, ASEM.

Cristina Grițcu, masterand, laborant superior catedra „Gândire Economică, Demografie, Geoeconomie”, ASEM.

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

„Abordări clasice și inovatoare în gândirea economică contemporană”, conferință științifică internațională (2015 ; Chișinău). Conferință științifică internațională „Abordări clasice și inovatoare în gândirea economică contemporană”, Ed. I (8 mai 2015) / com. șt.: Dumitru Moldovan [et al.] ; coord., resp. de ed.: Elina Benea-Popușoi. – Chișinău : ASEM, 2015. – 204 p. Antetit.: Acad. de Studii Econ. a Moldovei, Catedra Gândire Economică, Demografie, Geoeconomie. – Texte : lb. rom., engl., rusă. – Bibliogr. la sfârșitul art. – 40 ex.

ISBN 978-9975-75-782-9.

Responsabil de ediție și coordonator:
Conf. univ. dr. Elina BENEA-POPUȘOI

ISBN 978-9975-75-782-9.

©**Departamentul Editorial-Poligrafic al ASEM**

CUPRINS:

CONFERINȚA „ABORDĂRI CLASICE ȘI INOVATOARE ÎN GÂNDIREA ECONOMICĂ CONTEMPORANĂ” – PRIN GÂNDIREA ECONOMICĂ CĂTRE VALOAREA FIINȚEI UMANE

*Conf. univ.dr., Elina Benea-Popușoi Șef-catedră „Gândire Economică,
Demografie, Geoeconomie”, ASEM.....* 6

REGÂNDIREA UNOR POSTULATE ALE ȘTIINȚEI ECONOMICE PRIN PRISMA TEORIEI „ECONOMIA IMAGINAȚIEI CREATIVE”

*Prof. univ., dr. hab., m. c. AȘM, Dumitru MOLDOVAN,
Decan al Facultății „Relații Economice Internaționale, ASEM ...*.....9

VOCAȚIA INOVATOARE A PERSPECTIVEI CLASICE ÎN ȘTIINȚA ECONOMICĂ

*Prof. univ. dr., Ion POHOAȚĂ, Dep. Economie și Relații Internaționale,
Universitatea „A. I. Cuza”, Iași, România*15

STATUL, CRIZA, INSTRUIREA ȘI GÂNDIREA ECONOMICĂ

*Prof. univ. dr. hab., Sergiu CHIRCĂ,
Catedra MS, ASEM, membru de onoare al Academiei Române.....*25

DIN TRECUTUL ÎNVĂȚĂMÂNTULUI ECONOMIC

*Prof. univ. dr., Gheorghe POPESCU, Cluj-Napoca, România.....*34

CONSIDERAȚII PRIVIND O POSIBILĂ REFORMĂ METODOLOGICĂ ÎN ECONOMIE

*Prof. univ. dr. Livia BACIU, Dep. Economie și Relații Internaționale,
Universitatea „Al. I. Cuza”, Iași, România.....*46

DESPRE UMANIZAREA GÂNDIRII ȘI INSTRUIRII ECONOMICE

*Conf. univ., dr., Elina BENEA-POPUȘOI,
Catedra GEDG, ASEM.....*55

ФЕНОМЕН „ЭКОНОМИЧЕСКОГО ИМПЕРИАЛИЗМА” В КОНТЕКСТЕ СОВРЕМЕННОЙ ПОЛИТИЧЕСКОЙ ФИЛОСОФИИ

*Конф.унив. др., Илларион КИСТРУГА, МЭА.....*64

INTERDISCIPLINARITATEA ÎN ȘTIINȚELE ECONOMICE	
<i>Conf.univ., dr. Galina ȚURCAN, Catedra GEDG, ASEM.....</i>	<i>74</i>
THEORY AND PRACTICE OF DECENTRALIZATION IN DEVELOPING COUNTRIES: EVIDENCE FROM REPUBLIC OF MOLDOVA	
<i>PhD, associate professor Boris MOROZOV, Public Administration Institute, E. J. Ourso College of Business, Louisiana State University, SUA.....</i>	<i>80</i>
TEORIA FIRMEI LUI RONALD COASE ÎN CONDIȚIILE ECONOMIEI INFORMAȚIONALE	
<i>Conf. univ.dr., Natalia COȘELEVA, Catedra TPE, ASEM.....</i>	<i>100</i>
EVOLUȚIA CONCEPȚIEI DESPRE CLUSTERELE ECONOMICE ȘI AVANTAJELE CLUSTERIZĂRII	
<i>Conf. univ. dr., Mariana PRODAN, Catedra GEDG, ASEM.....</i>	<i>107</i>
MIGRAȚIA FORȚEI DE MUNCĂ: ABORDĂRI ÎN GÂNDIREA ECONOMICĂ CONTEMPORANĂ	
<i>Conf. univ. dr., Nolea FILIP, Catedra TPE, ASEM, Lect. univ. dr., Natalia BRANAȘCO, Catedra Șt.E, USARB.....</i>	<i>119</i>
ABORDĂRI CONCEPTUALE PRIVIND OCUPAREA FORȚEI DE MUNCĂ	
<i>Prof. univ. dr. hab., Andrei COJUHARI, Catedra TEM, UTM.....</i>	<i>127</i>
TEORII CLASICE ȘI MODERNE ALE MIGRAȚIEI INTERNAȚIONALE	
<i>Drd. Cristina CHIRVAS, Catedra GEDG, ASEM.....</i>	<i>136</i>
VALOAREA INTANGIBILĂ A ACTIVELOR ÎN ECONOMIA CONTEMPORANĂ ȘI FACTORII DE PRODUCERE A ACESTEIA ÎN REPUBLICA MOLDOVA	
<i>Drd. Andrei MUNTEANU, Catedra,, BA, REI, T", ULIM.....</i>	<i>149</i>
ACTUALITATEA CONCEPȚIEI ECONOMISTULUI LAUREAT AL PREMIULUI NOBEL V. V. LEONTIEV, CU PRIVIRE LA BALANȚA INTERRAMURALĂ A DINAMICII ECONOMIEI REALE ȘI PROBLEMA RESURSELOR NATURALE	
<i>Conf. univ. dr. hab., Ivan USTIAN, Catedra GEDG, ASEM.....</i>	<i>164</i>
GÂNDIREA ECONOMICĂ DIN BASARABIA INTERBELICĂ	
<i>Conf. univ. dr., Valeriu CAPSÎZU, Catedra EMT, USM.....</i>	<i>172</i>

**THE EPISTEMOLOGY OF THE AUSTRIAN SCHOOL OF
ECONOMICS AND THE PROBLEM OF EMPIRICISM IN
ECONOMIC THOUGHT**

Drd. Gerhard OHRBAND, Germania, AESM.....181

**ASIGURAREA SECURITĂȚII ECONOMICE PRIN PRISMA
CONCEPȚIILOR ȘCOLILOR DE GÂNDIRE ECONOMICĂ**

Lect. univ. drd. Corneliu MUNTEANU, Catedra GEDG, ASEM.....187

**FENOMENUL ECONOMIEI SUBTERANE ÎN TEORIA
ECONOMICĂ**

Drd. Ion ARSENE, Catedra GEDG, ASEM.....197

CONFERINȚA „ABORDĂRI CLASICE ȘI INOVATOARE ÎN GÂNDIREA ECONOMICĂ CONTEMPORANĂ” – PRIN GÂNDIREA ECONOMICĂ CĂTRE VALOAREA FIINȚEI UMANE

Colectivul Catedrei „Gândire Economică, Demografie, Geo-economie” multumește cordial tuturor participanților la conferința „Abordări Clasice și Inovatoare în Gândirea Economică Contemporană”, care și-a desfășurat lucrările la data de 8 mai 2015.

Această conferință a constituit pentru noi un eveniment multășteptat, dar și o adevărată sărbătoare a catedrei, care s-a dovedit a fi posibilă cu sprijinul administrației Academiei de Studii Economice a Moldovei, personal al domnului Rector ASEM, doctor habilitat, profesor universitar, academician **Grigore Belostecnic**, căruia îi aducem, pe această cale, mulțumiri pentru toată susținerea.

Țin să menționez, în continuare, specificul conferinței cu participare internațională „Abordări Clasice și Inovatoare în Gândirea Economică Contemporană”, ediția I, anul 2015.

În mod firesc, Academia de Studii Economice a Moldovei găzduiește anual multiple evenimente de ordin științific, educativ și cultural. Totodată, în acest context, reuniunea noastră științifică, din 8 mai 2015, a constituit prima conferință din ASEM, care a abordat, în mod explicit, Gândirea Economică, atât pe dimensiunea modului de gândire economic, cât și pe dimensiunea istoriei gândirii economice. În acest sens, am pledat pentru tema „Abordări Clasice și Inovatoare în Gândirea Economică Contemporană”, intenționând să prezentăm aceste abordări atât în calitate de categorii separate, cât și în varianta îmbinată a acestora, atunci, când elementul *clasic* capătă rol de *inovator*, iar cel *inovator* ajunge a fi *clasic*.

Conferința constituie rezultatul activității Catedrei „Gândire Economică, Demografie, Geoeconomie”, catedră cu tradiții și, în același timp, relativ tânără în formatul actual. Credem că, pe parcurs, am afirmat statutul nostru de *cea mai umanistă catedră de la ASEM*, atât sub aspectul disciplinelor de bază predate – Istoria Gândirii Economice, Filozofie / Politologie, Demografie ș. a., cât și sub aspectul abordărilor științifice și

didactice caracteristice profesorilor de la catedra noastră – abordări focalizate pe *Om* și valoarea *Ființei Umane*.

La lucrările conferinței, organizate de Catedra „Gândire Economică, Demografie, Geoeconomie” au luat parte, preponderent, cercetători universitari și, în virtutea acestui fapt, credem că a reflectat așteptările studenților în materie de gândire economică. Totodată, ținem să menționăm că, la conferință, au participat reprezentanți ai tuturor generațiilor actuale de cercetători – academicieni, profesori cu renume, dar și doctoranzi, cercetători începători. Astfel, reuniunea noastră a fost reprezentativă sub aspectul vârstei participanților, însemnând și o manifestare a legăturii între generații.

Conferința a constituit un for interuniversitar și, în acest sens, a reunit cercetători, cadre didactice de la cele mai reprezentative catedre și universități din R. Moldova, în domeniul gândirii economice:

Academia de Studii Economice a Moldovei: Catedra „Gândire Economică, Demografie, Geoeconomie”, Catedra „Teorie și Politici Economice”, Catedra „Management Social”;

Universitatea de Stat din Moldova: Catedra „Economie, Marketing și Turism”;

Universitatea Tehnică din Moldova: Catedra „Teorie economică și Marketing”;

Universitatea Liberă Internațională din Moldova: Catedra „Business și administrare, REI și turism”;

Universitatea de Stat „A. Russo” din Bălți: Catedra „Științe economice”.

Totodată, constatăm cu satisfacție că forul nostru s-a afirmat în calitate de conferință cu participare internațională, reunind, în splendidele zile de Florar al anului 2015, la ASEM, cercetători notorii sosiți de peste hotarele Republicii Moldova, cărora, pe această cale, ținem să le mulțumim:

Dna Livia Baciu, profesor universitar, doctor, departamentul *Economie și Relații Internaționale*, Universitatea „Al. I. Cuza”, Iași, România.

DI Ion Pohoată, profesor universitar, doctor, Departamentul *Economie și Relații Internaționale*, Universitatea „Al. I. Cuza”, Iași, România.

DI Gheorghe Popescu, profesor universitar, doctor, Cluj-Napoca, România.

DI Boris Morozov, PhD, associate professor, Public Administration Institute, *E. J. Ourso* College of Business, **Louisiana State University, SUA**

Astfel, conferința „Abordări Clasice și Inovatoare în Gândirea Economică Contemporană” a constituit o ocazie de comunicare interculturală, o ocazie de a aprecia modul de gândire reprezentativ pentru cultura universitară, nu doar din R. Moldova, dar și din România, Germania, S.U.A.

Rămânem recunoscători tuturor celor care au contribuit la realizarea conferinței „Abordări Clasice și Inovatoare în Gândirea Economică Contemporană” și ne exprimăm speranța că ediția I, anul 2015, a acestei conferințe va fi de bun augur pentru viitor.

Dr., conf. univ. Elina Benea-Popușoi
Șef-catedră „Gândire Economică,
Demografie, Geoeconomie”, ASEM

REGÂNDIREA UNOR POSTULATE ALE ȘTIINȚEI ECONOMICE PRIN PRISMA TEORIEI „ECONOMIA IMAGINAȚIEI CREATIVE”

*Dr. hab., prof. univ., m. c. AȘM, Dumitru MOLDOVAN,
Decan al Facultății „Relații Economice Internaționale, ASEM*

Abstract: *In the following article there are exposed the main ideas of the theory-hypothesis named „The economy of creative imagination”. These ideas have as a base the last realizations of the quantum physics. There are also identified the ways of rethinking of some mechanistic postulates of economic science.*

1. Deși este, deocamdată, doar o teorie-ipoteză, „economia imaginației creative” (EIC) constituie un punct de plecare pentru reevaluarea radicală a felului în care înțelegem activitatea economică și, în special, procesul de creare a bunurilor economice. Cum se știe, știința economică contemporană mai rămâne a fi, în principal, ancorată în principiile teoretice ale mecanicii lui Isaac Newton, care face abstracție de rolul jucat în viața economică de însușirile spirituale ale individului, de dorințele, imaginația, rugăciunile și așteptările acestuia. Prin EIC, propunem o cu totul altă interpretare a procesului de producție. Potrivit opiniei noastre, ce are la temelie ultimele realizări ale fizicii cuantelor, dar și ale altor științe, procesul de producție se desfășoară, în două etape, la două nivele ale realității, mai întâi, în conștiința umană, și abia apoi în fabricile și uzinele tradiționale.

La prima etapă, prin intermediul intențiilor sale, al imaginației și al așteptărilor, individul „acționează” asupra particulelor elementare - cuantele, aflate sub formă de energie, realmente, mobilizându-le pe acestea și dându-le configurația și conținutul dorit. Mai apoi, aceste „bunuri”, create deja în imaginația individului, prin anumite eforturi fizice și intelectuale, capătă forma lor materială.

Teoria ”EIC” are la temelie ideile de bază ale fizicii cuante-lor. Mai întâi de toate, adevărul demonstrat pe cale experimentală, pe parcursul unui întreg secol, potrivit căruia, cuantele, aflate în stare de unde, sub influența conștiinței umane, se manifestă și sub forma unor puncte

materiale, după principiul „observatorul creează realitatea observată”. Adică, lumea materială apare dintr-o lume a energiilor veșnice și inepuizabile, în urma unui „contact misterios” dintre conștiința individului și particulele elementare.

O altă idee, care, într-un fel, o justifică pe prima, este legată de însăși apariția Universului material, care, potrivit științei contemporane, a apărut, practic, din nimic, ca urmare unei explozii uriașe („Big Bang”), când o parte din energiile concentrate într-un punct cu dimensiunea „zero” s-au transformat în lucruri materiale. Și religiile lumii explică apariția Universului material „tot din nimic”, dar, de fapt, prin transformarea, de către Creatorul Suprem, a energiilor eterne în lucruri materiale, cum ar fi planetele, stelele, Pământul, apele, flora și fauna acestuia etc.

Este adevărat că unii oameni de știință consideră că prefacerea energiei în materie, înfăptuită de către conștiința individului, are loc doar la nivelul cuantelor. Doar la acest nivel, spun ei, „observatorul creează realitatea observată”. Există însă și o altă opinie, care, cu timpul, capătă tot mai mulți adepți, potrivit căreia, legile care reglementează „universul cuantelor” sunt valabile și pentru lumea obiectelor mari, adică pentru întregul „Univers material”.

2. Pentru a răspunde la întrebarea „care este locul economiei imaginației creative” în sistemul științelor economice, este necesar să ne amintim că acest sistem include, în opinia specialiștilor, cinci categorii de științe, și anume: a) științe economice fundamentale (economia politică, micro- și macroeconomia); b) științe economice funcționale (sau teoretico-aplicative: statistica, contabilitatea, managementul, finanțele etc.); c) științe economice concrete (economia industriei, economia comerțului etc.); d) științe economice istorice (istoria gândirii economice, istoria economiei naționale, etc.); e) științe economice de frontieră (geografia economică, econometrie, psihologia economică, econofizica etc.).

Economia imaginației creative apărută inițial ca o știință de frontieră (economia și fizica cuantelor), devine, în realitate, una din științele economice fundamentale. Și, cândva, ea va modifica radical caracterul și

conținutul celorlalte științe economice. Deosebirea principală a EIC constă în faptul că ea studiază procesul economic ce se desfășoară la nivelul conștiinței umane.

Neavând la dispoziție alte instrumente, specifice acestui nivel al realității, vom folosi, deocamdată, modelul de analiză propriu realităților materiale. Astfel, în cazul procesului de producție din conștiința umană, în calitate de „materie primă”, individul are la dispoziția sa particulele elementare (cuantele) care, cum menționa unul din fondatorii fizicii cuantelor, W. Heisenberg, constituie o lume de posibilități, mai degrabă decât o lume de lucruri sau fapte reale.

La nivelul procesului de producție, desfășurat în conștiința umană, în calitate de „unelte de muncă”, sunt „folosite” intențiile individului, imaginația sa creativă și așteptările acestuia. Deși pare cu totul incredibil, dar, în ultimele decenii, s-a demonstrat, pe cale experimentală, că asemenea eforturi spirituale ale individului, cum ar fi rugăciunea, intențiile, și imaginația creativă, fenomene pe care nu le vedem și nu le luăm în serios, în realitate sunt niște forțe fizice reale, care, odată apărute în conștiința umană, devin momentan cunoscute în întreg Universul. În plus, ele au capacitatea de a mobiliza energiile de aceeași natură și a le pune într-o ordine dorită și așteptată de individ.

3. Cum se știe, știința economică, deși se „îmbogățește” mereu pe baza altor științe, cum ar fi, spre exemplu, psihologia sau matematica, rămâne a fi o știință ce are la temelie principiile mecanicii clasice. Astfel, procesul de producție este considerat drept un proces de transformare a resurselor naturale în bunuri materiale. În acest proces, conștiința umană nu participă în niciun fel în calitate de forța creatoare. În fine, procesul de producție (ca, de altfel, toată activitatea economică), este supus acțiunii principiului determinismului, potrivit căruia rezultatele oricărui efort uman sunt previzibile și, deci, activitatea economică, atât la nivel de întreprindere, cât și de economie națională, poate fi programată din timp, rezultatele acesteia fiind „cunoscute” cu mult înainte chiar de declanșarea procesului de producție propriu-zis.

Totul bine și frumos, dar nu toți economiștii au fost de acord cu faptul că Adam Smith a „creat” știința economică prin analogie cu

mecanica lui Isaac Newton. Astfel, neoclasicii Școlii de la Viena, dar mai cu seamă John Maynard Keynes, au ajuns la concluzia că legile economice sunt de natură psihologică. Iar cu câteva decenii în urmă, Robert Lucas, în cunoscuta sa teorie a „anticipărilor raționale”, susține ideea precum că individul-întreprinzător ia decizii mai reușite și poate prevedea mai corect consecințele unor sau altor acțiuni, decât statul, care, în activitatea sa, recurge la serviciile celor mai buni economiști și folosește cele mai moderne instrumente. De ce se întâmplă așa? Fiindcă individul-întreprinzător, atunci când ia o decizie oarecare, are la dispoziția sa, pe lângă cunoștințe și tehnica de calcul, asemenea calități spirituale, cum ar fi: intuiția, clarviziunea, presimțirile etc.

4. Oricum, în opinia noastră, știința economică, cel puțin la etapa actuală, trebuie să aibă la temelie sa doi piloni de bază, și anume: fizica mecanică și fizica cuantelor. Știința economică urmează să țină cont de faptul că elementul primordial, constituant, al Universului nu este materia, ci energia, care, în anumite condiții, se poate preface în materie, iar forța care realizează această transformare la nivelul cuantelor este conștiința umană. În cazul dat, trebuie să recunoaștem și adevărul că activitatea economică este supusă acțiunii nu doar a principiului determinismului, dar și a principiului incertitudinii, ce se manifestă și prin celebrele „salturi cuantice”.

Și acum să ne întrebăm, nu sunt, oare, așa-numitele miracole economice niște „salturi cuantice” în domeniul economic? Căci, deși mai sunt încă calificate drept niște fenomene pitorești, ce constituie o abatere de la „mersul firesc al lucrurilor”, miracolele economice nu sunt caracteristice doar pentru timpurile noastre. Asemenea salturi neașteptate și inexplicabile au fost cunoscute și în cazul succeselor economice ale vechilor indieni, egipteni, romani. Iar în Evul Mediu, Olanda, dintr-o țară săracă și subdezvoltată, la un moment dat, oarecum pe neașteptate, devine într-un termen scurt, cea mai bogată, cea mai evoluată țară din lume. N-a fost, oare, acest caz o confirmare a faptului că principiul incertitudinii se manifestă și la nivelul unei economii naționale? Iar în perioada de după război, pur și simplu, a „plouat cu miracole economice”. Vom aminti aici doar de cel german, italian,

japonez, chinez, cel al tigrilor asiatici. Mai puțin cunoscut este miracolul economic suedez, care s-a petrecut între anii 1947-1974, când PIB-ul pe locuitor a crescut de la 1500 dolari până la 24.000 dolari. În doar 27 de ani, PIB-ul per capita s-a mărit de 16 ori! Or, în Republica Moldova în ultimii 24 de ani PIB pe locuitor n-a atins încă nivelul anului 1992.

5. Un fenomen, care pune în mare dificultate știința economică, bazată pe mecanica clasică și principiile determinismului, îl constituie crizele economice.

Deși știința economică mai operează cu noțiunea de „crize ciclice”, acest fapt poate fi pus la îndoială, deoarece, chiar dacă crizele economice sunt un fenomen permanent, nu înseamnă, nicidecum, că ele se repetă la o perioadă fixă de timp. Or, dacă ar fi așa, ele ar putea fi preîntâmpinate și atunci nici nu s-ar declanșa. Dar nu este așa. Crizele economice apar când vor și tot așa, ca din senin, pleacă. Și, oare, acest fenomen, ca de altfel și miracolele economice nu ne vorbește despre faptul că activitatea economică este supusă acțiunii nu doar a principiului determinismului, dar și principiului incertitudinii, care, cum se știe, este propriu lumii cuantelor.

În opinia celui mai talentat economist, din a doua jumătate a secolului XX, John Kenneth Galbraith, una dintre cele mai mari „rătăcirii” ale științei economice contemporane este convingerea că economiștii sunt în stare să prognozeze din timp rezultatele oricărei activități economice, și chiar să elaboreze, în modul cel mai serios, așa-numitele „planuri strategice” de dezvoltare la nivel de întreprindere și de economie națională. În realitate, spune autorul american, „acest adevăr” este o iluzie, un mit, o amăgeală crasă, în ultima sa carte, tradusă în rusă sub denumirea „Экономика невинного обмана”, afirmând sus și tare că „rezultatele activității economice, trecerea de la timpuri bune la recesiune, sau stare de depresie, precum și invers, nu pot fi pronosticate (prezise)”. Așa a fost totdeauna, și va fi totdeauna, conchide economistul american. Chiar dacă astăzi, în întreaga lume, prezicerea necunoscutului este o ocupație foarte plăcută și deosebit de bine plătită.

Bibliografie:

1. ROSENBLUM Bruce, KUTTNER Fred. *Enigma Cuantică. Fizica întâlnește conștiința*. București, Ed. Prestige, 2011.
2. HAWKING Stephen, MLADINOW Leonard. *O scurtă istorie a timpului*. București, Ed. Humanitas, 2012.
3. MOLDOVAN Dumitru. *Economia imaginației creative*. Chișinău. Ed. Știința, Arc 2014.
4. МАРКС Карл. *Капитал*. Кишинэу. Ед. Картя Молдовенеаскэ, 1967.
5. РОНОАȚĂ Ion. *Epistemologie și metodologie în știința economică*. Editura Economică, București, 2011.
6. GALBRAITH John Kenneth. *Экономика невинного обмана*. Москва, 2009.
7. ПОППЕР К. Р. *Квантовая теория и раскол в физике*. Москва, 1998.

VOCAȚIA INOVATOARE A PERSPECTIVEI CLASICE ÎN ȘTIINȚA ECONOMICĂ

*Prof. univ., dr. Ion POHOAȚĂ,
Dep. Economie și Relații Internaționale,
Universitatea „A. I. Cuza”, Iași, România*

Abstract. *Problematica prezentului, dar mai ales a viitorului științei economice, e atât de serioasă și generoasă, încât a cuteza a o surprinde în paginile unui scurt articol poate sugera lipsă de măsură. Asumându-ne un atare risc, încercăm, în paginile acestui succint material, să invocăm câteva împrejurări din care să rezulte că perspectiva clasică este, realmente, generoasă, deschisă și perpetuu inovatoare. Mai mult, încercăm să convingem că angajarea eforturilor spre o atare pistă e obiectivă și stringent necesară.*

Introducere. Ca și multe alte domenii ale cunoașterii, istoria ideilor despre economie și-a avut momentul ei de grație. Ne gândim la clasicism, cel căruia i-au dat miez adânc și forță intelectuală A. Smith, D. Ricardo, J.S. Mill, Fr. Bastiat, J.B. Say. Clasic este și Marx, unul de un soi special, cu școală și mulți ucenici. Dar cum evoluția vieții economice după modelul gândirii sale a eșuat lamentabil, peste tot și pe toată linia, nu ne interesează o perspectivă a științei noastre care să își ia reper și puncte de sprijin din această direcție. Ne interesează, în schimb, o perspectivă cu sorginte în gândul și scrisul celor șase mari apostoli creatori de sistem, pe care i-am numit mai sus. Cutezăm a spune că spre clasicism, atunci când ne încercăm gândul conturării unei perspective, suntem trimiși cu obiectivitate. Atunci, în acele momente, se spun lucruri mari, lămuritoare, cu bătaie lungă și de natură să consolideze statutul unei științe în raport cu altele. Iar noi, economiștii, trebuie să concedem că izvoarele de la care ne adăpăm astăzi vin dinspre acolo. Atunci, s-a stabilit care este obiectul științei economice și care-i sunt temele ei mari. Și, implicit, care este fișa postului celui care oferă însuflețire pe acest areal al cunoașterii – economistul.

De la clasici până în prezent, s-au scurs secole. În acest interval, s-au produs multe, în spiritul și litera clasică sau, dimpotrivă. Unii au updatat și primenit mesaje sănătoase pentru a oferi registre explicative unor fapte

noi. Alții au ieșit din matcă și, pe o cale neoclasică sau fără legătură cu clasicismul, și-au arogat statutul de creatori de teorie economică nouă. Toți sau aproape toți emit pretenția modernizării. În acest timp, două mari crize mondiale îi cheamă la rampă cu răspusuri. Pentru că nu le oferă cu promptitudine și maximă calificare, știința lor e socotită în criză, iar statutul ei în suferință. Ce trebuie făcut? Încercarea noastră de răspuns trimite, consistent și insistent, la clasici. Cu preluarea a ceea ce merită din neoclasicism, perspectiva științei economice și șansa ei de a oferi răspunsuri definitorii și lămuritoare pentru evoluția faptelor vine din această direcție. Un obiectiv de o atare anvergură nu poate primi un inventar exhaustiv de argumente în limitele unui articol. Vom selecta, de aceea, pe acelea pe care le vom socoti de mare forță demonstrativă.

Întoarcerea la economia adamistă și obiectul ei de studiu. Prin chiar titlul lucrării sale fundamentale – *Avuția Națiunilor. Cercetare asupra naturii și cauzelor ei* [1], părintele spiritual al științei economice, A. Smith, a definit, în termeni simpli, dar cristalini, obiectul ei de studiu: creșterea și dezvoltarea economică. Cu aceasta trebuie să se ocupe știința economică și aceasta este principala sarcină a economistului: să îi învețe pe oameni cum se obține mai repede și eficient bogăția, materială și nematerială. Esențializând și spunând acest lucru, Smith nu a pus punct. Dimpotrivă, ne-a furnizat armătura conceptuală a ceea ce înseamnă cultura bogăției. Ne-a înarmat, adică, cu un minimum de cunoștințe despre: diviziunea muncii și rolul ei în creșterea productivității; raportul dintre munca productivă și cea neproductivă; rolul muncii în procesul de creare a valorii; relația populație-creștere economică; factorii de producție și fructul acestora: salariu, profit, dobândă, rentă; combinațiunea acestor factori și procesualitatea prin care de la producție se trece prin repartiție, schimb și, de aici, la consum, pentru ca procesul să se repete; regulile după care toate acestea se întâmplă și, peste toate, rolul principalului actant al vieții economice și sociale, în speță, statul. Și, ca să ofere rotunjime discursului, a oferit, primul, deschidere pe terenul schimburilor internaționale. Chiar dacă prin ceea ce a gândit și scris nu s-a dovedit peste tot perfect, ci perfectibil, meritoriu este că ne-a lasat un *cadru de analiză*. Ne-a spus,

într-o limbă simplă, dar curată, cu ce trebuie să ne ocupăm. Ceilalți clasici, preluând ce a lăsat moștenire Smith, au adăugat și dezvoltat; au întregit și explicitat, o dată în plus, dar, atenție, n-au schimbat registrul analizei. Au plusat pe repartiție (Ricardo și Mill), au reliefat cu insistență rolul canalului nominal în procesul reproducției (Ricardo) sau cel al populației (Malthus), au reliefat mai analitic natura și urmările modului în care cererea se raportează la ofertă (Mill și Say) sau au punctat mai apăsător asupra filosofiei susținătoare a ordinii naturale și a „mâinii invizibile” – liberalismul (Bastiat), dar, repetăm, niciunul nu a gândit și creat dincolo de matricea mare stabilită de Smith. Relativ la toate acestea, întrebarea fundamentală, și absolut necesară, este ce a rămas din această ofertă? Fortând, plusând cu intenție și obligând un răspuns să intre într-o singură frază lungă, e adevărat, spunem că de la clasici încoace: ne-am dovedit complicatori de profesie în a defini obiectul de studiu al științei noastre; am permis ca invazivul cotidian să-i relativizeze statutul; am umplut-o cu polilogisme și psihologisme; am trimis-o prin vecinătăți ademenitoare, nefăcându-ne bine temele acasă; am exagerat pe empirie și am fugit de teoria bună; am făcut-o, ca o consecință a celor de mai sus, mai puțin credibilă și aptă pentru a inspira și susține o politică economică coerentă menită a asigura dinamica fără sincope a lumii faptelor economice.

Subliniind aceste lucruri, putem fi acuzați că buna-credință ne-a părăsit, nerecunoscând că, de la A. Smith încoace, știința economică a înregistrat progrese. Adevărul este că a înregistrat; progresele ei sunt remarcabile și de natură să o așeze la loc de cinste în lumea cunoașterii. Numărul impresionant de Premii Nobel dobândite pe temeiurile ei vorbesc în acest sens. Pe noi ne interesează dacă aceste progrese, felul lor, au făcut-o, din interior, mai puternică și mai aptă să susțină o politică economică menită să asigure sănătatea economiei și pe cea a lecției la clasă. Iar din punctul acesta de vedere, acceptăm dubitativul în formularea unui răspuns. Și iată, pe scurt, de ce!

- De la o definiție clară, învățabilă și lămuritoare despre rosturile ei, pe calea unei false modernități, s-a ajuns la „un conflict de definiții”, așa cum, prin sugestivul titlu al cărții sale *Quelle économie pour le XXI-ème*

siècle [2] Jacques Sapir încearcă, și reușeste, să demonstreze. Natura conflictuală și improductivă a unor atari încercări este surprinsă și de Serge Latouche [3]. Cunoscutul epistemolog inventariază bogata producție de definiții pentru a reține deruta produsă de cei care, nemulțumiți de ce a stabilit Smith, se simt chemați să vină cu propria ofertă. Emblematică pentru răul produs de atari tentații este încercarea lui Lionel Robbins, surprinsă de Latouche, prin care, cel mai citat dintre contemporani pentru definiția sa frumos sunătoare, crede că „știința economică studiază comportamentul uman, cât și relația dintre finalități (obiective) și resursele rare în utilizări alternative” [4]. Acesta să fie, oare, obiectul specializat al științei noastre, care să o deosebească de alte științe sociale? Ce înțelege studentul în economie despre sarcina economistului și ce-și poate apropria, de aici, o politică economică spre a-și fasona propria-i osatură? Vagul și iluzia unui universalism nenecesar dau aici măsura lucrurilor, și nu cristalinul, esențialul și concretul în părăsita, fără temeii, haină clasică. Tocmai cu atari puncte de sprijin, în definiții gen Robbins, știința a fost trimisă pe teritorii care nu-i aparțin de drept. Dezvoltările cu „ștaif”, pentru care un Gary Becker a luat și Nobelul [5] cu „gospodina” lui perfect rațională, capabilă să rezolve o funcție de utilitate cu trei variabile intră și primesc acoperire în perimetrul unor atari definiții.

- Deși pericolul este știut și consemnat cu osârdie, Schumpe-ter consumându-se serios pe subiect [6], ideologia este invitată, în continuare, în a explica chestiuni care țin de mecanica lucrurilor, nu de pasiunile politice ale oamenilor. Regimul de salarizare sau pensionare, datoria publică, bugetul, moneda sau impozitul etc., în loc să fie trimise în logica cauzală seacă, în mod necesar carteziană, sunt prinse în vâlul cețos al ideologiei. Procedând astfel, abilităm fiecare partid cu propriu-i manual de economie. Și, ca tacâmul să fie complet, lăsăm ca știința noastră să fie invadată de psiho-sociologie sau de hermeneutică. „Produsele exotice”, semnalate de Rothbard [7] permise pe ruta filologie - științe sociale – structuralism fenomenologic sunt mai prezente azi ca oricând. Ele vin să dea culoare, să ofere dimensiune interdisciplinară, modernitate etc. Dar ce te faci cu ele când trebuie să repari defectiunile

de funcționare ale unor mecanisme intime și seci, a căror explicație ai relativizat-o? Cât de mult te ajută ele în timp de criză economică majoră?

- Inspirat din A. Smith, Jean Baptiste Say a oferit o structură de manual de economie în mod permanent valabilă; cu patru mari capitole: producție, repartiție, schimb și consum, prin care a explicat procesualitatea economică, cu parcurgerea, pas cu pas, a celor patru momente și relevând condițiile reluării procesului în tradiția sănătoasă amorsată de un Fr. Quesnay cu *Tabloul economic*, în care lumea bunurilor se mișcă odată cu lumea banilor într-o organică obiectivă determinată de legități obiective. Ce a rămas din mesajul, plin de miez, dacă ești dispus să te oprești la Say, al unei asemenea încercări? Nimic sau aproape nimic! La noi, fidel clasicului francez a fost doar Ioan Strat. În afară de *Introducțiune*, manualul [8] primului profesor de economie la universitatea ieșeană a fost o compilație reușită după Say; reușită pentru că, inspirat și avizat, n-a găsit necesar să fie și original. Iar după un asemenea manual se învăța ușor și temeinic. De ce? Pentru că el transmitea câteva lecții pe care filiera neoclasică le-a marginalizat. De pildă, chiar dacă i-a fost clar că cele patru momente ale reproducerii se consumă concomitent a plusat, insistent, pe producție; de acolo începe, adică, totul și fără producție celelalte faze nu există. Afirmând că „în producție cererea este implicită” el nu numai că a anulat teoria plusvalorii și exploatării de esență marxistă, dar a oferit o perspectivă istorică celor dispuși să înțeleagă astfel. Iar cei care au înțeles au devenit atelierele lumii (China sau Germania), în timp ce alții și-au gândit întreaga economie națională în formula unei mari societăți comerciale. Abia în timp de criză lecția clasică le spune, la modul dureros, că, dacă s-ar fi aplecat spre producție, marja la manevră le-ar fi fost, incomparabil, mai mare.

Să mai reținem, în același context, că, pe moderna, și pe val, filieră neoclasică, abordarea clasică a fost înlocuită cu celebrele modele ale producătorului și consumatorului; tratate savant, epatant cantitativist, dar nepermis de autonom, de separat. A trebuit să vină și să folosească copios un L. Mises spre a instaura „suveranitatea consumatorului” [9], ca instanță supremă, punct, concomitent, terminus și de început al actului

reproducției. Sau, demn, de asemenea, de reținut este și deriva de la logică a celor două mari doctrine și politici economice contemporane – cea a ofertei, via A. Laffer [10] și cea bazată pe cerere, via J. M. Keynes [11]. În sine, ele par a avea o coerență fără reproș, în raport și în condițiile unor realități date; una menită să stimuleze producția pe timp de inflație puternică, alta să facă din cererea efectivă un panaceu universal pentru reducerea șomajului. Privite din exteriorul perimetrului, în care au fost construite și reclamând organica întregului, așa cum vine ea din perspectiva clasică, cele două politici apar în toată splendoarea lor ilocică.

Nu fără consecințe se arată a fi și modul în care este concepută lecția despre bani și bănci în maniera neoclasică. Prin Smith, Ricardo și Marx (aici îl luăm în considerare pentru că, în afară de finalul ideologizat, lecția lui despre bani rămâne splendidă) clasicii au spus, lămuritor, că banii își au rost numai și în măsura în care sunt chemați să măsoare, prin prețuri, valorile bunurilor și serviciilor create. Celelalte funcții apar ca derivate. Doar Menger, prin al său eseu despre bani [12] păstrează linia clasică. În rest, toate celelalte „contribuții” fac din bani un simplu mijloc de schimb. Prin Keynes, acest punct de vedere primește desăvârșire. Ce e rău în asta? E rău, pentru că se induce ideea periculoasă că domeniul monetar este nu doar o specializare aparte, dar și o secvență economică cu propria-i autonomie. E rău pentru că pe o atare filieră poți să explici „logica interesantă” a apariției produselor toxice derivate; poți să admiți că banii reprezintă ceea ce vrea guvernatorul unei bănci centrale sau să îți se pară normal că, în timp ce lumea faptelor reale este în derivă, cea a băncilor este pe profit!

În încercarea de a valorifica linia clasică, nu putem uita de componenta socială a științei noastre. În afară de „logicianul școlii”, îl numim pe David Ricardo, la toți ceilalți clasici „broderia socială” e prezentă. Chiar întreprinzătorul, „acasă” la Smith și Say, în calitate de ferment al vieții economice, îmbracă o haină umană. Umanismul său dispăre și devine o caricatură în formula unui homo-oeconomicus egoist prin condeiul neoclasicilor; o caricatură umană manifestă într-un climat arid, sec, populat de două personaje fără adresă și nume: consumatorul și producătorul. Un climat în care echilibrul a fost și este gândit,

preponderant, pe cale matematică ca o relație între lucruri; între variabilele macroeconomice fundamentale, dincolo de social, politic sau instituțional. Armonia și echilibrul smithian, gândite stratificat, prin așezarea fiecăruia acolo unde-i este locul de către piața concurențială, părăsesc scena în favoarea eleganței și splendoarei seci și goale a modelelor matematice. Cu asemenea exerciții poți explica cum e posibil ca din punct de vedere macroeconomic economia, este stabilă, dar indivizii sunt neîmpăcați și în conflict cu ordinea socială.

Sunt meritorii și trebuie consemnate încercările de a suplini acest gol și de abordare a temei echilibrului economico-social din perspectivă clasică de către promotorii dezvoltării durabile; o dezvoltare în care socialul și mediul reocupă locul cuvenit. În aceeași direcție, încercând o ancorare a economiei la social, și invers, dezvoltările realizate de Noua Economie Instituțională sunt, fără îndoială, meritorii.

Patinaje pe terenul metodologiei. Beneficiem, grație clasicii, de un instrumentar metodologic bine pus la punct pentru a ne ajuta în construcția de teorii coerente, acoperitoare pentru lumea faptelor și cu bătaie lungă. Relațiile dintre inducție și deducție, concret și abstract, static și dinamic, termen scurt- termen lung, real-nominal etc. le-au fost clare; iar unde nu au fost, le-au adus ei necesara clarificare. Cunoscuta „ceartă a metodelor”, consumată la finele secolului XIX, opunându-i pe deductiviști inductiviștilor a adus, o dată în plus, clarificările necesare pentru ca economiștii cercetători de astăzi să știe „pe ce să pună mâna” când se apucă de treabă. Au rămas lucrurile clarificate?

Dacă răspunsul ar fi DA, nu am fi obligați să observăm că unii economiști explică traiectoria recentei crize sub formă de V, alții sub forma literei U și, în fine, a literei W. O „ceață metodologică” pare a fi laitmotivul cercetărilor curente, explicabilă, credem noi, prin propensiunea excesivă pentru decor; printr-o încercare „reușită”, de a atrage atenția nu asupra fondului problemelor, ci asupra discuțiilor despre aceste probleme, discuții angajate din poziții metodologice diferite, sufocând, prin tipic, prin ceremonial, esența lucrurilor. Oricum, îndepărtarea de sănătoasa și eficienta linie clasică e vădită și nu fără urmări în planul rezultatelor.

Secvențial surprinzând peisajul, credem că „empiric fără teorie” ar putea fi sintagma cu forță conceptuală acoperitoare și explicativă pentru ceea ce se întâmplă în știința și, mai ales, în cercetarea economică actuală. Clasicii au fost, fără excepție, obiectivi. Au pornit la drum „cu lupa în mână”. Au fost interesați să cunoască realitatea așa cum era ea la acea vreme. Dar cunoscând-o prin mulțimea faptelor reprezentative au creat teorie; una bună, cu bătaie lungă, în cadrele și logica căreia pot fi explicate și faptele prezente. De aceea, ei sunt clasici. Cei de după ei au procedat la fel? Neoclasicii au excelat până la exagerare în abstracții sterile, rupte de realitate, transformându-și știința într-o „cutie goală”. Vechii instituționaliști, ca și istoricii germani, au dispărut pentru că s-au pierdut în păienjenitul de fapte, în dauna teoriei. Școala austriacă este un bun model în care gândirea abstractă redobândește forța explicativă a domeniului clasic. Dar, în rest, teoria suferă, și suferă, cel puțin, pe următoarele două rubrici:

- Excesul de cazuistică, de „studii de caz” în defavoarea marilor sinteze. E la modă ca orice lucrare, dacă nu cuprinde în cadrele ei un model, măcar să aibă, cel puțin, un „studiu de caz”. Angajarea pe empiric e necesară. Problema e una de măsură a lucrurilor. Puținătatea concluziilor, redusă lor forță predictivă în raport cu sumedenia de date statistice reduce valoarea analizelor. Analize care, astfel, nu vor deveni teorie. Imediatismul lor atractiv se va stinge, odată ce faptele pe care se sprijină dispar, adică repede;

- Contactul slab cu literatura mare. Când spunem mare, ne referim la cărțile scrise de autori cu renume; de economiști de elită, în gândul cărora te poți mișca în voie și găsești clarificările căutate; de economiști cu vocație universală, aflați în prelungirea clasicilor, cu aplecarea spre chestiuni nodale ale cunoașterii economice; citabili, memorabili și imitabili. Or, rațiuni „administrative”, de promovare sau de a te pune bine cu șefii prezenți și viitori, citări încrucișate pentru că „așa trebuie” etc. explică angajarea în analize, în disertații ca și în manuale, a unor nume și lucrări, care nu au legătură nici cu lumea mare a cărților bune și nici cu cea a ideilor răscolitoare, dimpotrivă. Masificarea fenomenului trimite spre granițele pericolului. Inclusiv prin

instituționalizarea ideii că „*actualul*” înseamnă cărți scrise în ultimii cinci, maximum zece ani. Rămân afară „*neactualii*”, marii clasici și cei asemănători lor, care n-au avut șansa să-ți fie nici șefi, nici prieteni. Repetăm, credem că pierderea, la acest nivel, este mare și fără semne recuperabile.

Minime concluzii la concluzii. Nici când, bibliotecile și librăriile n-au fost mai pline de cărți de economie. Un gând cărcotaș te poate urmări cu o întrebare la fel de incomodă: se citește și gândește în aceeași măsură? Ne asumăm riscul concluziei ingrate că nu tot ce se găsește în spațiile destinate cărților economice merită citit. Dacă există o problemă în această lume plină de cărți bune și „ne bune”, ea e una de selecție. Selecție obligatoriu operabilă pentru că, altfel, ocupându-te de pigmei, șansa de a semăna cu ei e mare. Iar noi credem, convinși, că sunt mari și nu pigmei toți cei care încearcă și reușesc perpetuarea sau reînnoirea tradiției clasice; prin teme mari pe care le iau spre studiu; prin popasul consistent pe chestiuni nodale; prin contactul strâns, dar cu măsură, cu alte discipline; prin plusul de elitism și o limbă curată, liberă, simplă și vie; prin, în sfârșit, o mai bună sutură între teorie, economics și științele de gestiune [13].

Bibliografie de referință:

1. SMITH, Adam. *Avuția națiunilor. O cercetare asupra naturii și cauzelor ei.* vol I-II, Chișinău, Editura Universitas, 1992, ISBN 5-362-00986-9.
2. SAPIR, Jacques. *Quelle économie pour le XXI-eme siècle.* Paris, Odile Jacobs, 2005, ISBN-10: 2738116493.
3. LATOUCHE, Serge. *Épistémologie et économie : Essai sur une anthropologie sociale freudo-marxiste,* Paris, Anthropos, 1973, pp. 48-51 ISBN 911709645;
4. ROBBINS, Lionel. *An Essay on the Nature and Significance of Economic Science.* London, Macmillan, 1935, ISBN-10: 0814773893;
5. BECKER, Gary. *Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis.* New York, Columbia University Press, 1964, NBER, ISBN: 0-226-04109-3;

6. SCHUMPETER, Joseph Alois. *Science and Ideology*. American Economic Review vol. XXXIX, nr.2, Mar. 1949, ISBN-10 0-521-88350-4;
7. ROTHBARD, Murray. *The Hermeneutical Invasion of Philosophy and Economics*, Review of Austrian Economics, vol 3, nr. 1, 1989, pp. 45–60, ISBN: B00819EQAW
8. STRAT, Ioan. *Tractat complet de Economie Politică sau simpla expunere a modului cum se formează, se distribuie și se consumă bogățiile*. București, Tipografia Statului, 1870;
9. MISES, Ludwig. *L'Action humaine. Traité d'économie*. Paris, PUF, 1985, ISBN 2-13-038598-2;
10. LAFFER, Arthur, „*The Laffer Curve: Past, Present and Future*”. In Heritage Foundation. Accesat la data de 10 noiembrie 2015 <http://www.heritage.org/Research/Taxes/bg1765.cfm>.
11. KEYNES, John Maynard. *Teoria generală a folosirii mâinii de lucru, a dobânzii și a banilor*, București, Editura Publică, 2009, ISBN 978-973-1931-02-9;
12. MENGER, Carl. *On the Origin of Money*. Economic Journal 2, 1892, pp. 238–255, ISBN 9781479367153.
13. POHOAȚĂ, Ion. *Epistemologie și metodologie în știința economică*, București, Editura Economică, 2011, ISBN 978-973-709-559-6.

STATUL, CRIZA, INSTRUIREA ȘI GÂNDIREA ECONOMICĂ

*Prof. univ. dr. hab., Sergiu CHIRCĂ,
Catedra MS, ASEM, membru de onoare al Academiei Române*

Rezumat. *Există o corelație directă și puternică între aceste patru noțiuni: între **stat** (ce fel de țară există), **criză** (ce fel de criză și cu ce caracter), **instruire** (modelul și seriozitatea acestuia) și **gândirea economică** (mentalitate) etc.*

În ceea ce privește Republica Moldova, trebuie să menționăm, de la bun început, că aici există un stat cu puține acte în regulă, și acelea de ordin politic, deoarece actualul stat Republica Moldova are drept temelie decizia celor mai mari călăi ai omenirii – Hitler și Stalin – care au hotărât, în baza unui pact secret încheiat la 23 august 1939, să reîmpartă Europa conform intereselor lor expansioniste. În felul acesta, Germania hitleristă a cedat Basarabia și Nordul Bucovinei, parte legitime și componente ale României, iar Uniunea Sovietică stalinistă a ocupat aceste regiuni istorice ale românilor. Astfel, a luat naștere Republica Sovietică Socialistă Moldovenească, formată din șase județe ale Basarabiei și șase raioane din partea stângă a Nistrului, componente ale RASSM, formată în 1924, pe teritoriul Ucrainei, cu scopul de a crea o bază pentru expansiunea sovietică în România și Balcani. Deci, Republica Moldova a fost creată din două componente alogene: o parte din teritoriul României, cu populație predominantă de români, și o altă parte, mai mică, din teritoriul Ucrainei Sovietice, cu o populație predominantă de slavi – ucrainenii și rușii. Apoi, au urmat deportările masive ale populației române (1941, 1949, 1951) și aducerea populației de origine slavă, cu scopul de a schimba structura demografică a populației și a lichida elementul românesc de bază. Menționăm că, deși regimul sovietic de ocupație a promovat o politică de genocid fizic și spiritual și a dezmembrat Basarabia în trei părți (nordul și sudul cu ieșirea la Marea Neagră au fost cedate Ucrainei), sovieticii așa și nu au putut să distrugă elementul românesc. Basarabia românească, totuși, a supraviețuit timp de 46 de ani, deși a suferit enorm și a fost slăbită (1).

Așadar, formarea RSSM nu are niciun document juridic internațional, iar declarația de Independență de la 27 august 1991 reprezintă doar un act politic ce confirmă independența noului stat față de Uniunea Sovietică și de Federația Rusă – succesoarea imperiului. Aceste părți alogene ale statului au influențat dezvoltarea Republicii Moldova chiar de la bun început. Această influență se resimte și actualmente.

Ceea ce avem astăzi și la ce putem să ajungem a prevăzut, încă în secolul XIX, renumitul economist englez *John Stuart Mill* (1806-1873), care a demonstrat științific că, dacă poporul îi lipsește sentimentul de solidaritate (tocmai ce avem în R. Moldova timp de 25 de ani de „independență”) și dacă el vorbește și scrie în diferite limbi (caracteristic pentru statul moldovenesc), atunci nu poate să existe o opinie publică unită și foarte necesară pentru o dirijare și gestionare consolidată a țării. Aceasta-i temelia, anatomia și fiziologia politică, economică și socială a statului moldovenesc. O astfel de construcție statală poate să existe doar provizoriu, nicidecum mult timp. Natura acestui stat a generat, de la bun început, crize în toate domeniile și aceste crize sunt cronice, care se mai agravează fie sub presiunea crizelor economico-financiare mondiale sau regionale, fie în urma neînțelegerilor și abuzurilor partidelor politice și liderilor acestora, care, de asemenea, sunt cronice. În felul acesta, statul Republica Moldova, pe parcursul celor 25 de ani de independență, se află în crize economice, financiare, politice, sociale, culturale, spirituale și așa mai departe. Pe parcursul acestor ani, nu a fost niciun semestru liniștit, fără explodări și diferite crize, iar cu venirea lui Vladimir Putin în fruntea Federației Ruse și declarația acestuia de a forma URSS-2, situația devine și mai tragică în Republica Moldova.

În 2009, când tineretul a scos de la putere partidul comunistilor, Uniunea Europeană, în politica sa de vecinătate, a pus accentul pe trei state: R. Moldova, Ucraina și Georgia. Și, în interiorul Republicii Moldova, apăruseră niște premise reale de apropiere și aderare la UE. Însă amestecul direct al forțelor neoimperiale ruse, în frunte cu V. Putin, precum și slăbiciunile politicienilor moldoveni față de bani, au schimbat situația radical. În felul acesta, s-a consolidat sistemul oligarhic, creat

după 2001, de către comuniști. S-a început lupta între clanurile oligarhice și pierderea încrederii UE în statul R. Moldova. Dacă la Summitul de la Vilnius (Lituania), din 2013, Moldova a obținut anularea vizelor în spațiul UE și a semnat acordul de asociere, apoi, la Summitul din 21-22 mai 2015 de la Riga (Letonia), R. Moldova a lăsat o impresie negativă și mai marii din UE au declarat că țara noastră „poate doar să viseze la UE” (Donald Tusch).

Apare, desigur, logica întrebare: de ce s-a întâmplat așa și R. Moldova a dat dovadă că oligarhii ei nu vor în UE? Aderarea și integrarea în UE s-au dovedit a fi, pentru majoritatea oligarhilor, dar și pentru unele partide, inclusiv cele de la putere (Partidul Democrat, în primul rând), doar un brand politic și numai. În plus, liderii partidelor de la putere au găsit limbaj comun cu forțele mafioate din Federația Rusă și, în comun, au distrus sistemul financiar-bancar, au cedat Aeroportul Internațional Chișinău forțelor mafioate ruse, au furat un miliard de dolari și au spălat cu mafioții ruși peste 21 de miliarde de dolari americani, la care au participat trei bănci din Federația Rusă, după cum urmează: Alfa-Bank, AKB „Интерпромбанк” și „Газпромбанк” (2). În felul acesta, acțiunile oligarhilor moldoveni au lovit în politica UE de a promova sancțiuni contra Federației Ruse în legătură cu agresiunea acesteia față de Ucraina și ocupația Crimeei. Rezultă că acești oligarhi au ajutat financiar regimul lui V. Putin, ceea ce vine în contradicție directă cu interesele naționale ale Republicii Moldova și cu interesele strategice ale UE.

Desigur, apare o altă întrebare: de ce oligarhii moldoveni, formal, s-au pronunțat pentru UE, dar, în realitate, s-au raliat la interesele mafioate și expansionate ale Federației Ruse?

La început, acești oligarhi sperau că integrarea Republicii Moldova în UE va avea drept urmare venirea în țară a unor fonduri și resurse financiare considerabile, ceea ce le va spori și veniturile acestora. Ulterior, în baza exemplului României, care a declanșat o luptă reală și masivă cu corupția și oligarhii (în România, aceștia sunt numiți baroni), aceștia și-au dat seama că dacă, în UE, poporului îi va fi mai bine, pe ei, însă, îi așteaptă pușcăria, în timp ce, colaborând cu forțele mafioate și expansionate din Rusia, nimeni nu se vor atinge de ei. În Federația Rusă,

corupția, mafia și spălarea de bani e o practică oficială. În aceste condiții, Kremlinul a mai trimis în R. Moldova și niște hoți de ai s-ai cu interese politice pentru a-i „ajuta” pe hoții din Moldova (Ilan Shor etc.). Așadar, prin corupere, Kremlinul a lichidat economia și sistemul bancar al țării și a distrus securitatea statului R. Moldova, ceea ce permite Moscovei să subordoneze acest stat intereselor sale geopolitice.

Concomitent, Kremlinul a slăbit susținerea financiară a Tiraspolului, urmărind unirea părții basarabene a țării cu regimul separatist din stânga Nistrului și impunerea Chișinăului achitarea datoriilor separatiștilor pentru gazele naturale în mărime de 5 miliarde de dolari, ceea ce ar însemna falimentul statului Republica Moldova, care și așa devine din ce în ce mai slab, imprevizibil și mai sărac. La aceste acțiuni, mai contribuie și oligarhii Moscovei, din rândul cetățenilor Republicii Moldova, în fond, niște trădători oficiali (I. Dodon, R. Usatîi și alții).

Concluzia privind situația socio-economică din R. Moldova și evoluția acestui stat constă în faptul că Kremlinul a distrus sistemul sangvin (financiar-bancar) al economiei și a devenit stăpân pe economie și infrastructură **unu;** **doi:** subordonează R. Moldova Federației Ruse, nu prin agresiune militară, ci prin corupere și dezmembrare; **trei:** a provocat ura poporului contra actualei guvernări și contra partidelor, chipurile, proeuropene, deci contra UE. Acestea-s procesele și situația din interiorul Republicii Moldova.

Cât privește Uniunea Europeană, apoi și aici au loc anumite procese, nu chiar favorabile Republicii Moldova. În primul rând, în urma alegerilor, s-a schimbat componența instituțiilor de bază ale UE, au venit alți oameni cu pregătire și interese ce diferă de conducerea veche. În al doilea rând, liderii partidelor din R. Moldova s-au discreditat în fața conducătorilor UE și a liderilor multor țări. Cel mai mult și-au pierdut încrederea, în Republica Moldova, Angela Merckell, dar și alți conducători. În al treilea rând, liderii UE s-au convins, în realitate oligarhii noștri i-au convins că UE nu dorește în componența sa o altă Grecie în persoana Republicii Moldova, în care sistemul oligarhic e mai periculos decât cel din Grecia. În aceste condiții dramatice și tragice,

când poporul și-a pierdut încrederea în toate partidele politice și în liderii acestora, unica scăpare și speranță rămâne **mișcarea populară și reunirea cu Țara**. Această reunire **nu mai poate fi amânată** și târăgănată, fiindcă ne slăbește și mai mult și nu mai poate fi **lăsată nu știu pentru când și pentru cine**. Acele ieșiri masive ale populației sub genericul „Demnitate și Adevăr”, precum și alte mitinguri numeroase au loc, în fond, tot în interesul unor persoane, oameni de afaceri și politicieni. Deci, aceste mișcări ale maselor populare nu pot rezolva interesele strategice ale Republicii Moldova și populației acesteia. Numai o inițiativă populară masivă, având drept scop reunirea cu Patria-mamă, ne-ar scăpa de la dispariție. Cu atât mai mult că Federația Rusă are de gând să schimbe electoratul din R. Moldova, mărindu-l cu populația din stânga Nistrului, unde predomină ucrainenii și rușii (cam 60%), iar moldovenii de acolo, istoric, sunt orientați către Est. Pentru a salva situația, cei de la București și Chișinău, urgent, trebuie să-i încadreze pe basarabenii din România, inclusiv pe feciorii și nepoții acestora (nu mai puțin de 2 milioane de concetățeni), să-și dobândească și cetățenia statului Republicii Moldova. Aceasta-i o forță reală și majoră și ea trebuie încadrată în procesul de salvare a Basarabiei.

Profesorul și analistul Dan Dungaci, care e prezent cu articolele sale despre Republica Moldova, menționa în mai 2015, că acest stat, ca niciodată, a ajuns să aleagă între o regiune a imperiului Nou Rus și o provincie a României. Și fostul președinte Chiril Lucinschi, într-o emisiune la postul de televiziune M1 (Chișinău), la întrebarea: mai crede în statul pe care l-a condus? A răspuns că înainte credea, acum nu mai crede (aprilie, 2015), iar V. Putin nu o singură dată a menționat că R. Moldova, ca stat, nu s-a confirmat.

Omul de rând, basarabeianul trebuie să conștientizeze foarte serios și responsabil că V. Putin „nu aruncă cuvinte în vânt”. Acest „țar” nou al Rusiei și regimul lui e ca și Mussolini și Hitler, politic este foarte bolnav de expansionism, iar biologic – un paranoic. Aceștia-s foarte impredictibili și periculoși. Așa-i statul Republica Moldova și problemele cu crizele sale cronice ce îl macină, îl apropie de sfârșit.

Crize sunt și în alte țări, însă nu așa distrugătoare, ca în Republica Moldova. Apoi, și în lume, încă nu au fost depășite, totalmente, consecințele crizei economico-financiare ce a luat naștere, în 2007, în SUA, iar în 2008, a devenit mondială. E o criză mai grea și de durată mai mare decât depresia mondială din anii 1929-1933. Această criză are și unele consecințe pentru știința economică măcar prin faptul că unii economiști sunt în căutarea unor noi paradigme ale științei economice (printre aceștia, se află și compatriotul nostru, academicianul Dumitru Moldovan, cu noua carte a sa „Economia imaginației creative”). Alții, din contra, declară că economia nu este știință. Și dacă ea nu este știință, apoi ce învață tineretul studios la facultățile și universitățile economice? Desigur, aceștia nu au dreptate măcar prin faptul că știința economică este o știință socială și nu avem dreptul să cerem de la o știință socială, ca și de la o știință exactă, precisă. În aceasta constă, în primul rând, greșeala celor care neagă știința economică. În al doilea rând, la etapa actuală, știința economică ne transmite un semnal de alarmă, că ea se află într-o fază a propriei crize. Trebuie să ne încadrăm în niște cercetări mai profunde, mai globale și mai complete. În fond, în mai multe centre universitare și științifice din lume, anume astfel de studii și cercetări au loc. În ultimii ani apar noi lucrări economice originale și necesare. În acest sens, am putea menționa cartea profesorului **Thomas Sedleacek**, apreciată de opinia publică științifică drept una din cele mai importante cincisprezece minți din lume în economie. Cartea are un titlu foarte apropiat de problemele actuale: „**Economia binelui și răului**”, generată de natura ființei umane.

În al treilea rând, această fază de criză a științei economice este generată și de natura sistemelor economice existente. Apropos, și în fizică, știință exactă, sunt sisteme ce nu funcționează întocmai. Acest fenomen al fizicii clasice a fost descoperit de mai mulți fizicieni încă în ajunul Celui de-al Doilea Război Mondial, dar aceasta nu ne permite să declarăm că fizica nu este știință. Tot așa și cu știința economică, sistemele căreia se bazează, preponderent, pe formule matematice, formule care sunt precise doar în condiții ideale. În economie, însă, predomină fenomene imprevizibile, apoi mai intervin purtarea și acțiunea omului etc.

În al patrulea rând, s-a dovedit a fi mai puțin corectă, ba chiar greșită, uneori, opinia economiștilor că piața reglează totul, că ea rezolvă toate contradicțiile în felul „Ochiului invizibil” al lui Adam Smith. În plus, în perioada predominării teoriei și practicii „liberalismului economic” al școlii Milton Friedman (1912-2006), rolul pieței a fost adus la fetișism. De aceea, au și survenit unele consecințe negative, iar prognozele economiștilor s-au dovedit a fi departe de realitate.

Înainte de a trece la ultimele noțiuni ale titlului expunerii în cauză, la instruire și gândire economică, să ne întoarcem la statul Republica Moldova, stat aflat în slăbire și criză cronică. Într-un **stat-criză**, așa putem numi Republica Moldova, instruirea și gândirea economică, de regulă, nu pot fi aceleași ca într-un stat prosper cu tradiții universitare și cu școli de cercetare economică. Despre instruire și gândire economică, în Republica Moldova, m-am referit mai profund și concret la simpozionul internațional din cadrul ASEM din septembrie 2012 (3) și în recenzia noastră la cartea profesorului Dumitru Moldovan (4).

Din septembrie 2012 până astăzi, mai 2015, au trecut 2 ani și 8 luni. În acest timp, au fost implementate noi planuri de studii, însă, nu s-a ținut cont de breșele din curriculum, despre care noi am vorbit la acel simpozion și anume:

- Slăbirea instruirii profunde economice în baza gândirii abstracte în urma lichidării Catedrei de Teorie Economică și, respectiv, a cursurilor de teorie economică. S-a demonstrat de savanți renumiți că „Macroeconomia” nu reprezintă teoria economică. Mai mult, **Paul Krugman**, de exemplu, Laureat al Premiului Nobel, ne demonstrează că „în ultimii 30 de ani, macroeconomia s-a dovedit a fi, în cel mai bun caz, surprinzător de inutilă, iar în cazul cel mai rău – pur și simplu, dăunătoare”(5), deși Domnia sa este autor al unui manual de macroeconomie.

- Ciclul teoretic în instruirea economiștilor (disciplinele corespunzătoare din curriculum) nu are finalizare logică. Disciplinele acestui Ciclu rămân „atârinate” și izolate una de alta. Ceea ce unește toate disciplinele teoretice și servește drept punte pentru disciplinele aplicative este cursul „Sisteme economice”, care este negat în școala

economică superioară națională, deși importanța acestei discipline a fost remarcată de oamenii de știință mai ales în perioada crizei economice mondiale.

- Se păstrează și, în continuare, Ciclu de 3 ani de studii pentru diploma de licență, ceea ce este insuficient. Acest Ciclu trebuie să fie de 4 ani.

- Așa și nu are loc integrarea instruirii studenților în cercetarea științifică universitară (un profesor universitar împreună cu un grup de studenți efectuează cercetări teoretice, metodice și practice). În felul acesta, biblioteca universitară revine la funcția de laborator de bază, dar nu Internetul, iar teza de licență nu va fi copiată.

- Rămâne și în continuare, în afara curriculumului, pregătirea intelectuală a tineretului studios etc.

Din cele menționate, reiese că, fără o catedră de economie teoretică fundamentală, nu vom mișca „carul din loc”, iar gândirea economică a economiștilor va rămâne la nivelul existent. Apoi, e nevoie urgentă de depășirea modelului actual de „supraviețuire” a universității, când catedra, în realitate șeful acesteia, nu poate să utilizeze modele contemporane, fiindcă condițiile ce predomină într-un stat slab, corupt și în crize cronice impun șefii de catedre să rezolve, mai întâi de toate, problemele sociale ale colectivului. De aici și survine stagnarea catedrelor și planurile de studii depășite.

Modelul existent de funcționare a catedrelor universitare este, deci, departe de a fi competitiv, deoarece competitivitatea are loc acolo, unde funcționează concurența. Prin aceasta se explică și faptul că s-a format un decalaj între dotarea cu tehnică și condițiile contemporane de studii în ASEM și pierderea locului de frunte din rândul celor mai prestigioase universități din R. Moldova.

Și în sfârșit, în universitățile din R. Moldova este utilizat incorect principiul „apolitismului”. În universitate, nu trebuie promovată politica unor partide, însă, când statul e pe cale de dispariție, când el este corupt și când este lichidată securitatea lui, aceasta nu înseamnă că studentul nu trebuie să fie informat corect despre ceea ce se-ntâmplă în stat, despre maladiile acestui stat, cum e și cazul Republicii Moldova. „Apolitismul, ne spune Monica Lovinescu, este, de fapt, o formă rușinoasă de politică”,

este „politica dezertării”, constată Vladimir Tismăneanu. Prin această instruire de „dezertare”, putem explica indiferența și pasivitatea cetățenilor.

Bibliografie:

1. CHIRCĂ, Sergiu. *Basarabia. Unknown to the West*. Editura Arc, Chișinău, 2013. Chircă Sergiu. *Fenomen Basarabia*. Editura Arc, Chișinău, 2013
2. Независимая газета. Москва, 31 марта 2015 г.
3. CHIRCĂ, Sergiu. *Instruirea economică: aspectul abstract, cultural, aplicativ* – Conferință științifică internațională, Editura ASEM, Chișinău, 2012, vol. I, p. 29-33.
4. CHIRCĂ, Sergiu. *Economia imaginației creative sau nașterea unei paradigme științifice*. – „Literatura și Arta”, 22 ianuarie 2015.
5. MOLDOVAN, Dumitru. *Economia imaginației creative*. Editura Știința – Arc, Chișinău, 2014, p.142.

DIN TRECUTUL ÎNVĂȚĂMÂNTULUI ECONOMIC

*Prof. univ. dr., Gheorghe POPESCU,
Cluj-Napoca, România*

Începuturile învățământului comercial-economic se pierd în negura timpului. Mugurii începuturilor pot fi decelați în versetul public, în care se afirmă: „toate câte le dai, toate câte le iei, toate le scrie”. Însă, necesitatea unor instituții specializate în pregătirea specialiștilor comerciali a apărut pe măsura depășirii economiei închise feudale și evoluția societății pe calea economiei de mărfuri deschise capitaliste.

De cele mai multe ori, inițiativa formării învățământului comercial a pornit de la comercianți și oameni de afaceri. Cele mai multe școli comerciale, de nivel preuniversitar, au fost – cel puțin la începuturi – organizate și finanțate pe baze particulare. În Italia, în perioada secolelor XIII-XVI, s-a dezvoltat o adevărată rețea a „școlilor de abac” (*Scuole d’abaco*)¹. La început, ele erau organizate pe lângă școlile gramaticale, apoi au devenit independente și chiar au intrat în curriculumul Universității Bologna. Unele surse susțin că începuturile învățământului comercial organizat s-ar decela, undeva în spațiul german, prin secolul al XIII-lea, deoarece, în unele școli, se învățau – printre altele – „cittitul, socotitul și ținerea registrelor”².

În perioada de până acum, evoluția învățământului comercial-economic consemnează organizarea lui pe două niveluri: *preuniversitar* și *universitar*. Ambele forme își revendică începuturile în interiorul secolului al XVIII-lea. Și ambele forme de pregătire au fost încadrate – încă de la început – în categoria învățământului practic-profesional.

Iată, aici, o listă – desigur incompletă – a unora dintre *primele școli comerciale preuniversitare* înființate în lume: secolele XIII-XVI – *Scuole D’Abacco* (Italia), 1757 – *Aula do Comercio* Lisabona (Portugheză), 1767 – *Hamburgische Handlungsakademie* (Germană), 1772 – Școala

¹ **Leonardo Pisano Bigollo** (Leonardo Fibonacci) (c. 1170 - c. 1250) a fost inventatorul *Abacului* în lucrarea *Liber Abaci* (1202).

² [http://www.stanford.edu/group/SITE/archive ... pdf](http://www.stanford.edu/group/SITE/archive...pdf).

Comercială Sankt Petersburg (Rusă), 1780 – Academie de Commerce Mulhouse (Franceză), 1810 – Academia Comercială Moscova (Rusă), 1831 – Öffentliche Handels Lehranstalt Leipzig (Germană), 1838 – Școala Comercială Timișoara (Germană), 1853 – Roscher Handels Schule Budapeșt (Germană), 1862 – Școala Comercială Odessa (Rusă), 1864 – Școala Comercială Superioară „Alexandru Ioan I.” Galați (România); Școala Comercială Superioară „Nicolae Kretzulescu” București (România), 1869 – Școala Comercială Superioară Brașov (Română), 1873 – Szkola Handlowa w Warszawie (Rusă), 1878 – Școala Comercială Superioară Cluj (Maghiară), 1885 – Școala Comercială Superioară Arad (Maghiară) etc.

Secolul al XIX-lea marchează și apariția primelor *instituții universitare de învățământ economic*. Cea mai veche dintre ele pare a fi fost *École spéciale de commerce et d'industrie*, înființată la Paris în anul 1819. Apoi, în a doua jumătate a secolului XIX, asistăm, în Europa, la crearea unui adevărat sistem al instituțiilor de învățământ economic superior. În ultima treime a secolului, apare și prima instituție de acest fel în SUA. La începutul secolului al XX-lea, au fost create și în România două Academii comerciale.

Printre primele instituții de învățământ economic de grad universitar, amintim: 1817 – Accademia di Commercio e Nautica Trieste, 1819 – École Spéciale de Commerce et d'Industrie Paris, 1826 – Göteborgs Handelsinstitut, Suedia, 1843 – Grüners Handelsakademi Copenhaga, 1848 – Bryant & Stratton Mercantile College, SUA, 1852 – Institut Supérieur de Commerce et d'Industrie Anvers, 1854 – Eastman Business College, SUA, 1856 – Prager Handelsakademie (Germană), 1857 – Wiener Handelsakademie; Pester Handelsakademie, 1863 – Akademie für Handel und Industrie Graz, 1868 – Scuola Superiore di Commercio Venezia, 1871 – École Supérieure de Commerce Rouen, 1872 – École Supérieure de Commerce Lyon, 1879 – Handelsakademie Innsbruck, 1881 – Wharton School of Pennsylvania, SUA, 1882 – Handelsakademie Linz, 1886 – Scuola Superiore di Commercio Bari; Scuola Superiore di Commercio Genova, 1895 – London School of Economics, 1897 – École Supérieure de Commerce Nancy, 1898 – Handelshochschule Leipzig;

Aachen, 1901 – Handelshochschule Köln; Handelshochschule Frankfurt, 1901 – Scoala Comercială Medie Atena, 1902 – Academia Comercială Maghiară Cluj; Birmingham Business School; Universita Commerciale Luigi Bocconi Milano, 1906 – Handelshochschule Berlin; Szkoła Główna Handlowa w Warszawie (Polonă), 1908 – Harvard Business School, 1913 – Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale București, 1915 – Handelshochschule Königsberg, 1920 – Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale Cluj etc.

Cele două niveluri ale instituțiilor de învățământ comercial-economic au fost organizate – în timp – pe *durata* a 2 – 3 – 4 – 5 sau chiar 6 ani.

Curriculumul instituțiilor de învățământ comercial-economic a fost și este format din următoarele segmente: **I. Discipline economice** (Economie politică (Națională), Contabilitate (Generală, Industrială, Comercială), Politici vamale și comerciale, Finanțe, Bănci, Burse, Prețuri, Tarife, Istorie (Generală, Economică, Comercială) etc.; **II. Discipline Juridice** (Drept industrial, comercial, financiar, al muncii, Drept cambial și bursier, Drept public și privat, Drept civil, administrativ, constituțional, Drept internațional etc.); **III. Discipline Tehnologice și Geografice** (Matematică Generală, Mercantilă), Statistică, Fizică, Chimie, Tehnologie, Mecanică, Merceologie, Studiul Mărfurilor (Comerțului), Transporturi (Interne, Internaționale), Geografie (Generală, Națională, Economică) etc.; **IV. Limbi străine** (Limba națională, Limba engleză, Limba franceză, Limba germană etc.); **V. Discipline practice** (Birou comercial, Corespondență comercială (națională, străină), Analize de laborator de fizică, chimie, Caligrafie, Desen, Stenografie, Dactilografie, Sport, (Religie) etc.

În perioada 1920-1930, s-a produs o modificare majoră, fundamentală, de substanță a curriculumului instituțiilor de învățământ comercial-economic, prin orientarea studiilor către *Economia întreprinderilor*. La mijlocul anilor 1920-1930, nucleul central al curriculumului Handelshochschulen din Germania a devenit studiul **Economiei întreprinderilor** (Administrarea afacerilor, *Betriebswirtschaftslehre*), disciplină inițiată și dezvoltată de **Heinrich Karl**

Nicklisch (1876-1946)³. În consecință, planurile de învățământ au fost modificate corespunzător, cuprinzând ca discipline fundamentale: Introducere în Administrarea afacerilor (*Betriebswirtschaftslehre*); Administrarea afacerilor comerciale; Tehnici comerciale; Teoria întreprinderii industriale; Management financiar; Tranzacții internaționale; Operațiuni la termen (Future Contracts); Practici comerciale și condiții de livrare; Introducere în contabilitate; Teoria și practica bilanțului; Contabilitate, calcul și statistică în instituțiile bancare; Matematică bancară și tranzacții de capital; Introducere în analiză; Psihologia muncii în întreprindere; Introducere în marketing (*Kaufmännische Werbelehre*)⁴. „Știința economiei private” și, ulterior, „*Economia întreprinderilor*”⁵ a devenit și a rămas nucleul principal al învățământului comercial-economic în toate instituțiile de profil din lume și din România. În felul acesta, știința economiei sociale se îmbină și se completează armonios cu știința economiei întreprinderilor, inclusiv cu tehnicile comerciale, iar, pe de altă parte, disciplinele de specialitate din Academii Comerciale sunt ridicate la rangul disciplinelor științifice.

Experiența istorică denotă că sistemul învățământului superior din Europa a fost organizat – în mod tradițional – pe trei niveluri:

³ Heinrich Karl Nicklisch (19.07.1876-28.04.1946). Lucrări principale: *Grundfragen für die Betriebswirtschaft*, 6 Vorträge, Stuttgart 1928; *Die Betriebswirtschaft* (Administrarea afacerilor), 7. Auflage, 767 pagini, Stuttgart 1932; *Neue deutsche Wirtschaftsführung*, Stuttgart 1933.

⁴ Keith Tribe, *Business Education at the Mannheim Handelshochschule 1907-1933*, Mannheim HH Paper July 30, 2014, p. 22.

⁵ Disciplină inițiată de francezul Jacques Savary (1622-1690), prin lucrarea *Le Parfait Negociant* (1675) și dezvoltată de Heinrich Karl Nicklisch (19.07.1876-28.04.1946) prin lucrările „*Allgemeine kaufmännische Betriebslehre als Privatwirtschaftslehre des Handels (und der Industrie)*” (1912); dezvoltată și publicată sub titlul „*Die Betriebswirtschaft*” (1932), 3 volume; „*Organisation – der Weg aufwärts! Versuch einer Grundlegung*” (1920); Fondator și editor al „*Zeitschrift für Handelswissenschaft und Handelspraxis*”, devenit în 1930 „*Die Betriebswirtschaft*”; Editor al „*Handwörterbuchs der Betriebswirtschaft*” (1925–1928). La AISCI Cluj-Brașov, disciplina *Economia Întreprinderilor* a fost introdusă de profesorul Ion N. Evian și continuată de profesorul Ioan V. Tarța (*Observatorul social-economic*, nr. 3, 4, 1937, p. 342-348).

1. Universitățile, cu facultățile: teologie, filosofie, drept și medicină;
2. Academii, numite „universități aproximativ incomplete” (având aceleași criterii de înscriere și exigențe ca universitățile), pentru că nu includeau una sau mai multe dintre cele patru facultăți tradiționale;
3. Colegiile tehnice, de artă și altele asemănătoare.

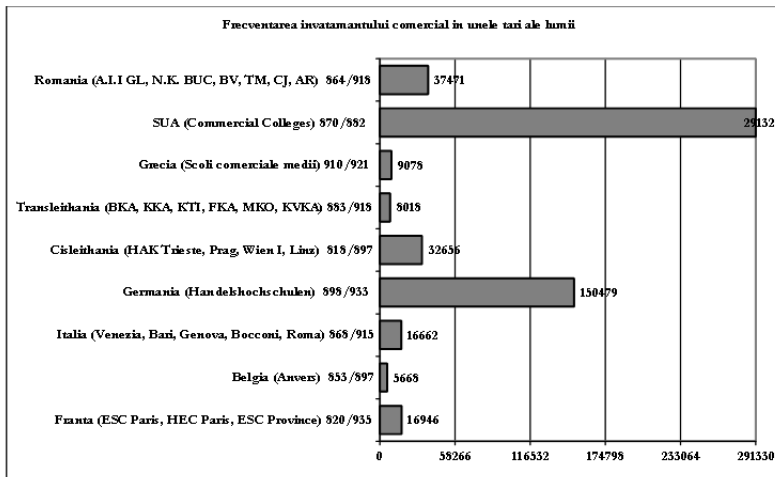
După cum se poate observa, universitățile erau considerate și apreciate ca forma instituțională cea mai înaltă a învățământului superior. Aici „se cultivau valorile umanismului și se realiza activitatea științifică”. Urmasii, Academii (inclusiv cele comerciale), „universități incomplete”, unde – se aprecia – activitățile de cercetare și reflecție științifică nu mai sunt exclusive, ci se împletesc cu educația practică, aplicativă. În fine, pe locul al treilea, se situau instituțiile tehnice, artistice etc., unde caracterul tehnic, aplicativ era dominant, fundamental.

Așa cum se cunoaște, în mod tradițional, universitățile aveau o orientare umanistă și cuprindeau – la începuturi – doar patru facultăți: teologie, filozofie, drept, medicină. Mai târziu – pe măsura laicizării – structura „tradițională” a universităților europene a fost reconfigurată, cuprinzând facultățile: litere și filozofie, drept, medicină, științe.

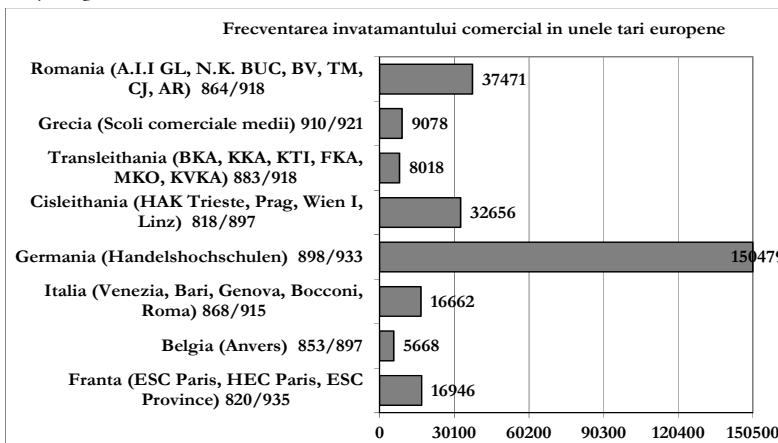
Din această cauză, multă vreme instituțiile de învățământ superior din grupele 2 și 3 erau considerate inferioare universităților⁶. Situația s-a schimbat – treptat – după multe decenii, sau secole, influențată tocmai de realizările provenite din activitățile aplicative: inginerie, fizică, chimie, economie etc.

⁶ „Although these (*Handelshochschulen*) are not officially classed as universities, yet the standard of admission is practically the same as for the older philosophical foundations, and the grade of both teachers and work is on essentially the same high level. The establishment of these institutions represents only one phase of the great struggle between humanism and realism that has been so bitterly waged, especially in the continental nations, for decades, almost for centuries” (Frederic Ernest Farrington, *Commercial education in Germany*, The MacMillan Company, New York 1914, p. 196).

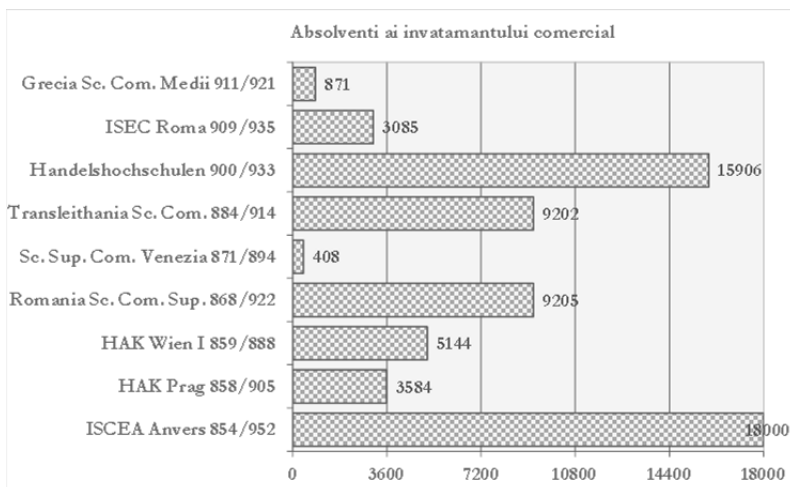
Prima jumătate a secolului XX consemnează recunoașterea instituțiilor superioare de învățământ economic **egale universităților**. În România, acest fapt s-a produs începând cu anul 1937.

Sursa: Conform datelor prezentate în lucrarea noastră „Pagini din istoria învățământului economic”, aflată sub tipar la Editura „Imprimeria Ardealului”, Cluj-Napoca, România

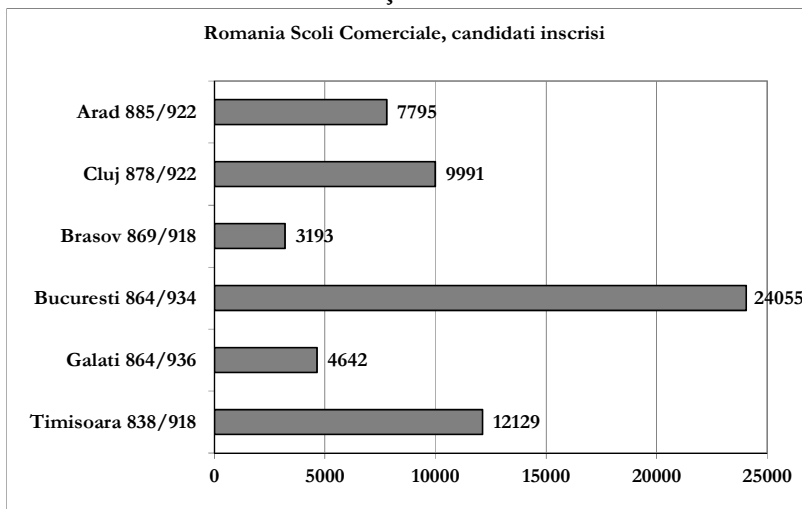

Sursa: Idem

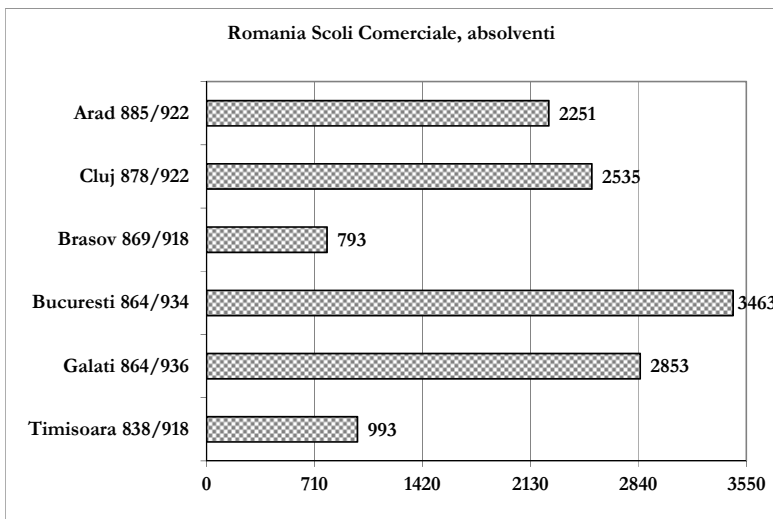
Sursa: Idem, p.39

Caracterizarea unor școli comerciale din România⁷

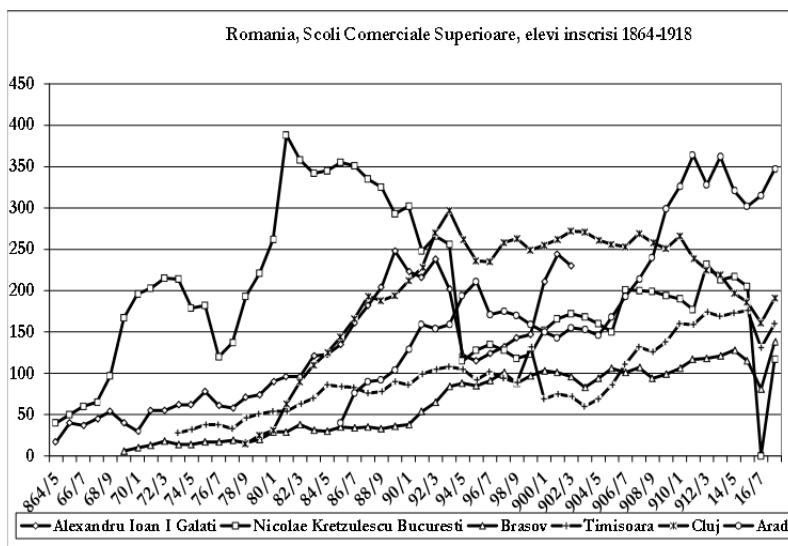

Sursa: Idem, p.39

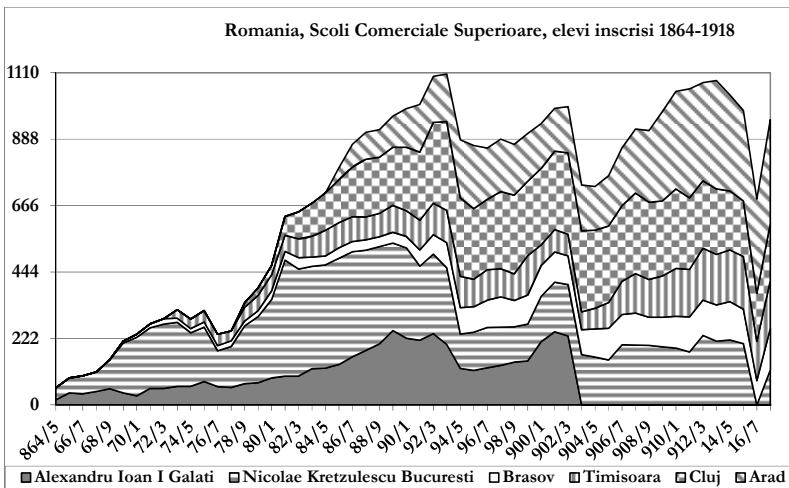
⁷ Așa cum rezultă din analiza întreprinsă în lucrarea noastră *Pagini din istoria învățământului economic*, aflată acum (noiembrie 2015) sub tipar la Editura „Imprimeria Ardealul”, Cluj-Napoca.

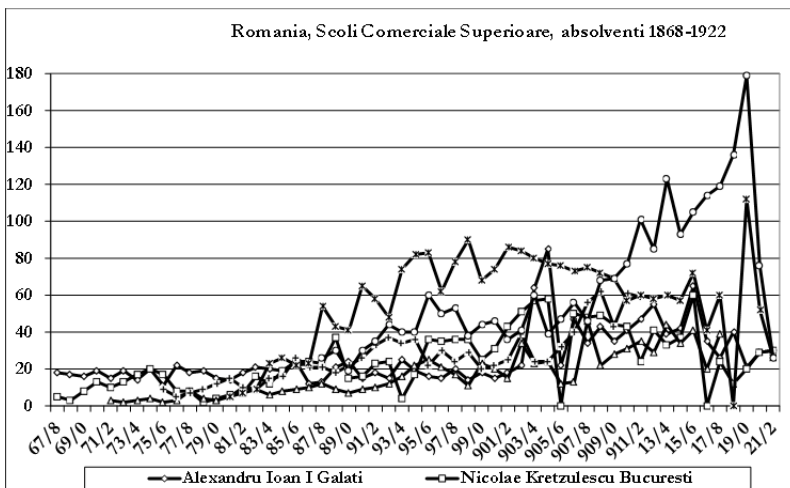
Sursa: Idem, p.39

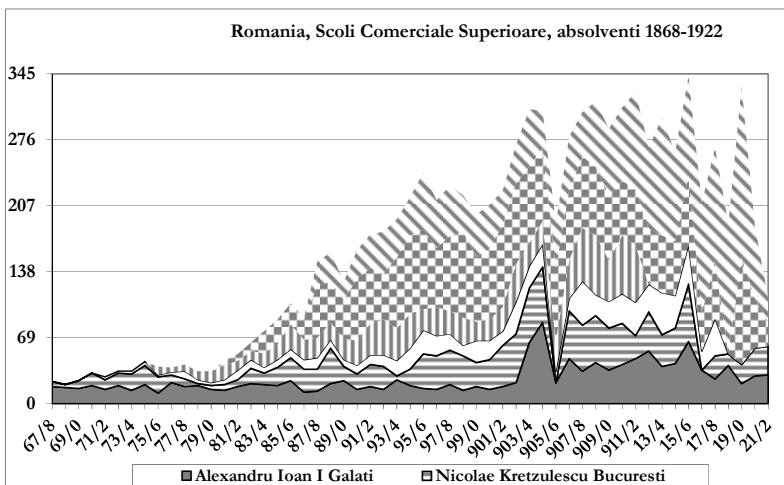
Sursa: Idem, p.39

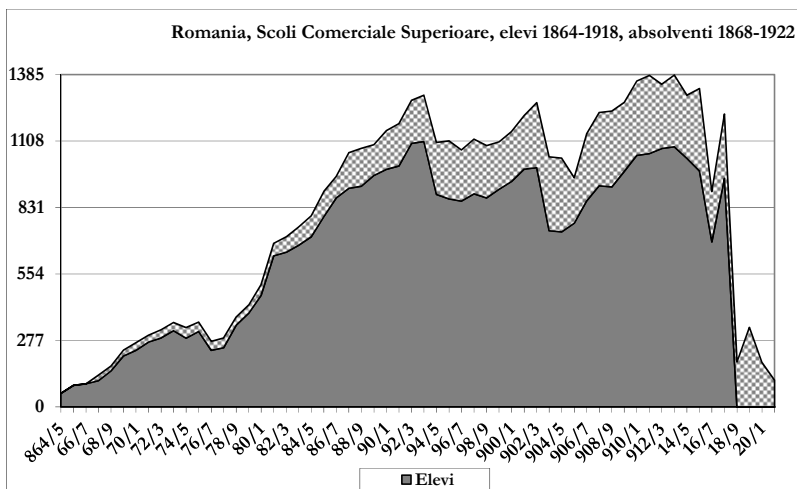
Sursa: Idem, p.39

Sursa: Idem, p.39

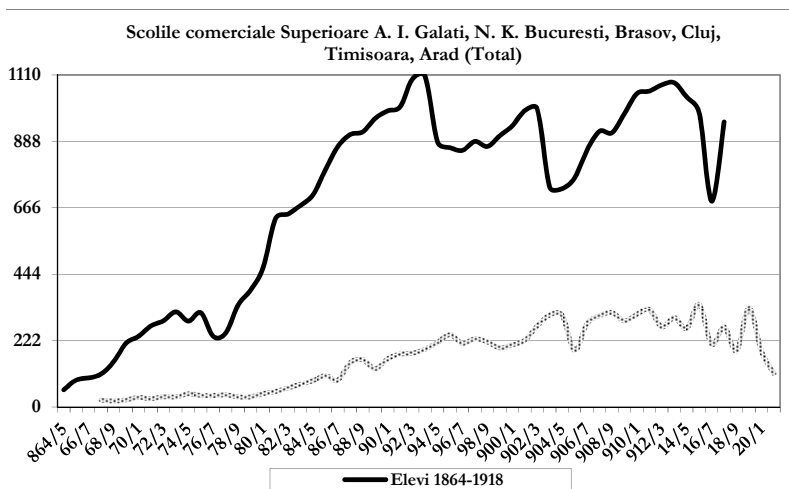
Sursa: Idem, p.39

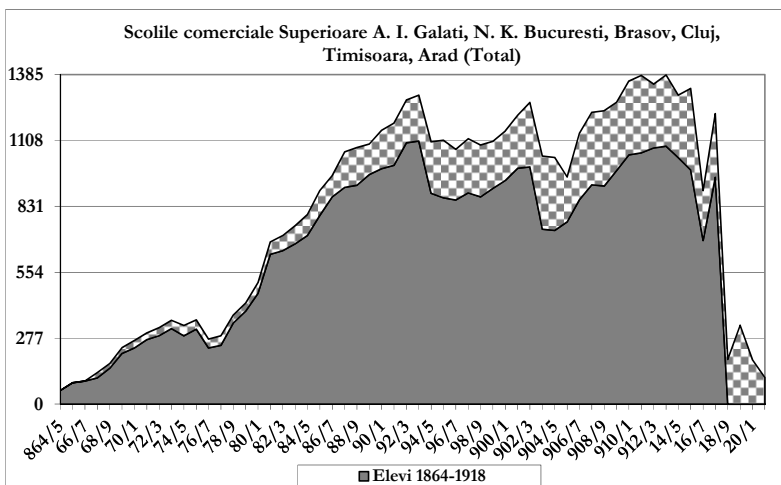
Sursa: Idem, p.39

**Școlile Comerciale Superioare Alexandru Ioan I, Galați, Nicolae
Kretzulescu, București,
Brașov, Cluj, Timișoara, Arad 1864-1922**

Anii	Elevi	Absol- venți	Anii	Elevi	Absol- venți	Anii	Elevi	Absol- venți
1864/5	57		1884/5	709	88	1904/5	730	307
1865/6	90		1885/6	793	105	1905/6	766	189
1866/7	97		1886/7	871	90	1906/7	859	279
1867/8	110	23	1887/8	911	149	1907/8	922	305
1868/9	151	20	1888/9	920	158	1908/9	917	316
1869/0	213	24	1889/0	965	128	1909/0	981	288
1870/1	236	32	1890/1	990	161	1910/1	1048	310
1871/2	271	28	1891/2	1004	177	1911/2	1056	326
1872/3	288	34	1892/3	1098	180	1912/3	1077	268
1873/4	318	34	1893/4	1106	193	1913/4	1084	299
1874/5	287	44	1894/5	886	216	1914/5	1036	263
1875/6	315	39	1895/6	867	242	1915/6	984	343
1876/7	236	38	1896/7	858	213	1916/7	688	210
1877/8	247	41	1897/8	888	228	1917/8	953	268
1878/9	341	34	1898/9	871	218	1918/9		188
1879/0	391	34	1899/0	907	198	1919/0		332
1880/1	466	45	1900/1	940	208	1920/1		186
1881/2	630	52	1901/2	991	223	1921/2		112
1882/3	645	64	1902/3	997	271	Total	37471	9205
1883/4	674	76	1903/4	735	308			

Sursa: Idem, p.39

Sursa: Idem, p.39

CONSIDERAȚII PRIVIND O POSIBILĂ REFORMĂ METODOLOGICĂ ÎN *ECONOMIE*

*Prof. univ. dr. Livia BACIU,
Dep. Economie și Relații Internaționale,
Universitatea „Al. I. Cuza”, Iași, România*

Rezumat. *Ultima criză economico-financiară a provocat noi dispute pe marginea metodologiei Economiei. În acest context, lucrarea de față își propune să prezinte două opinii contradictorii din literatură, una cu privire la necesitatea unei reforme metodologice în Economie, cealaltă cu privire la perfecționarea instrumentului preferat, modelarea matematică. Reforma veritabilă, însă ar însemna renunțarea la „pretenția de cunoaștere”, la obiectivul cunoașterii complete și predicției, dar, după toate aparențele, nu există încă o masă critică de economiști, care să meargă în această direcție.*

Introducere. Abandonat o perioadă datorită aridității sale, subiectul metodologiei Economiei a reintrat pe prima pagină a jurnalelor economice, sau face titlul unor noi cărți pentru mulți dintre autorii consacrați ai științei. Acest interes se datorează aparentului eșec al economiștilor în a prezice criza anilor 2007-2008 sau, mai rău, incapacității lor de a determina măsurile potrivite pentru ieșirea din criză, respectiv pentru scurtarea ei. Deși o imensă literatură s-a dezvoltat de-a lungul ultimilor 70 de ani cu privire la relația dintre variabilele macroeconomice, iar Economia și-a rafinat, din ce în ce mai mult, instrumentarul matematic, modelele macroeconomice fiind tot mai complexe, recenta criză a adus un mare semn de îndoială cu privire la utilitatea acestor modele și a zdruncinat reputația economiștilor. Chiar și studenții la Economie știu că după *boom* (expansiune economică) urmează *bust* (recesiune), sau că anumite instrumente sau situații ale pieței financiare necesită anumite intervenții ale autorității monetare, respectiv că aceste intervenții vor avea efecte asupra variabilelor reale. Dar de la a ști aceste lucruri până la pretenția că evoluția variabilelor macroeconomice poate fi cunoscută și stăpânită în totalitate, sau că ultima criză economică putea fi prevăzută și evitată, este o cale lungă. Caballero spunea că persoanele care au astfel de pretenții suferă de *pareidolia* (Caballero, 2010, p. 85) – un

fenomen psihologic care implică un stimul (ca, de exemplu, norii de pe cer), în care mintea percepe un model familiar (lucruri sau persoane), în cazul în care, de fapt, nu există niciunul.

Acest sindrom se datorează credinței respectivilor în posibilitatea de a cunoaște totul, ce își are rădăcinile în raționalismul cartezian, în tradiția mecanicistă a gândirii și a cunoașterii științifice. Potrivit mecanicismului, lumea înconjurătoare poate fi cunoscută în totalitate și exprimată prin legi obiective și mecanisme simple. Viața, natura, societatea ori economia sunt mecanisme ale căror componente le putem, pe de o parte, cunoaște sau proiecta, pe de alta, repara sau corecta. Economia, alături de alte științe, s-a consacrat ca știință, îmbrățișând tradiția mecanicismului, alături de determinism, conform căruia evoluția viitoare a diverselor variabile poate fi previzionată cu acuratețe. Asupra acestei tradiții, precum și asupra diferențelor față, de tradiția subiectivistă, a rolului matematicii în Economie, ne-am referit în lucrări anterioare (2005, 2011). Cu toate acestea, în lucrarea de față, vom reveni la tradiția mecanistă, la modelarea matematică din perspectiva unei posibile reforme a metodologiei Economiei.

După Spiegler și Milberg (2011), deși criza a ilustrat necesitatea unei primeniri metodologice cu ajutorul metodelor calitative, este puțin probabil ca Economia să sufere o reformă metodologică veritabilă, în sensul de a părăsi o tradiție pentru alta, pentru simplul motiv că experții săi încă nu și-au dat seama dacă este vorba doar de instrumente și metode ori de însuși obiectivul investigațiilor lor, respectiv cunoașterea completă și predicția.

Despre matematică și reformă metodologică în Economie. Pentru a se face auziți și acceptați, publicați în jurnalele de top, economiștii recurg la modelare matematică în argumentarea ideilor lor. Modelarea și testarea econometrică a avut drept scop validarea cunoașterii științifice în economie și obținerea certitudinii. Economiștii au obținut validarea științifică, prestigiul, cu ajutorul modelării matematice, justificând astfel opinia lui Milton Friedman că nu există diferențe între științele naturii, așa-numite exacte și economie. Criticii economiei însă adesea îl citează pe Kenneth E. Boulding, care spunea „Mathematics

brought rigor to economics; unfortunately it also brought mortis”. Căutarea caracterului științific în economie a condus la un *scientism* exagerat, de fapt, neștiințific. Revoluția cantitativă din economie a scos din om discursul economic și a făcut ca economia să se distanțeze de viața reală.

În ce sens i se reproșează economiei că se distanțează de viața reală și că exagerarea în direcția modelării matematice? Din perspectiva lucrării de față, pot fi desprinse cel puțin două aspecte.

Primul aspect, se referă la supărătoarea simplificare a realității economice, mult mai complexă, creativă, spontană și dinamică în sine, decât apare ea din modelele teoretice. Consecința acestei simplificări poate fi chiar incapacitatea modelelor de a prezice și a explica recenta criză. Calul de povară al departamentelor de cercetare economică a ultimelor decade, inclusiv al celor din Băncile Centrale, a fost modelul neoclasic al echilibrului economic, perfecționat etapă cu etapă, până la versiunea numită model stocastic dinamic al echilibrului general (Caballero, 2010, p.86). Acesta utilizează parametri-cheie, cu fundamente microeconomice (ca, de exemplu, elasticitatea de substituție intertemporală a agentului reprezentativ), pentru a analiza mai apoi ciclul real de afaceri. O imensă literatură s-a dezvoltat în jurul unor astfel de parametri microeconomici pentru a oferi mai multă rigoare și complexitate modelelor macroeconomice. Deși aceste fundamente micro nu pot fi generalizate, ele fiind rezonabile pentru un agent particular, răspunsul tipic oferit de promotorii lor este că ele operează „ca și cum”. Toate aceste abstractizări și simplificări – în care agentul economic este aproape de nerecunoscut, tind să transforme lumea economică într-una virtuală, în care toți vorbesc aceeași limbă, și care, eventual, ar putea s-o înlocuiască pe cea reală. Faptul că nu se acceptă caracterul limitat al cunoașterii fenomenelor macroeconomice generează modele și explicații de rangul 2, spune Caballero, a căror interpretare structurală este de multe ori naivă, în cel mai bun caz, dar de cele mai multe ori este mai rău decât atât. Atunci, când modelele sunt luate în serios, ele conduc spre acțiune politică, producând mai mult rău

decât bine (Caballero, 2010, p.89), deoarece când lucrurile merg prost în practică, cea care are de suferit este teoria.

În fapt, opinează Rodrik, în ultima sa carte (2015, p. 229), modelele simple, abstracte reprezintă un lucru fundamental și util al teoriei economice, deoarece ele ne arată prin linii mari cum funcționează economia. Tocmai simplitatea lor și abstractizarea detaliilor le face valoroase, ele redând fiecare un aspect, o trăsătură a realității. Utilizate corect, ele devin indispensabile atunci când surprind cele mai relevante aspecte ale unui fenomen dat, într-un context dat. Ele sunt modele ale unor fenomene sau procese economice. Economiiștii greșesc atunci când utilizează dogmatic modelarea, de la elemente particulare încercând să găsească modelul universal, transformând teoria în surse de iluminare, provocând mândrie exagerată și eroare politică (ibidem, p.230).

Ceea ce nu par să înțeleagă criticii Economiei spune și Sargent (2010) este că modelul ciclului real de afaceri a fost conceput pentru a descrie fluctuațiile economice în timpuri normale, nu în timp de criză, când piața cade. Modelele macroeconomice complexe și dinamice țin cont de tot mai multe aspecte ale vieții reale, cum ar fi incertitudinea, raționalitatea limitată, rolul instituțiilor etc. Pentru că ignoră atât de multe imperfecțiuni și fricțiuni ale vieții reale, asta nu înseamnă că modelul ciclului real de afaceri nu este bun, sau că este inutil pentru politica economică. Economiiștii creează modele pentru a putea înțelege mai bine deciziile de pe piața financiară și ciclul de afaceri, dar și pentru alte instituții economice, cum ar fi școala, guvernul, organizațiile comerciale, piața muncii etc. Arătându-ne într-o manieră simplificată modul de funcționare al unui proces sau fenomen, modelul economic seamănă cu modelul din fizică, din anatomie sau din arhitectură (Rodrik, 2015, p. 240), fiind un rezultat al procesului de abstractizare și reprezentare iconică a realității.

Această constatare ne conduce spre al doilea aspect, care i se reproșează Economiei și exagerării sale în direcția matematicii și anume „pretenția de cunoaștere”. Hayek spunea (2014, p. 93) că economiiștii care își imaginează că pot cuprinde cu mintea întreaga complexitate a realității economice și pot rezolva problema echilibrului, au o abordare profund greșită asupra

subiectului și ignoră un aspect esențial al fenomenelor economice: anume, inevitabila imperfecțiune a cunoașterii umane (Hayek, 2014, p. 93). El îndemna economiștii să nu neglijeze *contextul*, dar și *caracterul tacit* al cunoașterii. În procesul dinamic al pieței, agenții economici învață, transmit și corectează permanent informația, care este dinamică, spre deosebire de abordările formalizate care considera informația statică, la dispoziție, „ca și cum” ar exista pe un raft de bibliotecă (Hayek, 1997, p.291). Caracteristica fundamentală a vieții umane este subiectivitatea, în sensul că valorile, emoțiile, aprecierile, alegerile sunt subiective. Cunoașterea este incompletă și aparține individului. Adevărata abordare metodologică a economiei rezidă în *individualism metodologic*. Potrivit adevăratului individualism, unitatea analizei economiei este celula economică, *individul*, care trebuie lăsat să-și urmeze experiența și talentul propriu, să acționeze conform propriului sistem de valori pentru a obține ceea ce este important pentru *el*. Dacă, dimpotrivă, se consideră că societatea poate genera obiective mai presus de interesele individului, atunci pretenția de cunoaștere și controlul rațiunii conduc direct spre socialism (Hayek, 2014, p. 19). De aceea, atunci când guvernării presupun că sunt foarte bine informați și, în consecință, ei pot lua decizii optime pe baza preferințelor diverse exprimate ale cetățenilor, aceasta este echivalent cu a spune că este posibilă o sinteză globală, că poți reduce totul la un singur obiectiv și la cele mai bune mijloace de a reuși, cu alte cuvinte, că deții cunoașterea perfectă, adică, după expresia lui Hayek, sunt dominați de o *infatuare fatală*.

Problema acoperirii unui volum imens de informații și posibilitatea de a rezolva concomitent mii de ecuații, pare să fie rezolvată de tehnica de calcul actuală. Adepții calculului și a tehnicilor de prelucrare a datelor, ne promet macro-datele. Progresul rapid al sistemelor de comunicare, prezența permanentă și generală a sistemelor android în viața noastră, va permite, în curând, să se poată spune oricând și despre oricine unde este și ce face. Pe baza datelor macro se vor putea desprinde pattern-uri, ce vor dezlega, în sfârșit, misterul relațiilor interumane și al modului în care funcționează societatea (Rodrik, 2015, p.549). Concluzia este că macroeconomieștii vor trebui să suflece mâncile și să învețe mai multă

matematică, dacă vor să înțeleagă alegerile în context dinamic, incert și ambiguu (Sargent, 2010).

Astfel, în privința reformei metodologiei, Spiegler și Milberg remarcă două direcții. Din prima, fac parte economiștii mainstream Sargent, Fama, Cochrane, care adoptă strategia „do nothing” (Spiegler și Milberg, 2011, p.10), considerând că metodologia economiei este bună așa cum este și că nu trebuie schimbat nimic, deoarece nu are sens să aruncăm copilul odată cu apa de baie. Modelele nu au reușit să prezică criza pentru că nu au fost construite pentru asta, consideră Sargent (2010), trebuie să învățăm mai multă matematică pentru a rafina modelele economice și pentru a interpreta mai bine rezultatele.

A doua, cuprinde un alt grup de economiști, tot mainstream, Colander, Krugman, Akerlof și Shiller, ce consideră că ar trebui incluse în nucleul teoriei economice mai multe elemente care au fost lăsate la periferie, cum ar fi elementele ale pieței financiare, riscul, ambiguitatea, sau iraționalitatea (Spiegler și Milberg, 2011, pp. 11-12). Însă, această rafinare a modelelor prin includerea unor noi variabile nu înseamnă o reformă a metodologiei, ci doar o perfecționare a ei prin adăugarea complexității. Dacă, de exemplu, statistica modernă și macro-datele vor permite emiterea de teorii și modele generale acestea nu vor încălca principiile libertății individuale? Cum vor fi tratate persoanele care nu se încadrează în normele ce ar putea deriva din asemenea prelucrări de date? Va mai putea fi individul celula analizei, modelele nu vor suferi influența doctrinară a celor care le produc? Contează cu adevărat tipul de ecuații, volumul datelor, amprenta doctrinară în care au fost elaborate, sau contează doar modul în care determinăm dacă sunt sau nu plauzibile și rezonabile pornind de la principiile de bază și modelele simple?

Reforma veritabilă ar însemna renunțarea la „pretenția de cunoaștere”, la modelarea dogmatică, la adoptarea altor instrumente în locul exprimărilor matematice, la studierea complexității vieții economice și a substratului relațiilor interumane în alți termeni, renunțând la premisa că vom putea cunoaște totul și vom putea elabora modele generale. Aceasta echivalează cu a admite că nu există cunoaștere completă, metode perfecte, teorii universale și modele unice,

ci doar adevăruri parțiale, că sensul este un proces care se revelează înțelegerii, în mod continuu, că există o zonă inefabilă, tacită, nepătrunsă, pe care nu o putem gândi sau exprima cu ajutorul limbajului, sau că există o diferență între lumea reală și ceea ce credem că știm sau putem spune, la un moment dat, despre ea. Toate acestea nu subminează caracterul științific al cunoașterii, ci crește autenticitatea acesteia (Baciu, 2005). Unii numesc această paradigmă subiectivistă sau *expresivă*, deoarece privilegiază argumentarea și logica verbală în detrimentul celei matematice. Acesta era crezul primilor instituționaliști americani, care încă din 1885, în programul *American Economic Association*, opinau că etica trebuie introdusă în discursul economic, iar economia ca știință poate împrumuta metodele cele mai potrivite din alte științe ca istoria, dreptul, psihologia, sociologia (Pohoăț, 2009, p. 191), pentru a putea înțelege și descrie cu mai multă acuratețe relațiile economice complexe și rostul acțiunii umane.

Niciuna din cele două abordări nu a rezolvat însă misterul relațiilor economice, spune Caballero. „Mi-aș dori ca soluția să poată fi găsită undeva între aceste două extreme, dar nu îmi este clar ceea ce înseamnă *între*, la un capăt, un cadru general de analiză ce propune descrierea lumii reale pe baza discuțiilor verbale, la celălalt, analiza cantitativă ce propune o lume *alternativă*” (2010, p.100). Matematica, însă, propunând un model, o reprezentare iconică a realității, este o *metaforă*, astfel încât soluția nu trebuie căutată *între* cele două extreme, ci mai curând în ceea ce ar rezulta din sinteza celor două. Realitatea, spune Rodrik, arată că cei mai citați economiști sunt cei care aduc lumină asupra unor probleme concrete, punctuale ale vieții economice, ca finanțele publice, creșterea economică, piața muncii și sărăcia – nu vrăjitorii sale matematice (2015, p. 531). Dacă economiștii ar putea face acest lucru conștienți fiind de caracterul limitat al analizelor respective, respectând dreptul la unicitate și respingând dogmatismul, atunci am avea motive de încredere.

Concluzii. Economia a găsit în metodologia matematică un instrument puternic, util pentru a înțelege anumite aspecte ale economiei, pentru a exprima, în mod clar și relevant, principiile

fundamentale. În același timp, matematica s-a dovedit sensibilă la eșecuri substanțiale, de la exagerarea în direcția constructivismului și la experimente fatidice, la eșecul de a anticipa și de a înțelege, în mod adecvat, recenta criză financiară. Această lucrare încearcă să demonstreze că economiștii trebuie să dobândească o înțelegere responsabilă asupra fenomenelor luate în analiză, conștienți de faptul că obiectul analizei lor sunt creaturile vii dotate cu lobi frontali, care pot adopta conduite originale sau imitative, care se pot ghida de rațiune sau se pot lăsa cuprinse de panică. În lumea fizică, nu există această ambiguitate. Modelele de granulație fină de reprezentare a fenomenelor sociale, sau modelele la scară mică, sunt utile până în momentul în care sunt acceptate ca trăsături ce pot evolua în timp, și nu ca norme în raport de care dorim să schimbăm lumea. Modelele nu sunt niciodată adevărate, dar există adevăr în modele (Mäki, 2011, p. 47). Comportamentul uman nu se supune legilor universale, dar ar putea s-o face. De aceea, ambele metodologii sunt utile, una pentru a descrie lucrurile simple, cealaltă pentru a face loc creativității, iar economia nu se va confunda, astfel, nici cu fizica, nici cu matematica, ci își va găsi locul de știință socială.

Acknowledgements

Livia Baciu acknowledges support by a grant of the Erasmus Mundus Action 2 – Strand 1 2014-2015, E M E R G E – Erasmus Mundus European Mobility with Neighbouring ReGion in the East.

Referințe bibliografice:

1. BACIU, Livia. *Controversies and Reevaluations of the Economic Calculus*, Proceedings of 5th International Conference on GEBA. Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”. Iași. 186-191. 2011. ISBN: 978-973-. 703-697-1.
2. BACIU, Livia. *Discurs și comportament economic*. Ed. Economică. București. 2005. ISBN: 978-973-8829-30-3.
3. CABALLERO, Ricardo, J. *Macroeconomics after the Crisis: Time to Deal with the Pretense-of-Knowledge Syndrome*, Journal of Economic

Perspectives—Volume 24, Number 4—Fall 2010, 85–102. ISSN: 0895-3309.

4. HAYEK, Friedrich A. von. *Constituția libertății*. Institutul European. Iași. 1997. ISBN: 9- 789735-861353.
5. HAYEK, Friedrich A. von. *Individualism și ordine economică*. Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”. Iași. 2014. ISBN: 9-786067-140750.
6. POHOAȚĂ, Ion. *Repere în Economia Instituțională*. Ed. Economică. București. 2009. ISBN: 978-973-709-449-0.
7. RODRIK, *Economics Rules: The Rights and Wrongs of the dismal science*, ebook, Clays LTD, Great Britain, 2015, ISBN: 978-0-19-105669-7.
8. SARGENT, Thomas. *Interview with Thomas Sargent*. The Region, Sept. 2010, [citată 30 apr. 2015]. Disponibil: <https://www.minneapolisfed.org/publications/the-region/interview-with-thomas-sargent>.
9. SPIEGLER, Peter and MILBERG William. *Methodenstreit 2011? Historical Perspective on the Contemporary Debate Over How to Reform Economics*. [citată 30 apr. 2015]. Disponibil: http://www.economicpolicyresearch.org/econ/2011/NSSR_WP_062011.pdf.
10. MĂKI, Uskali. *Models and the Locus of Their Truth*. Synthese. Volum 180. Issue 1. 2011. 47-36. Online ISSN:1573-0964.

DESPRE UMANIZAREA GÂNDIRII ȘI INSTRUIRII ECONOMICE

*Conf. univ., dr., Elina BENEĂ-POPUȘOI,
Catedra GEDG, ASEM*

Abstract. *The basic scientific hypothesis of the article is that the humanization has become a growing trend within the economic thought. The paper examines the evolution in the patterns of human economic behavior across the history of economic thought. The author considers the development of the Homo Economicus concept within the Economic Liberalism mainstream, Homo Politicus concept valorized by the Economic Institutionalism and Keynesianism mainstreams. Another prototype of economic behavior - Homo Socialis and, its boundary manifestation - Homo Sovieticus are also analyzed. According to the author, the spreading of the underground economy, the globalization and virtualization of the human activity increase the risk of people being manipulated, both at the physical level and at the informational one. In author's view, to reduce such a risk, the humanization of the economic education is needed.*

Motto: *„Știința fără umanitate este un păcat social”
(Mahatma Gandhi)*

Pentru început, am consultat Dicționarul Explicativ al Limbii Române, găsind că *umanizarea* denotă și „însuflețire”, iar *a umaniza* înseamnă „a face mai uman, mai apropiat de oameni, mai omenos, mai milos”. Ipoteza noastră științifică rezidă în faptul că *umanizarea* devine o tendință tot mai accentuată în cadrul gândirii economice, o tendință care urmează a fi preluată și de către instruirea economică. Pentru a verifica această ipoteză, vom analiza evoluția gândirii economice prin prisma celor 4 curente de bază, încercând a sesiza preocuparea pentru valoarea și comportamentul economic al *ființei umane*.

Precum se cunoaște din istoria gândirii economice, perpetuarea curentelor de gândire a fost posibilă datorită coexistenței a două tipuri de abordări în cadrul fiecăruia din ele: *abordarea ortodoxă* care se afirmă

ca viziune standard și *abordarea heterodoxă* în calitatea ei de viziune nestandard.

Făcând referință la curentul de gândire Liberalismul economic, fiind primul curent constituit sub aspect cronologic, observăm conceptul de *Homo Economicus*, care relevă comportamentul economic rațional al omului. Corespunzător, un atare comportament permite acțiunea principiului „mâinii invizibile” formulat de Adam Smith, principiu care demonstrează caracterul autoreglatoriu al economiei de piață. Începând cu mijlocul sec. XX, Liberalismul economic se dezvoltă prin Doctrina Neoliberalistă. În cadrul acesteia, Fr. Von Hayek, laureat al Premiului Nobel în economie, dezvoltă conceptul de *ordine spontană* [1], ordine care depinde, în mod fundamental, de comportamentul individului în raport cu regulile de joc, care, de fapt, sunt și ele stabilite de oameni. În alt compartiment al Doctrinei Neoliberaliste, Noua Macroeconomie Clasică, găsim Teoria Anticipărilor Raționale, argumentată de R. Lucas și J. Muth, laureați ai Premiului Nobel. Teoria demonstrează lipsa de eficacitate a politicilor statului care subestimează capacitățile oamenilor, agenților economici de a se orienta și de a se adapta. În acest sens, un celebru citat spune: „Nu putem să-i prostim pe toți oamenii și în permanență” [2]. Prin urmare, am putea constata o ‘transfigurare’ a conceptului *Homo Economicus* în conceptul de *Homo Intelligens*, fapt care se atestă chiar în cadrul abordărilor ortodoxe ale curentului de gândire Liberalismul economic.

Pe de altă parte, abordările eterodoxe ale acestui curent de gândire aduc în vizor un fenomen inexistent pe timpul lui Adam Smith, fenomen care capătă anvergură începând cu a doua jumătate a sec. XX – economia subterană. Problema este, din păcate, foarte cunoscută în spațiul ex-sovietic. Iar în Republica Moldova, a ajuns, în anul 2015, la un dramatism economic și politic fără precedent, vehiculându-se chiar termenul de *stat capturat*. În aceste condiții, comportamentul economic rațional este, în mod evident, subordonat interesului personal egoist, fiind sacrificate nu doar valorile național-patriotice, dar și cele moral-creștine.

Cert este faptul că, în condițiile crizelor economice mondiale, problema economiei subterane se extinde în toate țările lumii, inclusiv cele capitaliste [3]. Se constată că înseși crizele economice sunt determinate de comportamentul oportunist al personalului administrativ, atât din cadrul marilor corporații [4], cât și din cadrul sectorului de stat. În asemenea condiții, curentul de gândire Liberalismul economic este nevoit să accepte îndemnul abordărilor eterodoxe de a revizui conceptul *Homo Economicus*, inclusiv adaptarea acestuia la parametrii sferei politice. În acest context, 'intră în scenă' personajul *Homo Politicus* [5], concept elaborat în cadrul teoriei *Economia Politicii*, ca parte componentă a unui alt curent de gândire – Instituționalismul economic.

Menționăm că ființa umană și comportamentul său economic au fost în vizorul acestui curent încă de la început. Astfel, reprezentanții Școlii Istorice Germane, în particular, Max Weber, au respins conceptul *Homo Economicus* și au elaborat conceptul *Homo Socialis*, care evidențiază impactul major al mediului social, cultural, religios asupra mentalității și comportamentului economic al omului. Ulterior, Torstein Veblen, reprezentantul Instituționalismului Negativist, dezvoltă teoria sa excentrică în care prezintă comportamentul economic al individului ca fiind bazat prioritar pe instincte, chiar dacă se adaptează la mediul social concret. În acest context, *Homo Politicus*, figura centrală a teoriei neo-instituționaliste *Economia Politicii*, se caracterizează prin alternarea comportamentului economic rațional (*Homo Economicus*) cu cel irațional (bazat pe instincte etc.). În fine, contează genul de interes care ghidează comportamentele respective, acest aspect prezentând importanță crucială pentru sfera politică, unde prevalarea interesului personal determină lipsa de integritate și, eventual, coruperea funcționarilor publici/politicienilor.

Problematica *Homo Politicus* a fost intuită și de către J. M. Keynes, care, precum relatează celebrul Murray N. Rothbard, „a fost și el om” [6]. Inițial, J. M. Keynes, fondatorul curentului de gândire economică keynesist, și-a elaborat paradigma revoluționară în baza legilor psihologice pe care le-a formulat cu referință la păturile/grupurile

sociale. Anume, abordarea psihologică i-a permis surprinderea inedită a legăturii între social și economic și elaborarea politicii dirijiste, care a scos capitalismul din impasul Marii Recesiuni economice a perioadei interbelice. Totuși, către anii 1970, keynesismul se discreditează, inclusiv datorită problemei *Homo Politicus*, menționată anterior. Această problemă a fost abordată și în renumita dispută între F. von Hayek și J. M. Keynes.

Astfel, Hayek și-a expus concepția în faimoasa sa lucrare „Calea spre robie” [7], în care arată că implicarea excesivă a statului în economie, indiferent de doctrina promovată – socialistă, nazistă sau keynesistă, conduce la extinderea birocrăției și favorizează instaurarea dictaturii. Ca răspuns la această provocare, Keynes declară că, sub aspect moral și filozofic, este de acord și chiar profund mișcat de lucrarea lui Hayek. În context, Keynes recunoaște că este esențial ca funcționarii publici, care elaborează politicile dirijiste, să dispună de moralitate înaltă. Conchidem, deci, că în ultimă instanță, se ajunge iarăși la *om*, valoarea *ființei umane*.

Or, în condițiile țărilor ex-socialiste se poate deduce că problema economiei subterane este agravată pe fundalul instabilității caracteristice perioadei de tranziție. În aceste țări, societatea nu dispune de valori individualiste și democratice puternice, confirmate prin tradiții în acest sens. Corespunzător, se resimt reminiscentele comportamentului *Homo Sovieticus*, concept legat de curentul de gândire Socialismul economic. De fapt, ideile socialiste au preocupat mintea umană încă din perioada antică, un exponent de vază fiind Platon. Ulterior, aceste idei s-au regăsit în Evul Mediu în doctrina Justiției Sociale și desigur, în cadrul curentului de gândire Socialismul economic, începând cu sec. XIX.

Dacă *omul* a fost în vizorul socialiștilor, este un subiect controversat. La prima impresie, însăși denumirea acestui curent impune concentrarea atenției pe *om*. Dar aplicarea teoriilor acestui curent, în special, a celor de sorginte marxist-leninistă, a confirmat întru totul preceptul biblic: „Calea spre iad, este pavată cu bune intenții”.

Teoretic, socialiștii au pornit de la același concept de *Homo Socialis*, care consideră influența mediului social asupra comportamentului,

inclusiv economic, al omului. Dar ‘piatra de poticnire’ a fost, de fapt, desconsiderarea ființei umane și încercarea de a o ‘subjuga’ sub toate aspectele. Astfel, școlile socialist-marxiste au promovat o doctrină anti-religie, anti-națiune, anti-personalitate. În practică, aceasta s-a soldat cu violența aplicată chiar la nivel de stat, precum a fost în cazul școlii marxist-leniniste. De fapt, această școală a pornit inițial de la concepția lui K. Marx, însă pe parcurs a deviat catastrofal de la aceasta, ajungând la exterminarea unor întregi pături sociale și chiar popoare, astfel săvârșind genocid.

Prin urmare, doctrina socialist-marxistă s-a focalizat asupra omului în detrimentul acestuia. În context, remarcăm, totuși, două tipare relevante de comportament uman.

Primul se referă la *proletar* și denotă muncitorul care nu are ce pierde [8] și se ridică la revoluție, având un comportament agresiv. Sloganul „кто был никем тот станет всем” (rus.) este relevant pentru acest tip de comportament. Să ne întrebăm cine putea supraviețui în condiții de violență și persecutare a personalității individului? Conceptul *Homo Sovieticus* [9] îi caracterizează sugestiv pe cei care au rezistat, fiindcă s-au adaptat, dezvoltând un mod specific de gândire, de lucru și un stil de viață corespunzător. Cu referință la *Homo Sovieticus*, vom remarca în mod succint următorii termeni expresivi: pentru modul de gândire – „уравниловка”¹ (rus.), pentru modul de lucru – „халтура”² (rus.) și furturile mărunte la locul de muncă, care au și determinat zicala: „ei pretind că ne remunerează, noi pretindem că lucrăm”, iar pentru stilul de viață – înclinația spre alcoolism. Or, se cunoaște că, în cadrul Uniunii Sovietice, problema alcoolismului nu era doar tolerată, ci și utilizată cu scop de a ‘îndobitoci’ și a ține sub control masele. Implicit, prețul produselor alcoolice era considerat drept instrument strategic în cadrul politicii de stat.

Subscriem și noi la opinia că, în fond, nesustenabilitatea comportamentului „Homo Sovieticus” a determinat falimentul

¹ Nivelare, egalizare neîntemeiată (traducere proprie din limba rusă)

² Lucru făcut a lehamite, în mod neglijent, necalitativ și incompetent (traducere proprie din limba rusă)

sistemului economic al fostelor țări socialiste. Totodată, considerăm că, în prezent, reminiscentele *Homo Sovieticus* se mai resimt în mentalitatea populației din spațiul ex-sovietic, favorizând cercul vicios al sărăciei și economiei subterane.

În fine, umanizarea gândirii economice, preocuparea pentru valoarea ființei umane devin imperative pe fundalul globalizării și virtualizării – procese cu impact major asupra activității și vieții umane și, implicit, asupra economiilor țărilor lumii. Și aceasta, deoarece atât extinderea economiei subterane, cât și globalizarea, virtualizarea, contribuie la sporirea riscului de manipulare a ființei umane, care se poate manifesta nu doar la nivel fizic, material, spre exemplu, prin terorism fizic, trafic de ființe umane, dar și la nivel psihic, informațional, având în vedere așa-numita „sclavie” în societatea informațională, în extremă, terorismul informațional.

În vederea diminuării riscului menționat, este necesară educarea personalității umane și, în particular, a personalității studentului, elevului, ca reprezentanți ai tinerei generații. În acest sens, învățământul, în general, și cel superior, în particular, urmează a fi axate pe personalitatea studentului, fapt care semnifică, în opinia noastră, necesitatea *umanizării* instruirii economice. Un atare proces de umanizare ar putea fi susținut prin următoarele reforme:

- Renunțarea la matematizarea și modelizarea excesivă a materiilor predate.

Fără îndoială, instrumentarul matematic este util, doar că aplicarea excesivă și rigidă a acestuia, creează impresia falsă de știință și, corespunzător, îndepărtează știința, inclusiv cea economică, de studenți. Faptul a fost semnalat încă de Alfred Marshall, părintele disciplinei *Economics*. Spre exemplu, în scrisoarea către discipolul său A. L. Bowley, A. Marshall recomandă: „(1) Folosește matematica mai mult ca un limbaj de prescurtare decât ca motor de cercetare. (2) Păstrează formulele până când finalizezi. (3) Tradu în engleză. (4) Apoi ilustrează prin exemple din viața reală. (5) Arde forma matematică. (6) Dacă nu reușești la 4), arde și forma 3)! Eu, deseori, procedez așa.” [10]. Menționăm că, și la începutul sec. XXI, problema matematizării excesive

afectează învățământul statelor dezvoltate, fapt semnalat de către profesorul american M. Slouka în articolul său [11].

- Promovarea creativității și a conceptului de *Homo Creativus* în învățământul autohton.

În acest sens, un merit incontestabil revine profesorului universitar, academicianului Dumitru Moldovan, care, în anul 2014, editează „Economia imaginației creative”, o lucrare de pionierat în spațiul educațional din R. Moldova. Renumitul specialist în domeniul istoriei gândirii economice, afirmă, în lucrarea sa, că „formarea omului creativ constituie obiectivul principal al școlii superioare” [12].

- Promovarea spiritualității în sistemul educațional.

În acest context, este esențial să facem distincție între noțiunile de *spiritualitate* și *religie*. Astfel, în opinia lui Stephen White [13], religia corespunde cu organizația sau instituția, în timp ce spiritualitatea comportă un caracter mai mult personal și individual.

Ar putea, oare, învățământul universitar, în particular, cel de profil economic, să valorifice spiritualitatea în cadrul curriculei academice?

O opinie relevantă, în acest sens, este expusă de către cercetătorii universitari americani Hershey H. Friedman, profesor de *business* și *marketing*, și Linda W. Friedman, profesoară de *sisteme informaționale computerizate*: „În trecut, profesorii preferau să evite subiectul spiritualității, pe motiv că ar fi prea aproape de religie, știința și religia fiind considerate antagoniste. Dar cercetările recente cu privire la impactul spiritualității asupra performanței muncii, arată că, de fapt, spiritualitatea este un subiect „inofensiv” pentru abordare și utilizare în vederea transmiterii unor valori autentice studenților. Valorile spirituale constituie o alternativă a conceptului *Homo Economicus* axat pe maximizarea câștigului personal.” [14] În viziunea noastră, promovarea spiritualității permite și depășirea treptată a problemei cu care se confruntă *Omul Creativ*, problemă inevitabilă, care rezidă în așa-numitul ‘jug’ al minții raționale. Or, din păcate, constatăm că, odată ce omul se ‘înhamă’ la acest jug, nu este atât de simplu să se elibereze.

Referințe bibliografice:

- [1] HAYEK, F. A. *The Fatal Conceit: The Errors of Socialism*. The University of Chicago Press. 1991: page 6.
- [2] *citatul este atribuit lui* Abbadie, Jacques. *Traité de la vérité de la Religion Chrétienne*. Publicat de Chez Reinier Leers, Rotterdam, 1684 (MDCLXXXIV): pag. 11, (*traducere proprie*), [citat 17 noiembrie 2015]. Disponibil:
<https://books.google.md/books?id=JNF8mfdKI90C&q=%22tous+dan%22&hl=en#v=snippet&q=%22tous%20dans%22&f=false>
- [3] SUSKIND, Ron (2008, September 25). *The crisis last time*. New York Times, OP-ED, A29 [citat 21 noiembrie 2015]. Disponibil:
http://www.nytimes.com/2008/09/25/opinion/25suskind.html?_r=0
- [4] KRISTOF, Nicholas (2008, September 18). *Need a job? \$17,000 an hour. No success required*. New York Times, OP-ED, A29 [citat 22 noiembrie 2015]. Disponibil:
<http://www.nytimes.com/2008/09/18/opinion/18kristof.html>
- [5] BRENNAN, Geoffrey. *Homo economicus and homo politicus: an introduction*. Public Choice, December 2008, vol. 137, issue 3: 429-438.
- [6] ROTHBARD, Murray, KEYNES N., *The Man*. CreateSpace Independent Publishing Platform; Large edition (2011). ISBN-10: 1479343935, ISBN-13: 978-1479343935.
- [7] HAYEK, F. A. *The Road to Serfdom: Texts and Documents – The Definitive Edition* (The Collected Works of F. A. Hayek, Volume 2). Edited by Bruce Caldwell. The University of Chicago Press, 2007.
- [8] ЭНГЕЛЬС, Фридрих. *Принципы коммунизма*: К. Маркс, Ф. Энгельс. Избранные сочинения. Москва: Издательство политической литературы, 1985, Т. 3, стр. 122.
- [9] ZINOVIEV Alexander. *Homo Sovieticus*. Atlantic Monthly Pr; First Edition - First Printing edition, 1986.

- [10] DIMAND, Robert W. (2007). "Keynes, IS-LM, and the Marshallian Tradition". *History of Political Economy*. Duke University Press, 39 (1): 81–95, (traducere proprie).
- [11] SLOUKA, Mark. *Dehumanized: when math and science rule the school*. HARPER'S MAGAZINE, september 2009: 32-40.
- [12] MOLDOVAN, Dumitru. *Economia imaginației creative*. Știința, Editura Arc, 2014: 128
- [13] WHITE, Stephen. *Spirituality and the intellectual development of college students: The new leadership challenge in higher education*. *International Electronic Journal for Leadership in Learning*, vol. 10, 2006, [citat 21 noiembrie 2015]. Disponibil:
<http://iejll.journalhosting.ucalgary.ca/index.php/ijll/article/view/613/275>
- [14] FRIEDMAN, HERSHEY H. și FRIEDMAN, Linda W. *Can 'Homo Spiritualis' Replace Homo Economicus in the Business Curriculum*. *e-Journal of Business Education & Scholarship of Teaching* Vol. 2, Iss. 2, 2008: 1–11, (traducere proprie).

ФЕНОМЕН „ЭКОНОМИЧЕСКОГО ИМПЕРИАЛИЗМА” В КОНТЕКСТЕ СОВРЕМЕННОЙ ПОЛИТИЧЕСКОЙ ФИЛОСОФИИ

Конф.унив. др., Илларион КИСТРУГА, МЭА

Abstract. *The „economic imperialism” phenomenon inevitably affects the formation process of methodological diversity of contemporary political philosophy. The article is an attempt to understand, whether the economic imperialism is able to help political philosophy to better understand the peculiarities of political entity. Political philosophy regards the intellectual claims of economic imperialists as intellectual moments of societal production and reproduction - with all its structures based on oppression, inequality and violence. All this creates premises for its ideological critic. Exercising this function, political philosophy is realizing herself in the logic of „critical theory”. This is a critique of forms and conditions of domination in a society, held at the level of cultural and theoretical instrumentary. Therefore, a consequent political philosophy is always a status-quo critique, an oppositional thought – a thought in opposition to the prevailing ideas about the essence of the political entity.*

Возможно, не случайно, возрастание «агрессивности» экономического империализма совпадает с 2008 годом – годом начала мирового экономического кризиса. Ведь кризис бросил мощный вызов экономической теории и практике. Невзирая на триумфальное шествие новой институциональной экономической теории (НИЭТ), достижения которой были уже трижды отмечены Нобелевскими премиями по экономике – в 1991 г. (Р. Коуз), 1993 г. (Д. Норт), 2009 г. (О. Уильямсон, Э. Остром), методология этого направления, по мнению некоторых экономистов, остается практически не разработанной. Некоторыми экономистами данное обстоятельство объясняется отсутствием единой теории, методологическим разнообразием. Нам же кажется, что как раз недостатком методологического разнообразия, выходящего за рамки непосредственно экономической теории, объясняются некоторые проблемы современной социальной теории. А поскольку

феномен „экономического империализма” существенно влияет и на процесс формирования методологического разнообразия современной политической философии, необходимо постараться понять, что, собственно, стоит за этим термином, и способен ли экономический империализм помочь политической философии лучше разобраться в особенностях политического бытия.

Неизбежно упрощая, суть экономического империализма выражается в распространение методологии неоклассической экономической теории на изучение процессов, традиционно относимых к сфере ведения других социальных дисциплин – социологии, политологии, юриспруденции, психологии, демографии, антропологии и т. д.

Основу для экспансии экономической методологии в смежные отрасли знания составляет строгое соблюдение следующих принципов неоклассического подхода:

- принцип методологического индивидуализма, сущность которого состоит в признании за индивидом статуса единственного субъекта, способного совершать рациональные действия в социальной системе;

- анализ человеческого поведения строится на основе стандартной модели „homo economicus” („человека экономического”), предполагающей рациональное следование стратегии максимизации индивидуальной полезности в условиях заданной системы ограничений;

- характер целевой функции индивида и лежащие в ее основе индивидуальные предпочтения полагаются сравнительно стабильными во времени и независимыми как от социальной среды, так и от изменения внешних ограничений (системы цен и доходов в широком понимании);

- процесс выявления индивидуальных предпочтений моделируется в терминах рыночного взаимодействия: предполагается, что отношения между людьми во всех сферах их деятельности могут быть описаны в тех же терминах взаимовыгодного обмена, что и отношения по возмездному трансферту экономических благ;

- при исследовании различных типов рыночного взаимодействия анализируются проблемы, аналогичные тем, которые ставятся в неоклассической экономической теории, то есть проблемы о существовании и путях достижения рыночного равновесия, его характеристиках в терминах стабильности и эффективности.

- Безусловно, существуют различные подходы в трактовке феномена „экономического империализма”. Например, „С. Гуриев определяет экономический империализм как тенденцию использовать экономические методы для работы над проблемами социологии, политологии, права, психологии, антропологии и других наук об обществе и человеке” [Гуриев. 2008. с. 134-135]. Согласно Гуриеву эта тенденция проявляется двояко:

- экономисты активно изучают другие области с помощью своих методов („экономисты расползаются по соседним дисциплинам” [Гуриев. 2008. с. 141]).

- экономические методы заимствуются представителями других наук („примерно половина профессоров политических наук в ведущих вузах работают в так называемой "парадигме рационального выбора” [Гуриев, 2008, с. 135]).

- привнесение в другие сферы знаний об обществе научной методологии в широком смысле („именно экономический империализм и приносит в общественные науки методологию верификации и фальсификации теории”), это, по его мнению, делает экономический империализм „необходимым условием развития других общественных наук” [Гуриев. 2008. с. 141].

Но некоторым экономистам, тезис, об экономическом империализме как *sine qua non* (непрерывное условие) условия развития научного гуманитарного знания представляется недостаточным. По мнению К. Яновского, экономика должна быть рамочной дисциплиной, „координирующей междисциплинарные исследования с участием политологов, социологов, психологов и юристов” [Яновский, 2009, с. 125]. Примечательна сама аргументация, поэтому приводим здесь некоторые его доводы.

Экономическая наука должна играть роль рамочной дисциплины, „потому что в сообществе экономистов по сравнению с другими научными сообществами:

а) заметно меньше носителей „левых” идей; б) больше людей, политически ответственных; в) меньше людей, склонных к морализаторству; г) еще встречаются люди, скептически относящиеся к универсальности всеобщего избирательного права [Яновский, 2009. с. 125, 126. 135-136].

Подобная „продуктивность” экономической мысли в области политологии не свойственна исключительно Яновскому. Для лауреата Нобелевской премии по экономике Г. Беккера, которого Яновский, и не только он, справедливо называет „экономическим первоимпериалистом”, суть экономического империализма состоит в применимости экономического подхода „ко всякому человеческому поведению” (Беккер, 2003. с. 35], включая и политическое поведение. При этом „сердцевиной” экономического подхода Беккер называет „предположения о максимизирующем поведении, рыночном равновесии и стабильности предпочтений” [Беккер, 2003. с. 321].

Что касается демократии, то Беккер определяет ее как „свободную конкуренцию групп давления за политические привилегии” [Беккер. 2003, с. 380]. Структура множества этих групп зависит, по Беккеру, от свободного распределения индивидов, обусловливаемого такими их характеристиками, как профессиональная и отраслевая принадлежность, доход, место жительства, возраст и т.д. Цель каждой группы давления - использовать политическое влияние для улучшения благосостояния своих членов. Конкуренция групп давления обеспечивает, согласно Беккеру, „равновесную структуру” политических привилегий [Беккер. 2003. с. 356].

Аргументированную критику методологических притязаний экономического империализма, с точки зрения классической политической теории, осуществляет М. Урнов, [см. „Экономический империализм” глазами политолога // Общественные науки и

современность, 2009, № 4.] Мы же постараемся посмотреть на этот феномен через призму политико-философской рефлексии.

„Экономический империализм” не схватывает принципиальную особенность политического бытия, заключающуюся, в том, что политические предметы не существуют как «объективные факты», не зависящие от восприятия их, отношения к ним, обращения с ними людей. Еще менее правильно было бы сказать, что их политическая „природа” обусловлена их принадлежностью особой сфере общественной жизни, называемой политической, которая объективно дана нам – с ее законами, механизмами, функциями – наряду со сферами экономики, культуры, интимной жизни и т.д. Напротив, политические предметы становятся таковыми вследствие наделяния их политическими смыслами определенным образом ориентированными действиями людей. Политика и есть специфический вид духовно-практической деятельности людей, создающей некоторые предметы в качестве политических, равно как и границы, а также структуру той зоны общественной жизни, на которой политика осуществляется.

Особенности этого вида духовно-практической деятельности, обусловлены тем, что политика имеет дело с конфликтами между людьми, причем такими, которые затрагивают „общие условия” их совместной жизни. К тому же такие конфликты не допускают чисто „рационального” их разрешения посредством убеждения одной силой аргументов и добровольного принятия открывающейся таким образом „истины” всеми сторонами конфликта при их полном равенстве. В этом состоит различие между „научными проблемами” и „политическими”. Если бы политические проблемы были сводимы к „научным”, то политика стала бы (пусть „в конечном счете”) не нужна. Представлениями о такой сводимости питаются, на наш взгляд, методологические установки экономического империализма. Признание же несводимости политических проблем к „научным” (техническим, административным, моральным и т.д.) делает власть и насилие – в качестве основополагающего метода реализации власти – ключевыми категориями политической философии. В этих

условиях политика как таковая, а не только определенный вид ее, приобретает освободительное значение. Насилие как ключевую категорию политической философии, конечно же, нельзя отождествлять с „физическим принуждением”. Последнее при его актуальном применении вообще есть показатель неэффективной, незрелой и даже, по Никласу Луману, „исчезающей” власти.

Вышеизложенное отнюдь не означает то, игнорируется „политическая рациональность”, будто политика является „иррациональным” процессом *par excellence*. Напротив, разум и рациональность также выступают ключевыми категориями политической философии. В конце концов, все политические акторы действуют или стремятся действовать стратегически – в соответствии с логикой максимизации или оптимизации своих так или иначе понятых интересов, и, игнорируя эту логику, мы окажемся в плену самых деформированных представлений о политике. Однако политический реализм не есть синоним политического или экономического цинизма, сводящего всю политику к игре стратегических интересов. Реальность, игнорируемая экономическими империалистами такова, что нравственное долженствование может влиять на наши действия, вполне „вписывающиеся” в рутину политической жизни, хотя в чем-то, пусть в малом, „корректирующие” ее. Вот почему, первостепенной задачей политической философии является раскрытие форм и способов участия нравственного (а не только инструментального) разума в осуществлении разных видов политики. Без такого раскрытия невозможен подлинный политический реализм – в его отличии от цинизма. Ведь в том и дело, как писал Гегель, что „долженствование есть в такой же мере и бытие”. [Гегель Г.В.Ф. 1977, с. 339.] Именно таким образом понятие „бытие” выступает общим предметом политической философии, и именно данное обстоятельство игнорируется методологией экономического империализма. Уточним, что „должное” – это конкретная воля, а не пустое мечтание безучастного наблюдателя явлений действительности. „Действительность” же, есть соотношение общественных сил, даже если

устойчивая традиция сообщила этому наблюдателю, кажимость „естественного порядка вещей”. Такая действительность, в свете сказанного, исключают любые представления о детерминации политики чем-то внеположенным ей – от Провидения до „императивов экономического взаимодействия”. Политика – „первичная реальность” общественной жизни людей. Методология экономического империализма не учитывает специфические для каждой исторической ситуации обстоятельства, создающие эту реальность.

Сказанное позволяет уточнить отличия политической философии от других, в том числе экономических, теоретических дисциплин. Если мораль в приложении к политике отодвигается в область нравственной оценки, то данная область оказывается *потусторонней* политике как таковой. Находясь в ее пределах, невозможно ни вывести моральные оценки и требования из логики самой политики, ни показать действительные политические механизмы, благодаря которым такие оценки и требования необходимым образом могли бы входить в „реальную жизнь”. Иными словами, ценой будет *деполитизация* политической философии. Политической философии, чтобы остаться политической, необходимо преодолеть свою производность от моральной философии и подойти к нравственному должествованию под своим специфическим углом зрения, а именно – поставив вопрос о том, каким образом оно *работает* (или почему оно не работает) в политике. Именно такой подход приходит на смену традиционным для моральной философии вопросам о том, как правильно нравственно оценивать политику или какой она должна быть в соответствии с нормами морали. Данное обстоятельство обуславливает полемичность политической философии по отношению к сциентистским формам общественнознания. Такое отношение выходит за рамки собственно академических дискуссий. Это означает, что политическая философия воспринимает методологические претензии экономических империалистов, не в качестве самодостаточных явлений изолированной сферы академической

жизни, а как необходимые, в данном случае, интеллектуальные, моменты производства и воспроизводства общества – со всеми присущими ему структурами неравенства, угнетения и насилия. Само выявление способов участия теории в производстве и воспроизводстве общества означает их идеологическую критику, критику форм их существования в качестве якобы „только знания” и „чистой теории”. Осуществляя эту функцию, политическая философия реализуется в логике „критической теории”. Это критика форм и условий господства в обществе, проведенная и на уровне их культурного и теоретического инструментария. Поэтому последовательная политическая философия неизбежно есть критика статус-кво, есть *оппозиционная мысль* – мысль в оппозиции к господству существующих представлений о сущности политического бытия.

Критичность и политической философии означают, что она сознательно становится, или стремится встать, на точку зрения тех общественных сил, чье сопротивление определенным существующим институтам и явлениям культуры позволяет опознать их в качестве институтов и культурных явлений господства. Политическая философия есть попытка артикуляции сознания общественных сил, есть идеологическая критика универсалистских претензий экономического империализма. Такая критика позволяет разглядеть исторический и политический контекст, позволяет ставить задачу перехода от его (мнимой) универсальности к особенностям „точек зрения” борющихся социальных сил. Реальность такова, что в качестве таковых сил выступают и угнетенные. Соответственно, достоверность истине (данной исторической ситуации) сообщает страдание, а политической ее делает борьба с тем, что это страдание вызывает.

Данное обстоятельство создаёт иную политическую перспективу. У Гегеля „частное в большинстве случаев слишком мелко по сравнению со всеобщим: индивидуумы приносятся в жертву и обрекаются на гибель. Идея уплачивает дань наличного бытия и брэнности не из себя, а из страстей индивидуумов” (Гегель Г.В.Ф. 1977, с.32). Историческая истина страдания и борьбы есть

непрятие любой „идеи“, заставляющей расплачиваться за свое осуществление „страстями“ других и полагающей, что данное обстоятельство никоим образом не компрометирует ее целесообразность. Современное протестное движение опровергает ее претензии на „всеобщность“ и низводит ее к статусу частного, а именно, к „точки зрения“ господствующих. „Точка зрения“ угнетенных, конечно, тоже является частной, но в ней есть момент всеобщего. Этот момент заключается в отношении к угнетению, осознаваемому протестным движением в качестве такового, как к *недолжному*. Именно поэтому в каждой специфической ситуации, политическая философия должна раскрывать сущность, границы и перспективы преодоления существующего положения вещей. Реализация методологического потенциала политической философии возможно только в условиях поиска и сохранения методологического разнообразия современного обществознания и без „империалистических“ амбиций любых её представителей. Возможно, уместно напомнить носителям таких амбиций, афоризм, приписываемый Гегелю: „Математика наука точная, потому что математика наука тощая“.

Литература:

1. АВТОНОМОВ В. *От „экономического империализма“ к стремлению к взаимообогащению //* *Общественные науки и современность*, 2010, № 3.
2. АНАНЬИН О. *За „экономический империализм“ без имперских амбиций, или О формах междисциплинарных взаимодействий.*//*Общественные науки и современность*, 2009, № 6.
3. БЕККЕР Г. *Человеческое поведение: экономический подход. Избранные труды по экономической теории.* М., 2003.
4. ГЕГЕЛЬ Г.В.Ф. *Энциклопедия философских наук.* Т. 3. М.: Мысль, 1977.

5. ГУРИЕВ С. *Три источника - три составные части экономического империализма* // *Общественные науки и современность*, 2008, № 3.
6. КАПУСТИН Б. *Что такое „политическая философия“?* // *Политические исследования*, 1996, № 6, 1997, №№ 1,2.
7. КАПУСТИН Б. *Конец „транзитологии“? (О теоретическом осмыслении первого посткоммунистического десятилетия).* // *Политические исследования*, 2001, №4.
8. КАПУСТИН Б. *К понятию политического насилия.* // *Политические исследования*, 2003, №6.
9. КАПУСТИН Б. *Современность – как принуждение и как свобода* // *Вопросы философии*, 1998, № 4.
10. КАПУСТИН Б. *Заметки об „общественной морали“.* // *Вопросы философии*, 2006, № 12.
11. ЛИБМАН А. *Границы дисциплин и границы сообществ (Два аспекта экономического империализма).* // *Общественные науки и современность*, 2010, № 1.
12. РОЗОВ Н. *От дисциплинарного империализма – к обществознанию без границ („Шенгенский” проект интеграции социальных наук)* // *Общественные науки и современность*, 2009, № 1.
13. САБУРОВ Е.Ф. *От дисциплинарного империализма к гедонистическому утилитаризму* // *Общественные науки и современность*, 2008, № 6.
14. ТАМБОВЦЕВ В. *Перспективы „экономического империализма“.* // *Общественные науки и современность*, 2008, № 5.
15. УРНОВ Б. *„Экономический империализм” глазами политолога* // *Общественные науки и современность*, 2009, № 4.
16. ЯНОВСКИЙ К. *Несколько примеров методологии, или „Экономистам не в чем каяться!”* // *Общественные науки и современность*, 2009, № 2.

INTERDISCIPLINARITATEA ÎN ȘTIINȚELE ECONOMICE

*Conf.univ., dr. Galina ȚURCAN,
Catedra GEDG, ASEM*

Abstract. *The interdisciplinary approach becomes a methodological problem within economical sciences. The possibilities of an interdisciplinary research inside these sciences are closely correlated to the institutional framework in which the research is done. Economists play an important role to interdisciplinary in modern research programs.*

Cuvinte-cheie: *interdisciplinaritate, fundamentele interdisciplinarității, integrarea științelor, avantajele integrării științelor.*

Legăturile interdisciplinare dintre științe constituie una dintre condițiile necesare soluționării cu succes a problemelor ce apar. În realitate, contribuie la contactele directe dintre diferite științe, generează procese integrative și crescând interacțiunea dintre ele, are loc îmbogățirea cu metode de cercetare noi. Interdisciplinaritatea presupune participarea cercetătorilor și profesorilor din mai multe domenii ale științei, în scopul realizării unor obiective comune sau al soluționării unor probleme complexe care nu pot fi, în mod satisfăcător, cercetate doar de un singur domeniu al științei. [2, p. 13]

Specializarea și fragmentarea științelor au adus cu sine, în afară de avantaje și anumite dezavantaje, printre care examinarea, uneori, superficială, dintr-o singură perspectivă a fenomenelor studiate, dar și comunicarea cu dificultate, din această cauză, nu doar a savanților din sfere științifice diferite, ci chiar din cadrul uneia și aceleiași științe. Astfel, specializarea excesivă a creat dificultăți chiar în interiorul științelor economice și a dus la aceea că economiștii s-au împărțit în două clanuri – teoreticienii și specialiștii în econometrie, iar comunicarea dintre ei nu este întotdeauna ușoară. Teoreticienii, construiesc, uneori, teorii detașate de realitate, iar specialiștii în econometrie analizează munți de date, ignorând teoriile, ignorați fiind și ei de teoreticieni. [1, p. 139]

De aceea, cercetările interdisciplinare, care se realizează la hotarele dintre două sau mai multe discipline, sunt, actualmente, cele mai

promițătoare. Ele ajută să se aprecieze starea concretă a unei științe prin prisma altor sfere ale cunoașterii. În plan epistemologic, are loc o intersectare teoretico-metodologică a științelor în cadrul investigării fenomenelor, iar în plan utilitarist – se aplică rezultatele obținute în cercetarea efectuată în sferile mai multor științe, sau obținute în cercetarea realizată la granița dintre științe, la luarea unei decizii sau realizarea unei acțiuni.

În același timp, interdisciplinaritatea nu presupune doar examinarea unui fenomen din perspectiva mai multor științe, ci și o abordare integrată și integralistă a fenomenului în cauză. Științele aduc cu sine sistemele lor conceptuale, modurile de gândire și metodele specifice de cercetare. Cunoașterea interdisciplinară se fundamentează pe ideile integrării științelor și sinergismul acestora. Interdisciplinaritatea este, astfel, un mod de interacțiune dintre științe în procesul de cunoaștere a lumii.

Interdisciplinaritatea, chiar dacă nu de fiecare dată destul de eficientă, este, totuși, o caracteristică fundamentală a științei actuale. Printre argumentele ce vin să fundamenteze perspectiva interdisciplinară se numără: fundamentul ontologic – din perspectivă existențială, lumea apare ca un tot întreg, ca o totalitate; fundamentul epistemologic – în plan epistemologic, prin unitatea întregii cunoașteri științifice se cercetează realitatea prin prisma totalității ontologice; fundamentul social – problematica complexă a lumii umane contemporane solicită o abordare interdisciplinară.

O abordare interdisciplinară are avantajele și dezavantajele sale. Unul dintre dezavantaje constă în faptul că savanții din cadrul diferitelor științe sunt, deseori, sceptici cu privire la conceptele și opiniile ce stau la baza altor științe. Iar unul dintre principalele avantaje este că o privire din afară (de către savanți din alte științe) asupra problemelor cercetate în cadrul unei anumite științe este, de multe ori, benefică și aduce modificări, schimbări, poate contribuie la crearea de noi teorii și modele relevante.

În ultimii ani, științele economice s-au dovedit a fi prea puțin eficiente în a prognoza dezvoltarea sferei economice, crizele financiare etc. Multe fenomene ale domeniului economic nu pot fi cercetate suficient doar prin intermediul metodologiei economice clasice.

Una dintre cauzele necesității aplicării interdisciplinarității în știință, în general, și în științele economice, în particular, o constituie necesitatea depășirii specializării excesive a științelor. Un alt motiv al folosirii abordării interdisciplinare îl constituie complexitatea fenomenelor studiate și necesitatea de a le pătrunde în profunzime. Interdisciplinaritatea presupune studierea obiectelor cercetate din mai multe puncte de vedere. Se propun metode complementare și se generează instrumente noi de cercetare, se asigură cooperarea savanților din diferite domenii, se trasează scopuri comune, identificându-se soluții, metode și instrumente de cercetare noi.

Știința economică are deschideri spre alte științe. Ea include subdomenii solide, precum: finanțe și relații valutare, relații industriale, economie internațională, dezvoltare economică, drept și economie, istorie economică și planificare economică comparată. Aceste subdomenii sunt deschise într-o anumită măsură, dar evident insuficientă la subdomeniile altor discipline, ca, de exemplu, știința politică (relații industriale, dezvoltare economică, politică economică), istoria (istoria economică), dreptul (drept și economie), sociologia (relații industriale). Domeniul „relații industriale” efectuează schimburi cu dreptul muncii, gestiunea personalului, sociologia industrială, psihologia industrială și medicina industrială. [1, p. 139]

Studierea sferei economice de către științele economice necesită o abordare complexă și o interacțiune a diferitelor științe. În acest scop, nu se utilizează doar cunoștințele elaborate de către științele economice, ci și rezultatele obținute de către alte științe, cum ar fi matematica, informatica, psihologia, statistica, geografia, demografia ș.a. Acest lucru poate fi realizat cu succes prin intermediul interdisciplinarității, care permite să fie aduse în sfera științelor economice idei și abordări ce au fost elaborate și aplicate reușit în alte științe, dar și să fie identificate probleme noi și găsite soluțiile respective.

Interdisciplinaritatea rezultă din procesul de combinare și integrare a diferitelor discipline, împreună cu metodologiile și ipotezele lor de lucru. Aceasta implică trecerea frontierelor tradiționale dintre științe și combinarea tehnicilor lor în efortul de a atinge un obiectiv comun. În

domeniul economiei, de exemplu, subiecte complexe, cum ar fi inflația, piața forței de muncă, creditul sau piața schimburilor valutare necesită diferite abordări care combină economia, matematica, geografia, politica, sociologia, biologia, fizica ș.a. [2, p. 5]

Nevoia de aplicare a interdisciplinarității în științele economice se observă destul de reliefat în cazul când economiștii sunt implicați în soluționarea problemelor sociale, în viața politică. Cu cât economiștii devin mai importanți în sfera politică și au un rol crescând în modelarea politicii de mediu și de repartitie a resurselor, ei, tot mai mult, înțeleg că acele politici, care se arată a fi bune din perspectivă economică, nu sunt neapărat cele adoptate. Și ei trebuie să recunoască că considerațiunile politice, sociologice și psihologice au un efect puternic asupra procesului politic și a nu ține cont de aceste perspective face știința economică parțială și nu foarte utilă. În plus, tot mai mult, se recunoaște că modelul *Homo Oeconomicus* oferă doar o explicație parțială pentru comportamentul uman, de aceea, există necesitatea crescândă pentru informație de la alte discipline pentru a obține un tablou cât mai complet. [3, p. 39]

Pentru a spori relevanța și accesibilitatea gândirii economice, economiștii trebuie să sporească interacțiunea lor cu savanții din alte sfere sociale. Un lucru care face aceasta dificil îl constituie diferențele de stiluri și modelarea abordărilor. Economiștii au devenit foarte cantitativi și matematici și accesul la scrierile economice solicită cunoștințe tot mai specifice. [3, p. 39]

Pe lângă forțele naturii ce influențează sistemele economice ca niște factori din exterior, în cadrul sistemelor economice acționează omul, un subiect conștient al cărui comportament este dificil de formalizat. Acțiunile sale, interacțiunile cu alți subiecți fac imposibile previziunile exacte ale dezvoltării economiei, crearea de modele și metode universale în științele economice. Totuși, unele dificultăți pot fi depășite prin utilizarea rezultatelor cercetărilor recente din psihologie, sociologie, behaviorism, logica socială. [4, p. 221]

Interdisciplinaritatea în științele economice nu doar oferă perspective noi în cercetarea fenomenelor, ci chiar generează noi științe. Un exemplu interesant de interdisciplinaritate îl reprezintă relația dintre științele fizice

și economie, care au generat așa-numita disciplină științifică nouă – Econofizica (Econophysics) – ca domeniu de cercetare care aplică teoriile și metodele, inițial, generate de fizică în soluționarea unor probleme economice, îndeosebi, în domeniile incertitudinii, proceselor stocastice ale dinamicii neliniare și piețelor financiare. [2, p. 12]

Iar, de exemplu, la intersecția dintre economie și sociologie a apărut sociologia economică. În cercetarea realității, sociologia economică examinează fenomenele de pe pozițiile mecanismului social al dezvoltării economiei. Se ține cont de factorii economici și sociali ce acționează asupra obiectelor cercetate, se ține cont de consecințele economice și sociale ale dinamicii acestora,

Necesitatea utilizării interdisciplinarității în științele economice este generată și de faptul că fenomenele economice constituie rezultatul interacțiunii unei multitudini de factori complecși și heterogeni. Cercetarea acestora se efectuează și cu ajutorul metodelor mecanicii statistice, adoptate la specificul și comportamentul economic al indivizilor pornind de la legile care guvernează interacțiunea particulelor din fizică. [2, p. 12]

În științele economice, se întâlnește interdisciplinaritatea unor sfere învecinate, cum ar fi economia și geografia, constituindu-se o disciplină nouă, Geoeconomia, sau, de exemplu, filosofia și economia, ce a generat Filosofia economică. Se manifestă interdisciplinaritatea și în cazul abordării unor probleme, care depășesc hotarele unei singure științe, mai ales, dacă este vorba de abordarea pragmatică a acestor probleme. În asemenea cazuri, științele economice colaborează în formularea, soluționarea și aplicarea rezultatelor obținute, în primul rând, cu o serie de științe sociale, printre care sociologia, politologia, culturologia etc. Are loc și interdisciplinaritatea metodelor, împrumutul de metode îmbogățind reciproc științele. Teoria jocurilor vine în științele economice din știința militară, respectiv, metodele matematice și statistice – din matematică și statistică. Un lucru la fel de important pentru aplicarea interdisciplinarității este interdisciplinaritatea conceptelor, care, fiind elaborate în cadrul unei științe, se pot folosi cu succes în altele.

Prin intermediul interdisciplinarității, se reduce gradul de fragmentare și izolare a cercetării științifice la toate nivelele interdisciplinarității - aplicativ, epistemologic și de generarea de noi discipline.

Cercetările interdisciplinare în științele economice permit să fie soluționate probleme științifice apărute de curând; dau posibilitatea să fie explicate și prevăzute unele evenimente și fenomene, care, fără interacțiunea cu alte științe, nu ar fi putut fi realizată; deschid căi pentru elaborarea de noi metode și abordări, pentru determinarea sarcinilor prioritare în cercetare.

Interdisciplinaritatea în științele economice favorizează studierea complexă a fenomenelor cercetate. Laureatul Premiului Nobel, F. A. Hayek, scria în lucrarea „The dilemma of specialization”, „The State of Social Sciences”, în 1956, că „nimeni nu poate fi un mare economist, dacă este doar un economist și sunt chiar tentat să adaug că un economist, care este numai economist va deveni nociv, dacă nu un pericol real”.

Bibliografie:

1. DOGAN Matei, PHARE Robert. *Noile științe sociale. Interpenetrarea disciplinelor*. Editura Alternative, 1997.
2. ZAMAN, Gheorghe, GOSCHIN Zizi. *Multidisciplinaritate, interdisciplinaritate și transdisciplinaritate: abordări teoretice și implicații pentru strategia dezvoltării durabile post-criză*. Economie teoretică și aplicată. Volumul XVII (2010), No. 12 (553), pp. 3-20.
3. ZILBERMAN David, *Economics and Interdisciplinary Collaborative Efforts*, Journal of Agricultural and Applied Economics, Vol. 26, No. 1 (July, 1994), pp. 35-42.
<http://ageconsearch.umn.edu/bitstream/15410/1/26010035.pdf>.
Accesat la 15 aprilie 2015.
4. КАРАСЁВА Е. И. *Преимущества междисциплинарных исследований в экономике*. Общественные науки. Экономика. № 1 (29) 2014. p. 210-227.
<http://cyberleninka.ru/article/n/preimuschestva-mezhdistsiplinarnyh-issledovaniy-v-ekonomike>. Accesat la 11 aprilie 2015.

THEORY AND PRACTICE OF DECENTRALIZATION IN DEVELOPING COUNTRIES: EVIDENCE FROM REPUBLIC OF MOLDOVA

**PhD, associate professor Boris MOROZOV,
Public Administration Institute,
E. J. Ourso College of Business,
Louisiana State University, SUA**

***Abstract.** There has been a significant increase in attention to the understanding and evaluation of decentralization reforms in the Republic of Moldova. Under the insistence and guidance of World Bank and European international organizations (e.g. EBRD), the executive and legislative branches of Moldovan Government embarked on the pro-decentralization path. The existing body of knowledge on decentralization reform design and implementation in Republic of Moldova is extensive (e.g. Morozov (2008, 2009, 2010 a&b, 2014), World Bank Country-Profile Report (2005, 2008, 2014). However, it is rather fragmented. The fragmented nature of previous studies stems two separate sources: (1) data availability and (2) Timeframe of the data availability.*

This exploratory study addresses exactly this gap in the literature on decentralization reform in developing countries using Moldova as an example. It uses the primary sources of data regarding economic activity of general, central, and subnational governments to evaluate the economic dimension of decentralization between 2005 and 2013. The manuscript uses the data assessing the existence and quality of political and public administration systems between 2005 and 2013. These data are then employed for assessment of the evolution of the decentralization level between 2005 and 2013 in Republic of Moldova.

***Introduction.** The phenomenon of decentralization is being actively studied and pursued throughout the world because of potential benefits associated with it. Although there is no clear consensus among scholars on absolute necessity of a decentralized government for nation's prosperity, there is the argument that a carefully developed and*

implemented system for the transfer of public responsibilities along with economic resources to the subnational governments creates conditions that allow for better provision of public services and goods in a country. Proponents of such view argue that long term societal benefits of decentralization outweigh the immediate costs associated with it. Situation of developing countries allows these nations to capitalize on experiences of developed democratic countries for design and development of their own democratic systems.

There has been a significant increase in attention to the understanding and evaluation of decentralization reforms in the Republic of Moldova. Under the insistence and guidance of World Bank and European international organizations (e.g. EBRD), the executive and legislative branches of Moldovan Government embarked on the pro-decentralization path. The existing body of knowledge on decentralization reform design and implementation in Republic of Moldova is extensive (e.g. Morozov (2008, 2009, 2010 a&b, 2014), World Bank Country-Profile Report (2005, 2008, 2014)). However, it is rather fragmented. The fragmented nature of previous studies stems two separate sources: (1) data availability and (2) Timeframe of the data availability. Data availability (or, rather, *unavailability*) at the time of research limited the research methodologies to evaluative qualitative studies. The time frame of the data availability also was limited.

This exploratory study addresses exactly this gap in the literature on decentralization reform in developing countries using Moldova as an example. It uses the primary sources of data regarding economic activity of general, central, and subnational governments to evaluate the economic dimension of decentralization between 2005 and 2013. The manuscript uses the data assessing the existence and quality of political and public administration systems between 2005 and 2013. These data are then employed for assessment of the evolution of the decentralization level between 2005 and 2013 in Republic of Moldova.

Literature Review. The concept of decentralization (quite often referred to as Fiscal Decentralization (FD)) has been part of a worldwide „reform” agenda since the last part of the 20th century. The

inclusion of the FD concept in the reform agenda was supported by the World Bank, USAID, the Asian Development Bank, and many others; and it has become an integral part of economic development and governance strategies in developing and transitional economies (e.g. Bahl, 1999; Arzaghi & Henderson, 2005).

Any discussion of decentralization first requires a formal definition. Given the complex nature of the concept, it is appropriate to define fiscal decentralization as *the transfer by the central government to sub-national governments (SNG) (states, regions, municipalities) of specific functions with the administrative authority and revenue to perform those functions.*

This definition captures the multitude and complexity of the concept under discussion through a combination of elements from (1) political science (relationships between different levels of government), (2) public administration (management of public institutions), and (3) economics (public revenues and expenditures management). The review of the literature is not intended to be extensive and exhaustive¹⁰. The major purpose of the literature review is to identify major descriptors of the decentralization process from points of view of political science, public administration, and economics.

The rest of this section provides an overview of the literature on decentralization. The review starts with the discussion of decentralization through lenses of public administration and political science fields. It then provides a conceptual overview of economic aspect of decentralization. The model of decentralization is then built based on the existing literature.

Political Science Theories on Decentralization

Political science theories on D focus on „mobilization, organization, articulation, participation, contestation, and aggregation of interests” (Schneider, 2003, p. 35). All public sectors perform these processes. The major differences among these systems are context specific. The

¹⁰ For extensive review is provided in Lankina (2008); Morozov (2009, 2014); Oates (1972, 1977, 1995); Tanzi et al (2008); Yilmaz et al (2010); World Bank (multiple publications) etc.

unifying characteristics of decentralized political systems are both that these systems include political actors and issues that are significant at the subnational level and that the same actors and issues are at least partially independent of their national level counterparts (Fox & Aranda, 1996). Yilmaz et.al. (2010) define the political dimension of D as an „environment for local elected leaders to act independently and responsively” (p. 264). Thus, there is a consensus among political scientists regarding the essence of decentralization process and regarding the proper measurement instrument of decentralization.

A generally agreed upon measure of the political aspect of D is the presence of democratic elections (Bahl, 1999; Yilmaz et al, 2010). However, the simple presence of elections is a rather limiting choice for evaluation of political aspect of decentralization because it does not address the quality aspect of decentralization. Therefore, it is imperative to address both the presence of democratic arrangements and the quality of these arrangements. This is why the use of quality of governance indicators by Kaufmann et.al. (1999, 2003, 2008, 2013) is justified for accurate evaluation of the political aspect of decentralization. That’s why the authors of this article used indexes of governance quality as (1) „Voice and Accountability” and (2) „Political Stability for assessment of Political Dimension of Decentralization.

It is also important to note that decentralization requires some level of subnational control over own resources for provision of services. This observation implies that SNG must have some level of control of its expenditures. The control over its own revenues refers to the administrative autonomy of SNG from the central government. This aspect is analyzed through lenses of public administration theories on decentralization and is analyzed in the next subsection titled „Public Administration Theories on Decentralization”.

Public Administration Theories on Decentralization. The existing literature on public administration theories of D can be broadly summarized as theories that explain how bureaucracies are designed, given citizens’ expectations of them to be efficient (in economic sense), effective, and equitable (Weber, 1968; Yilmaz, et.al. 2010; and many

others). Administrative D (sometimes referred in the literature to as „Regulatory Decentralization”) redistributes authority for planning, financing, and managing public functions among government levels. This type of decentralization is sometimes inaccurately titled „fiscal decentralization” (Tanzi et al, 2008).

The most often cited taxonomy of administrative decentralization is the one in which the process of D is characterized through its degree: (1) devolution, (2) delegation, and (3) de-concentration (Rondinelli, 1990; Tanzi et al, 2008). The major difference among these types of administrative decentralization is the relationship between the central government and the sub-national governments: it is viewed as a continuum of autonomy of sub-national governments from central governments. De-concentration represents a bureaucratic, hierarchical relationship; delegation implies a contractual rapport; and devolution is an arm’s-length connection between levels of government.

The meaning of capacity in the context of the administrative aspect of the decentralization system refers to the description of public authorities as „efficient and effective” (Weber, 1968). Thus, capacity, in this case, refers to „the capacity of the government to effectively formulate and implement sound policies” (Kaufmann, et al 1999, 2003, & 2008). The degree of administrative D was defined by Kaufmann & et.al. as „quality of public service provision, the quality of the bureaucracy, the competence of civil servants, the independence of the civil service from political pressures, and the credibility of the government’s commitment to policies” (p. 3). Thus, the qualitative definition of administrative decentralization can be measured via indicators of „Government Efficiency,” „Rule of Law,” „Regulatory Quality,” and „Control of Corruption” (Kaufmann & et.al., 2014).

Another aspect of administrative decentralization implies the degree of economic autonomy of SNG revenues. Generally, SNG revenues can come from taxes, grants (*aka* transfers), and own business-like activities. The SNG administrative autonomy is generally discussed through the SNG ability to generate revenues. If SNG relies for its revenues on Central authorities, then the degree of autonomy is decreased. Thus,

given the complex nature of D, the administrative dimension of the process can also be measured through the amount of SNG Revenues from *taxes only*. The general logic behind this is that part of these resources remains in the jurisdiction that has generated these revenues. Thus, the appropriate measurement of economic autonomy of decentralization is the „SNG Share of Revenues from Taxes”. This is another indicator we employ to assess the degree of administrative decentralization in Moldova. Note that SNG revenues from taxes involve the economic aspect of decentralization. The economic dimension of decentralization, widely referred to as „Fiscal Decentralization” (FD), measure the degree of SNG involvement into economy of a nation and it will be discussed next.

Economic Aspect of Decentralization: The Theory of Federalism and Fiscal Decentralization. Traditionally, the economic aspect of decentralization is analyzed through theory of federalism. At this point it is important to distinguish between the concepts of decentralization and federalism. While federalism is a framework for analysis of a nation’s public sector, decentralization is a process of public sector activities’ assignment to different levels of government. Thus, fiscal federalism is the system of reference within which the process of decentralization occurs.

The original framework of federalism can be traced back to Musgrave (1959). His framework is generally accepted for the analysis of federalism because his contribution was one of the first generally feasible explanations of the processes. Musgrave addressed issues of fiscal federalism from a traditional economic perspective¹¹. The framework for analysis was based on values of Pareto efficiency and equity, and on three major economic functions of the public sector in an economy: (1) wealth redistribution, (2) macroeconomic stabilization, and (3) resource allocation (Musgrave, 1959, 1961; Oates, 1977). The opportunity for efficiency and effectiveness improvement of

¹¹ Detailed description and review of Fiscal Federalism is beyond the purpose of this article.

governmental sector arises from the third function of a government in an economy: resource allocation.

The conceptual implication of the economic aspect of decentralization is that there is a combination of sub-national and central governments' contributions to the economy that addresses issues of adequate assignment of revenues and expenditures. Hypothetically, such assignment of revenues and expenditures would lead to decisions about specific resource mobilization and allocation as a function of available economic base, level of government, and local preferences. A combination of resource mobilization, allocational decisions, and appropriate economic base would define publicly provided services to be efficient (lowest possible cost) and sustainable (fiscally equalizing).

The generally agreed upon measurement instruments of economic aspect of decentralization are defined by the level of SNG involvement into nation's economy. The most widely used measurements of economic decentralization are therefore the shares of subnational revenues and expenditures. Quite often these two measurement indicators are used independently. In this manuscript we are using both of the indicators simultaneously to capture not only the dynamics within either the revenue or the expenditure, but also to capture the relationships between subnational revenues and subnational expenditures. Such simultaneous analysis allows for a better understanding of the decentralization process and the requirements the processes exhibits towards the system of public administration, political apparatus, and public finance systems. Thus, the entire decentralization measurement and evaluation mechanism can be summarized in the following table:

Table 1: Dimensions of Decentralization Process (Model)		
Political Science	Public Administration	Economics
1. A system that allows expression of local preferences	1. Sub-national governments' autonomy from central governments	1. Sources and sizes of sub-national revenues

2. A system that allows <i>representation</i> of citizens' preferences.	2. Accountability of sub-national governments to both central government and citizens	2. Objects of sub-national expenditures
3. A system that allows transformation of local preferences in policy decisions.	3. Efficiency of implementation of public policies	

Data Sources: *Developed by the author based on the existing literature.*

The international nature of this manuscript defined the data sources used here. The data sources used in this article have been generated by international organizations such as the World Bank, the International Monetary Fund, and the United Nations Organization. While measuring D is complex, the fiscal flows to, from, and among different levels of government can be used to assess some aspects of economic decentralization. The best source for a cross-country analysis of fiscal flows is the International Monetary Fund's Government Finance Statistics (GFS), which provides data with consistent definitions across countries and years.

The second source employed for this manuscript is „Governance Matter” (GM) Dataset: The dataset covers 209 countries and territories for the years 1996-2007. The indicators are based on several hundred individual variables measuring perceptions of governance and are drawn from 37 separate data sources constructed by 32 different organizations. These individual measures of governance were assigned to categories capturing key dimensions of governance, which were used to evaluate the level of decentralization in Moldova. The GM data sources reflect the perceptions of a very diverse group of respondents. The group of responders includes international organizations and experts, representative of non-profit, public, and private sector. As with GFS dataset, GM dataset exhibits such characteristics as data standardization, coverage, availability, aggregation, and consistency of reporting, that fit the purpose of this article to the necessary detail.

Therefore, we concluded that GFS and GM sets are the best source of comparable and available data at the moment of writing this article for consistent and accurate evaluation of the degree of the decentralization in Republic of Moldova.

Results. The previous discussion of existing literature on decentralization has outlined three aspects of the process: political decentralization, administrative decentralization, and economic decentralization. Each of these aspects has been analyzed and conceptualized on its own. Therefore, without too much speculation, it is logical to view evaluate the level of decentralization in the Republic of Moldova as a combination of the political, administrative, and economic systems of a nation. Therefore, decentralization should be analyzed as such a combination. The following table identifies the variables of interest for this article.

Table 2: Decentralization Model Specification, Dimensions and Specific Variables of Decentralization		
Dimension	Variable	Source
Political Decentralization	1Political Stability 2Voice and Accountability	Kaufmann et.al. (2008 - 2013)
Administrative Decentralization	1Control of Corruption. 2Government Efficiency 3 Rule of Law 4Regulatory Quality 5 Share of Sub-national Revenues from Taxes (SNG_Taxes)	GFS & Kaufmann et.al. (2008-2013)

Economic Decentralization	1Sub-national Share of Total Revenue (SNG_Rev) 2Sub-national Share of Total Expenditures (SNG_Exp)	Government Financial Statistics (GFS, 2013)
------------------------------	---	---

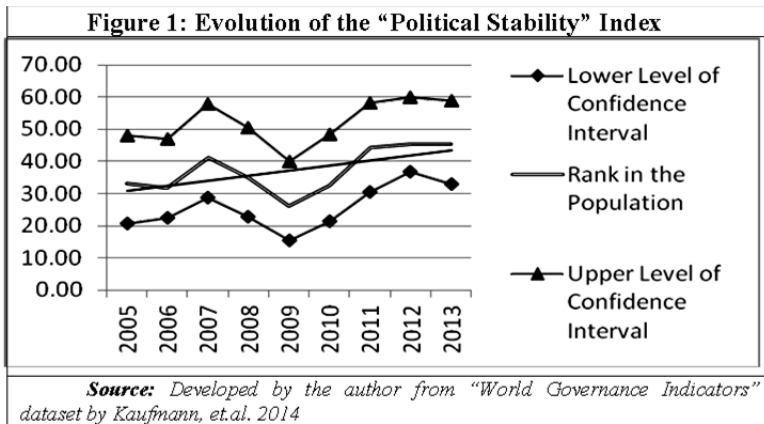
Data Sources Developed by the Authors.

Qualitative Indices of Decentralization: Political and Administrative Dimensions. The results of this manuscript are congregated according to the type of data. The first part of this subsection provides qualitative results of the research and allow for evaluation of decentralization degree according to political dimension and administrative aspect (with the exception of „Share of Sub-national Revenues from Taxes”). The qualitative data is presented along with the upper and lower levels of 90% confidence. As such, each of the qualitative data graphs contains three time series: Rank of Moldova *per se*, upper, and lower level of the 90% confidence interval. The quantitative indicators assessing the degree of decentralization in Moldova (SNG_Taxes, SNG_Rev, and SNG_Exp) conclude this section.

Political Dimension of Decentralization. The literature review summarized decentralization theories from political science as these that „mobilization, organization, articulation, participation, contestation, and aggregation of interests” (Schneider, 2003, p. 35). A generally agreed upon measure is the presence of democratic elections (Bahl, 1999; Yilmaz et al, 2010). However, the simple presence of elections is a rather limiting choice for evaluation of political aspect of decentralization because it does not address the quality aspect of decentralization.

Therefore, it is imperative to address both the presence of democratic arrangements and the quality of these arrangements. This is why the use of quality of governance indicators by Kaufmann et.al.

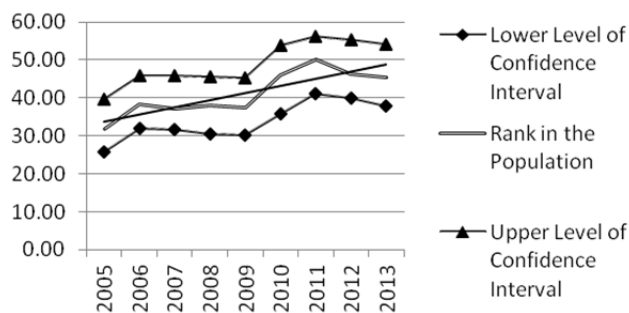
(1999, 2003, 2008, 2013) is justified for accurate evaluation of the political aspect of decentralization. The authors of this article used indexes of governance quality as (1) „Political Stability” and (2) „Voice and Accountability” for assessment of Political Dimension of Decentralization. The following figure identifies the evolution of „Political Stability” (PS) Index of Republic of Moldova between 2005 and 2013 (the latest data available):

The figure shows a somewhat chaotic evolution of the PS index. The PS index bottoms out in the FY 2009. This corresponds with the ouster of Moldovan Communist Party from the majority power in the executive and legislative branches of Government in April 2009. Political stability relatively improved after this shift and remained relatively stable.

The following figure identifies the evolution of „Voice and Accountability” (VA) Index of Republic of Moldova between 2005 and 2013 (the latest data available):

Figure 2: Evolution of the “Voice and Accountability” Index

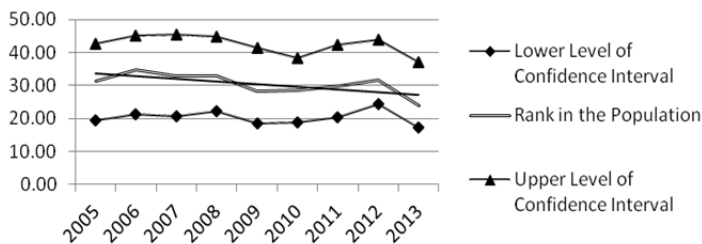

Source: Developed by the author from “World Governance Indicators” dataset by Kaufmann, et.al. 2014

The evolution of VA index exhibits 2 distinct periods. As with the PS index, the turning point is April 2009. The subsequent evolution of the VA index exhibits a relative improvement, which suggests that favorable conditions for decentralization reform.

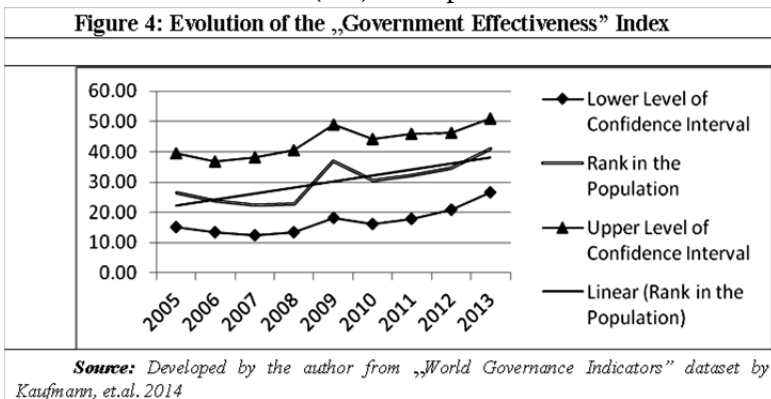
Evolution of Administrative Aspect of Decentralization. The authors of the manuscripts have hypothesized that the administrative decentralization is a latent (unobserved) variable that can be measured via observable variables of (1) „Control of Corruption” (CC), (2) „Government Efficiency” (GE), (3) “Rule of Law” (RL), (4) „Regulatory Quality” (RQ), and (5) „Share of Sub-national Revenues from Taxes”(SRT). The evolution of these observed variables is presented next.

Figure 3: Evolution of the „Control of Corruption” Index

Source: Developed by the author from „World Governance Indicators” dataset by Kaufmann, et.al. 2014

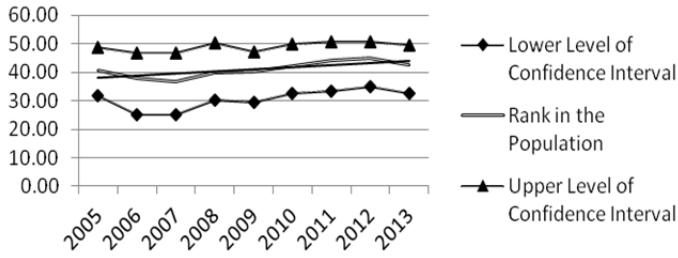
Perhaps the most intriguing evolution is exhibited by the „Control of Corruption” Index. The CC Index show a negative trend, which, in the decentralization context, indicates that a country is getting more centralized. Theoretically, decentralization reform should bring the decision making closer to the populace, adding transparency and accountability to the governance matters. Based on the evidence indicating a decline in control of corruption, we may conclude that the links between political apparatus, public administration organizations, and the citizenry is increasing. This phenomenon is indicative of and conducive for *centralization* (sic!) of the public sector.

GE index has a positive trend, indicating an improvement in government efficiency. This phenomenon is indicative of and conducive for *de-centralization* (sic!) of the public sector.

The evolution of RL index shows a relative stagnation. The RL did not change significantly between 2005 and 2013. The Moldova RL ranking stayed at the level of roughly 40%, indicating that Moldova is better than roughly 40% of world countries and territories in terms of „Rule of Law.”

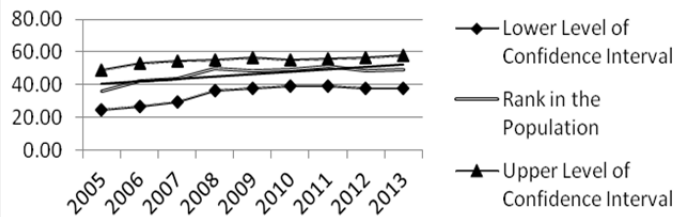
Figure 5: Evolution of the “Rule of Law” Index

Source: Developed by the author from “World Governance Indicators” dataset by Kaufmann, et.al. 2014

Figure 6 presents the evolution of RQ index. RQ index has a positive trend, indicating an improvement in government efficiency. This phenomenon is indicative of and conducive for *de-centralization* (sic!) of the public sector.

Figure 6: Evolution of the “Regulatory Quality” Index

Source: Developed by the author from “World Governance Indicators” dataset by Kaufmann, et.al. 2014

Quantitative Indices of Decentralization: Administrative and Economic Dimensions. The linking element between administrative and economic dimensions of decentralization is the share of subnational revenues from taxes (SNG_Tax). An accurate interpretation of the SNG_Tax requires data on the Share of Subnational Revenues (SNG_Rev), which is the first indicator of economic aspect of decentralization. Therefore, SNG_Tax and SNG_Rev are presented together.

Structure of Governmental Revenues by Level of Government and Source: 2005 - 2012

Variable	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Share of CG Rev. in GG Rev.	54.66%	55.04%	63.07 %	62.62 %	58.82 %	62.34 %	61.84 %	59.93 %
Share of CG Tax Rev. GG Tax Rev.	79.27%	77.39%	79.62 %	83.59 %	81.86 %	83.57 %	84.05 %	80.31 %
Share of SNG Rev. in GG Rev.	45.34%	44.96%	36.93 %	37.38 %	41.18 %	37.66 %	38.16 %	40.07 %
Share of SNG Tax Rev. in GG Tax Revs.	20.73%	22.61%	20.38 %	16.41 %	18.14 %	16.43 %	15.95 %	19.69 %
GG Revenues	100.00 %	100.00 %	100.00 %	100.00 %	100.00 %	100.00 %	100.00 %	100.00 %
Share of GG Tax Rev. in Total GG Rev.	60.44%	61.95%	61.41 %	60.31 %	55.51 %	56.83 %	59.42 %	61.09 %
GG Rev., % of GDP	38.58 %	39.88 %	41.72 %	40.55 %	38.91 %	38.31 %	36.60 %	38.00 %
GG Tax Rev., % of GDP	23.32%	24.70%	25.62 %	24.46 %	21.60 %	21.77 %	21.75 %	23.22 %
GDP, MDL Billions	74.79	85.55	101.86	126.33	125.33	137.63	158.51	164.78
GDP, USD Billions	5.93	6.51	8.42	12.21	11.20	11.07	13.53	13.58

Source: Developed by the author from „Government Finance Statistics“ dataset IMF, (2014) and BundesBank Data

The table provides basis for several important observations. First, the share of General Government (GG) in an economy between 2005 and 2012 remained stable (about 39% of the GDP). This suggests that the only growth of the GG came from the growth of the economy and not from the growth of the GG at the expense of the private sector. This fact allows for an appropriate evaluation of the decentralization degree between 2005 and 2012. The share of GG Revenues from taxes as a share of total GG Revenues during the period of analysis fluctuated

between ~62% in 2006 and 55.5% in 2009 with a standard deviation of about 2.3%. While the standard deviation may not seem significant in percentage terms, it is significant in monetary terms with 1% of GDP equaling to \$0.14 billion.

The Share of Subnational Government Revenues (SNG_Rev) as a percentage of the CG Revenues decreased between 2005 and 2012 from 45% to 40% respectively. This is an objective indication of country's *centralization*.

The Share of Subnational Government Revenues from Taxes (SNG_Tax) as a percentage of the GG Tax Revenues ranged from 22.61% in 2006 to 15.95% in 2011. The negative trend in SNG_Tax suggests that subnational governments are losing their autonomy to the central government in terms of revenue generation. This is a strong indication of the *centralization*.

The last variable required for assessment of the decentralization degree of a nation is the share of subnational government expenditures. It is important to note that the general government budget structure directly affects this variable. An explanation of this situation is quite simple: various nations have different types of governmental budgetary systems and processes. The distinguishing feature of the Moldovan National budget (MNB) is the fact that it is organized in four different funds. The MNB consists of (1) Central Government Budget, (2) State Social Insurance Budget/Fund, (3) Mandatory Health Insurance Fund, and (4) Sub-national Government Budgets. The primary purpose of this manuscript is the analysis between central and subnational levels of Government. Therefore, we have aggregated the „State Social Insurance Budget/Fund” and „Mandatory Health Insurance Fund” into one category of expenditures and analyzed the governmental spending *per se*.

Structure of Governmental Expenditures by Level of Government and Source: 2009 - 2013					
	2009	2010	2011	2012	2013
Share of CG Expenditures in GG Expenditures	37.17%	33.32%	34.71%	36.14%	37.43%

Share of SNG Expenditures in GG Expenditures	23.89%	25.94%	25.49%	25.34%	24.66%
Other Public Expenditures (State Social Insurance Fund & Mandatory Health Insurance Fund)	38.95%	40.73%	39.79%	38.51%	37.91%
GG Expenditures (National Expenditures by All Governmental Organizations)	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%
Share of SNG Expenditures in CG Expenditures	64.27%	77.85%	73.44%	70.12%	65.88%
GDP, MDL Billions	126.67	125.33	137.63	158.52	164.78
GDP, USD Billions	12.21	11.20	11.07	13.53	13.58
Source: Developed by the author based on Moldovan Budget Laws, GFS Data					

The Share of Subnational Government Expenditures from Taxes (SNG_Exp) as a percentage of the GG Expenditures ranged from 25.94% in 2010 to 24.66% in 2013. The negative trend in SNG_EXP suggests that subnational governments are losing their autonomy to the central government in terms of expenditure autonomy. This is a strong indication of the *centralization*.

Conclusions. The late 2000s and early 2010s in Moldova could be described as a period of continuous pressure on public sector to reduce taxation while increasing social expenditures. The functional areas for potential improvement during that period were the public sector wages and employment, the administrative-territorial structure of the country, retirement and health care systems, as well as the public revenue system. These issues have been tackled with some level of success as evidenced by the decreasing share of governmental revenues and expenditures as a percentage of country's GDP.

Again, the practical implication and the lesson learned from this experience is that it is important to address the existing issues. At the same time, ignoring the need for long term structural governmental changes would be disastrous. Another practical conclusion stemming from this period is the fact that consequences of structural reforms in

one sector of public administration system could have influence on other sectors as well. For example, the Law on Local Public Administration (2003) effectively reversed the amalgamation of subnational governments into larger units. This affected the public sector employment, and, subsequently, the expenditures for social and health funds.

At the same time, the existing research on public administration decentralization reform suggests that dimensions of the process are orthogonal. Such orthogonality implies that decentralization issues can be categorized in distinct categories and respectively analyzed. As such, this means that reforms of such large magnitude and importance as these addressing public sector can be divided into smaller and more manageable goals with achievable and practically feasible objectives, systems, and processes for achievement of these goals.

The decentralization process' evidence from Moldova support the previous conclusion. While most of the qualitative indices suggest that RM is on the right track, the issue of corruption became more prominent. The evidence suggests that this increase in corruption was accompanied by the *centralization* of economic variables of decentralization. Such correlation identifies the incidence of the problem areas. This fact alone suggests that areas for improvement are the judicial and executive governmental branches.

References:

1. BAHL, R. W., & MARTINEZ-VAZQUEZ, J., (1999). „Implementation Rules for Fiscal Decentralization”. International Studies Program Working Paper Series 99-01, Georgia State University.
2. BAHL, R., & MARTINEZ-VAZQUEZ, J., (2005) *Fiscal Federalism and Economic Reform in China*, in *The Dynamics of Federalism: The Political Economy Reality*. Srinivasan T.S. and Wallack, J., (Eds) Oxford Press, Oxford
3. BAHL, R., & MARTINEZ-VAZQUEZ, J., (2005) *Sequencing Fiscal Decentralization*. World Bank Policy Research Working Paper 3914. Washington DC

4. International Monetary Fund. (1999). *Republic of Moldova: Recent Economic Developments*, IMF Staff Country Report No. 99/110.
5. International Monetary Fund. (2001). „*Options for short-term public expenditure rationalization*”. Fiscal Affairs Department. Report by B. Clements, E. Baldacci, and M. T. Guin-Siu. Washington: International Monetary Fund.
6. International Monetary Fund. (2001). *Republic of Moldova: Recent Economic Developments*, IMF Staff Country Report No. 01/22.
7. International Monetary Fund. (2004). *Republic of Moldova: Statistical Appendix*. IMF Country Report No. 04/40. Washington: International Monetary Fund.
8. International Monetary Fund. (2009). „*Public Financial Management Issues—Progress Report to the Government of Moldova*”. Prepared by B. Olden. Washington: International Monetary Fund.
9. International Monetary Fund. (2010). „*Tax Administration—Strengthening Compliance Management in Moldova*”. Fiscal Affairs Department’s Technical Assistance Report by A. Jensen, F. Bosch and J. Buchanan. Washington: International Monetary Fund.
10. International Monetary Fund. (2014). *Republic of Moldova: Statistical Appendix*. IMF Country Report No. 12/289. Washington: International Monetary Fund.
11. Moldovan Annual Budget Laws 1994-2013
12. MOROZOV, B., (2009). „*Degree of Fiscal Decentralization in Republic of Moldova*.” The NISPAcee Journal of Public Administration and Policy. Vol, II, Number 1, Summer 2009, pp. 89-109.
13. MOROZOV, B., (2010). „*Municipal Asset Management in the Republic of Moldova*.” In Sedmihradská L (Ed.) *Municipal Asset Management in Transition Countries: Selected Case Studies* (pp. 140-157). Bratislava, Slovakia: NISPAcee.
14. MOROZOV, B., (2010). „*Property Tax in the Republic of Moldova: Basis for Local Autonomy?*” In Sedmihradská L (Ed.) *Property Tax in Economies in Transition: Selected Case Studies* (pp 127-151).

Bratislava, Slovakia: NISPAcee.

15. MOROZOV, B., (2013) „*Budgeting Practices and Experiences in Louisiana: From Traditional 1990s to the Dramatic 2000s*”. *Journal of Public Budgeting, Accounting & Financial Management*, Issue 3, Volume 25.
16. MOROZOV, B. (2014). *Republic of Moldova: 20 years of Independence and Experiments with Public Finance System*. *International Public Management Review*, Vol 15, No 2.
17. OATES, W. E., (1972). *Fiscal Federalism*, New York: Harcourt, Brace, Jovanovich.
18. OATES, W. E., (1993). “*Fiscal Decentralization and Economic Development*.” *National Tax Journal* 46:237–43.
19. OATES, W. E., (1995). „*Comment on ‘Conflicts on Dilemmas of Decentralization’ by Rudolf Hommes*”. *The World Bank Research Observer*: 323-325.
20. Oates, W.E., (1999). *An essay on fiscal federalism*. *Journal of Economic Literature* 37, 1120–1149.
21. PRUD’HOMME, R., (1995). „*The Dangers of Decentralization*” *The World Bank Research Observer* 10: 201-26.
22. TANZI ,V., AHMAD, E. & BROSIO, G. (2008). *Local Service Provision in Selected OECD Countries: Do Decentralized Operations Work Better?* IMF Working Paper WP/08/67, Washington DC.
23. *The Constitution and Existing Legislation* (1994-)
24. *The Election Code* (1997)
25. World Bank (1997) *The State in a Changing World, World Development Report*, Washington, DC. Chapter 1.
26. World Bank (2003) *Decentralization in Client Countries: An Evaluation of World Bank Support, 1990–2007*. Independent Evaluation Group. Washington, DC: The World Bank.
27. YILMAZ S, BERIS Y, SERRANO-BERTHET R. (2010). *Linking local government discretion and accountability in decentralization*. *Development Policy Review* 28(3): 259–293.

TEORIA FIRMEI LUI RONALD COASE ÎN CONDIȚIILE ECONOMIEI INFORMAȚIONALE

*Conf. univ. , dr. Natalia COȘELEVA,
Catedra TPE, ASEM*

Abstract. *This article is devoted to the analysis of changes in the activities of the firms at the current stage of economic development, that is called the information economy. According to the theory of firm of R. Coase, saving transaction costs is the critical factor when choosing an organizational form and the size of the company, as well as its characteristics such as the formation of a complex network of contracts, long-term business relations, the production team , etc. In an information economy, the activity and management of firms changed radically. A modern company will be competitive in the market, functioning on the basis of quite different principles, using different strategies.*

Formarea și dezvoltarea societății postindustriale, a cărei bază economică este economia informațională, a creat condiții pentru schimbări atât la nivelul macroeconomic, cât și la entități economice distincte: creșterea dimensiunilor firmelor, agravarea organizării lor interne, diversificarea activităților, precum și necesitatea de a se adapta rapid la modificările pieței și inovațiilor. Toate aceste transformări indică faptul că firma contemporană va fi competitivă pe piață, activând în baza altor principii decât cu 30 de ani în urmă. Compania, primind informația ca resursă inițială, ar trebui să asigure, în mod eficient, procesul de prelucrare a ei și schimbul între angajați, cât se poate de urgent și cu un cost minim. În acest caz, se ține cont nu doar de costurile de producție, dar, de asemenea, de costurile de tranzacție, evoluția cărora este controversată în economia informațională.

Teoria modernă a firmei se bazează pe teoria costurilor de tranzacție a lui R. Coase. Ideile lui R. Coase, la început, nu au fost apreciate. Articolul „Natura firmei”, publicat în 1937, nu a impresionat pe nimeni, deși anume atunci autorul a pus și parțial a și rezolvat întrebarea, pe care teoria tradițională nici nu și-o pune: de ce există firma, dacă există

piața? Toate explicațiile, care ilustrau ideile lui Coase, porneau de la viziunea generală a firmei ca o organizație pentru economisirea costurilor de tranzacție [1].

Anume, speranța de a evita asemenea costuri, în procesul efectuării tranzacțiilor pe piață, după părerea lui Coase, și explică existența firmei, în care distribuirea resurselor are loc pe cale administrativă (prin ordine, dar nu prin semnalele transmise prin prețuri). În așa caz, în cadrul firmei, se micșorează cheltuielile în procesul de căutare, dispare necesitatea reînregistrării frecvente a contractelor, relațiile de afaceri au un caracter stabil [1].

Și, atunci, apare o altă întrebare: de ce e nevoie de piață, dacă întreaga economie poate fi organizată după exemplul unei firme? După părerea lui Coase, mecanismul administrativ, la fel, nu e liber de cheltuieli, care cresc odată cu dezvoltarea organizației (dificultatea administrării, birocrația etc.). De aceea, hotarele firmei trec pe acolo unde cheltuielile marginale, legate de utilizarea pieței, se compară cu cheltuielile marginale ce țin de utilizarea organizațiilor ierarhice.

Conform teoriei costurilor de tranzacție, acest principiu-cheie nu explică însăși existența firmelor, dar și unele aspecte particulare de funcționare a lor: structura financiară, formele de administrare, organizarea procesului de muncă ș.a.

Teoreticienilor, care studiază costurile de tranzacție, le-a reușit să evidențieze caracteristicile cele mai importante, ce determină natura firmei. Acestea sunt:

- crearea unei rețele complicate de contracte;
- caracterul de lungă durată a relațiilor de parteneriat;
- crearea unei „echipe unice”;
- investirea în unele active specifice;
- mecanismul administrativ de coordonare prin ordine.

Concluziile cele mai importante ale cercetătorilor acestei abordări sunt: în economie, se creează piața formelor organizaționale, în care firmele de diverse tipuri concurează între ele. Prosperarea unora și falimentarea celorlalte este determinată, în ultimă instanță, prin capacitatea de asigurare a economisirii costurilor de tranzacție. Concurența pe această piață poate să fie indirectă și se exprimă în lupta

pentru atragerea și menținerea în „echipă” a celor mai productivi participanți. Dar ea poate fi și directă, când unele firme încearcă să le acapareze („să înghită”) pe altele. În așa mod, nu există avantaj prioritar al unor feluri de firme în raport cu celelalte; fiecare formă de proprietate își are particularitățile sale de costuri de tranzacție, care, în unele condiții speciale, o poate transforma într-una mai efectivă [2, 3].

În condițiile unei economii informaționale, procesul funcționării firmelor se schimbă radical și cele mai însemnate schimbări sunt:

1. Apariția informației ca factorul de producere, care devine o resursă de importanță majoră. Irepetabilitatea informației – neepuizarea, capacitatea de a influența activitatea firmei, fără majorarea cantitativă a resurselor tradiționale ș.a. – a dictat necesitatea altor mecanisme de utilizare la nivel de firmă [4].

2. Creșterea costurilor de producție, dat fiind faptul că informația, ca factor și marfă, are preț, care, la rândul său, constituie o cheltuială pentru firmă. Optimizarea volumului informației necesare și mijloacelor pentru căutarea și asimilarea ei e posibilă în baza ecuației $MU = MC$, unde MU exprimă utilitatea marginală a informației, iar MC – cheltuielile marginale de căutare, prelucrare și folosire a ei.

3. Apariția firmelor, care se specializează în producerea informației (lucrări tehnico-științifice, deservirea informațională).

4. Extinderea acțiunilor interactive dintre firme, ce le face mai rapide și mai puțin costisitoare.

5. Schimbările informaționale ale structurii firmei, ea devine mai flexibilă și elastică.

6. Apariția unor noi forme de organizare a activității antreprenoriale – web-firmele, corporații virtuale, businessul electronic etc.

7. Creșterea rolului factorului uman în procesul businessului informațional. Cu toate că importanța tehnologiilor este destul de mare, anume omul, care a obținut posibilitatea de autoexprimare și de folosire a cunoștințelor proprii unicele, stă la baza procesului de selectare a informației, filtrare și utilizare a informației.

8. Slăbirea factorului de incertitudine din contul activizării resurselor informaționale.

9. Schimbarea costurilor de tranzacție. Utilizarea tehnologiilor informaționale, pe de o parte, duce la reducerea costurilor de tranzacție prin eliberarea resurselor umane, ocupate cu activitate de rutină, reducerea timpului pentru căutarea informației prin sistemele electronice, micșorarea cheltuielilor la încheierea contractelor cu ajutorul mijloacelor de telecomunicații, formarea bazei de date a potențialelor clienți, concurenți, parteneri.

Colaborarea cu alte firme și cu clienți prin mijloacele tehnologiilor informaționale e mult mai rentabilă și rapidă. Clienți pot urmări cum se desfășoară procesul de îndeplinire a comenzilor lor, iar furnizorii au posibilitatea comunicării cu clienți în caz dacă apar probleme.

Pe de altă parte, costurile de tranzacție au o tendință de creștere, care e motivată de:

- complicarea calitativă a informației ce duce la sporirea cheltuielilor pentru acumularea, prelucrarea, transmiterea, păstrarea ei;
- suprasaturarea pieței cu marfă, care cere cheltuieli adăugătoare privind organizarea vânzării ei și căutarea potențialilor consumatori;
- acutizarea concurenței, creșterea oportunității din partea agenților externi ai firmei, fapt care presupune cheltuieli mari pentru pregătirea și perfectarea tranzacției, precum și controlul, în continuare, a executării condițiilor negociate;
- lărgirea și complicarea relațiilor contractuale ale firmei;
- prezența unor bariere administrative.

La general, costurile de tranzacție ale firmei, în economia informațională, au o dinamică de scurtă durată de creștere și de lungă durată de scădere.

Folosind teoria costurilor de tranzacție a lui R. Coase și evoluția lor în economia informațională, pot fi evidențiate două strategii de dezvoltare economică a firmei.

Prima – desființarea firmelor și administrarea lor la nivelul menajelor. După cum costurile de tranzacție de bază pe piață, și în interiorul firmei, sunt în scădere într-o perioadă lungă, economia poate fi interpretată ca piață omogenă, compactă și creată doar de persoane fizice (agenți individuali). Cu toate că, în aparență, scad costurile de tranzacție de

acumulare a informației și de ducere a tratativelor orice trecere de la un producător la altul s-ar efectua prin negocierea prețurilor, constatarea calității și cantității produsului transmis, protejarea juridică a participanților la tranzacție ș.a. În afară de aceasta, gospodăriile individuale nu ar fi în stare să-și creeze o bază de date completă, accesibilă și pentru firme mici. Profesionalismul programatorului dintr-o asemenea verigă economică lasă mult de dorit și aceasta duce la cheltuieli suplimentare. Creșterea controlului și protecția juridică sporită fac imposibilă punerea în aplicare a principiului „mâna invizibilă a pieței” de A. Smith.

Cea de a doua strategie este consolidarea companiilor. Dar extinderea firmei este limitată, deoarece costurile de tranzacție cresc pe măsura dezvoltării firmei. Odată cu extinderea firmei, ierarhia gestionării ei devine mai dificilă. Dirijarea angajaților firmei prin motivarea lor cu salarii și bonusuri, controlul și supravegherea devin tot mai costisitoare. În cazul informatizării structurii firmei, aceste cheltuieli se reduc, iar munca, activitatea comportă un caracter de proces de creație, capabil să-l motiveze pe angajat. Aceasta conduce la minimalizarea comportamentului oportunist. Are loc o reorganizare a structurii firmei, în care modelul de bază de conducere este orizontal, care este mult mai adaptabil și elastic. Aceasta ține de faptul că, în economia informațională, preponderent, sunt prezente curentele orizontale: direct de la producător spre consumator și invers – între toți colaboratorii firmei [6].

Astfel, o companie modernă, care operează în economia informațională, ar trebui să fie ghidată de principiul de adaptabilitate, capacitatea de a schimba rapid structura ca răspuns la un apel din mediul extern; principiul de preponderență a legăturilor orizontale și principiul de minimizare a costurilor de tranzacție.

Mărirea și rolul costurilor de tranzacție, într-o societate contemporană, prezintă o importanță mare. Sectorul tranzacțional al economiei constituie de la 50% la 70%, cu o creștere permanentă în continuare. În același timp, ponderea costurilor de tranzacție în cheltuielile generale ale firmei reprezintă de la 1,5% la 15% [7].

În condițiile economiei informaționale, apare problema exprimării calitative și cantitative a costurilor de tranzacție. Multitudinea de tipuri ale costurilor de tranzacție, de natură diversă, nu permit să fie întocmită o metodologie de apreciere și mijloacele de micșorare a lor. În procesul evaluării costurilor de tranzacție, cercetătorii au utilizat diverse metode, deoarece nu există una determinativă, și fiecare dintre ei a evidențiat cele mai interesante aspecte de efectuare a tranzacției din punctul său de vedere [6, 7].

La general, apare problema regulării și raționalizării costurilor de tranzacție la nivel de firmă, ceea ce îi atribuie un caracter sporit de competitivitate. Principalul, în strategia scăderii costurilor de tranzacție, constă în prevederea cheltuielilor potențial ineficiente pentru efectuarea tranzacțiilor. În acest scop, pentru a le minimaliza, pot fi prevăzute următoarele măsuri, utilizate de către orice firmă:

a) economia costurilor de tranzacție în funcție de volumul tranzacțiilor efectuate;

b) perfectarea formelor de contract în scopul preîntâmpinării unui comportament oportunist al partenerului;

c) micșorarea cheltuielilor pentru serviciile intermediarilor;

d) respingerea plăților neformale (mită) pentru oficiali.

În R. Moldova, ca factori, care contribuie la sporirea costurilor de tranzacție, la nivel de întreprindere, pot fi considerați: barierele administrative; complexitatea relațiilor contractuale; lărgirea activității inovaționale; nivelul scăzut al credibilității față de obligațiile partenerului; instabilitatea circulației monedei; prețul înalt al informației economice; dezvoltarea slabă a infrastructurii pieței; gradul înalt al riscului; politica de stat.

Cele mai importante aspecte ale politicii statului, în sfera formării structurii costurilor de tranzacție, din punctul nostru de vedere sunt:

1) lipsa posibilității de apărare a drepturilor de proprietate;

2) abuzul intervenției în reglarea activității de piață, care nu totdeauna influențează pozitiv asupra optimizării structurii costurilor și deformează activitatea pieței (aici, în primul rând, se fac simțite piedicile artificiale de intrare și ieșire din piață).

Reglarea de către stat a costurilor de tranzacție trebuie să fie îndreptate spre:

– dezvoltarea infrastructurii de piață, care contribuie la consolidarea pozițiilor de concurență a producătorilor în relațiile lor cu intermediarii comerciali. Odată cu crearea infrastructurii de piață, producătorii de bunuri vor obține posibilitatea paritabilă de acces la canalele de distribuire în condițiile diminuării asimetriei informației și a costurilor de tranzacție;

– sporirea eficienței dirijării administrative și a sistemului de protecție juridică;

– standardizarea metodelor de măsurare, de evidență și contabilitate.

Statul e obligat să creeze un mediu favorabil pentru antreprenori în sfera tehnologiilor inovaționale și informaționale, precum și să asigure asocierea într-un sistem global al tuturor producătorilor din R. Moldova.

Bibliografie:

1. COASE R.H. *The Firm, the Market and the Law*. Chicago and London, 1988.
2. NORTH C. *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge, 1990.
3. JANSEN C. and MECKLING H. *Theory of the Firm: Managerial Behavior, Agency Costs, and Ownership Structure* // Journal of Financial Economics. 1976. Vol. 3. № 4.
4. STONIER T. *The Wealth of Information. A Profile of the Post-Industrial Economy*. London: Thames Methuen, 1983. - 224 p.
5. WHEELLEN T.L., HUNGER J.D. *Strategic Management and Business Policy* / 8th ed. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall, 2002. - 850 p.
6. MILES R.E., SNOW C.C., COLEMAN H.S. *Managing 21st Century Network Organizations* // Organizational Dynamics. 1992. Winter. - P. 5-20.
7. БАПСУКОВА С.Ю. Транзакционные издержки вхождения на рынок предприятий малого бизнеса // Проблемы прогнозирования.- 2000. - № 1.

EVOLUȚIA CONCEȚIEI DESPRE CLUSTERELE ECONOMICE ȘI AVANTAJELE CLUSTERIZĂRII

*Conf. univ. dr., Mariana PRODAN,
Catedra GEDG, ASEM*

Rezumat. *Clusterizarea este una din tendințele cele mai frecvent întâlnite în economiile dezvoltate moderne, aceasta datorită faptului că formarea clusterelor creează premise în plus pentru modernizarea și eficientizarea tuturor proceselor economice.*

Concepția despre clusterelor economice. Competiția globală a evoluat de la competiția dintre întreprinderi la competiția dintre regiuni. În acest context, clusterelor joacă un rol important de poli de concentrare a competențelor. Inițiativele de tip cluster reprezintă eforturi concentrate pentru creșterea bunăstării și a competitivității dintr-o anumită regiune, incluzând companii, administrația locală, societăți de cercetare și de instruire. Deși fenomenul de cluster apare în mod spontan, ca o reacție la cerințele pieței și valorificare a interconexiunilor dintre firme, totuși, evoluția sa este puternic influențată de politicile promovate de guverne. Pe baza dezvoltării rapide a clusterelor, apare în practică un paradox: avantajele concurențiale de durată în cazul economiei globale sunt legate, din ce în ce mai mult, de aspecte ce se manifestă pe plan local – cunoștințe, relații, legături, motivare – care nu sunt la îndemâna competitorilor dispersați geografic. Formarea clusterelor și dezvoltarea acestora sunt văzute, în prezent, ca niște piloni centrali ai dezvoltării locale. Ineficiența rezultatelor locale este datorată, de cele mai multe ori, faptului că politicile guvernamentale și implicit și cele locale nu sunt focalizate asupra unor clusterelor economice. Pe de altă parte, inițiativele de formare a clusterelor necesită implementarea unor strategii bazate pe logica economică. Existența clusterelor nu este un fenomen economic nou.

Conceptul clusterului dispune de o lungă istorie, începând cu prima mențiune făcută de Alfred Marshall, în anul 1920. Adept al școlii economice neoclasice, Marshall a observat și analizat spațiul economic

din jurul Londrei și a ajuns la concluzia că organizațiile și companiile din această zonă erau interconectate prin trei factori principali. Aceștia sunt bazinul de forță de muncă, furnizorii specializați și accesul ușor la cunoștințe și informații, fiind cunoscuți sub denumirea de „treimea lui Marshall”. În procesul de definire a clusterului, putem afirma că nu există o definiție unitară. Începând cu anii '50, termenul a devenit actual și a fost dezbătut de specialiști din științele regionale, arhitectură, urbanism, economia regională și urbană, științe politice. Majoritatea au definit clusterul, au evidențiat factorii care influențează apariția clusterelor, efectele negative și pozitive ale unui cluster într-o regiune. De exemplu, urbanistii consideră că orașul joacă un rol major în formarea clusterelor, iar specialiștii în economia regională afirmă că factorii economici, ca localizarea, transportul, infrastructura sau forța de muncă, influențează evoluția clusterelor. Mai departe, definiția dată de Michael Porter, în anii '80, este cea mai răspândită, dar nu și unanim acceptată. Porter descrie un „diamant al avantajului competitiv”, care trebuie să constituie baza oricărui cluster. Elementele principale ale diamantului sunt formate din factorii de producție (forță de muncă specializată), cerere (aceasta influențează inovarea în întreprindere), sectoarele interdependente și de suport (datorită rețelei de furnizori, distanța dintre aceștia și producători se scurtează), strategia, structura și competitorii întreprinderii (pentru a rămâne competitivă, întreprinderea este forțată să se upgradeze și să investească încontinuu) (Porter, 1998). Alți autori consideră că definiția dată de Porter este statică și nu ține cont de dinamismul afacerilor de tip spin-out, de networking sau de afacerile focalizate pe proiecte sau, chiar că Porter a contribuit la confuzia privind termenul de cluster pentru că, la început, acesta definea clusterul ca o formă de asociere între industrii (în interiorul unei țări), iar după anul 2000, ia în calcul și componenta proximității geografice. La începutul anilor '90, politicienii au recunoscut preocupările în recunoașterea și susținerea clusterelor, afirmând că acestea nu sunt simple aglomerări de afaceri, de întreprinderi, ci o platformă pentru inovare. „Inovarea este, preponderent, concentrată geografic, mai mult decât prosperitatea sau productivitatea. Clusterelor – concentrări

geografice, unde se găsesc întreprinderi specializate și instituții interconectate – furnizează un mediu favorabil inovării... Acestea reduc barierele în transformarea noilor idei în afaceri profitând de avantajele globalizării” (European Cluster Memorandum, 2007, p. 2). Dar chiar și cu această recunoaștere, clusterelor sunt încă privite ca parte a politicii industriale sau de inovare, a politicii pentru competitivitate sau învățământul superior și nu beneficiază de o politică de sine stătătoare. Clusterelor sunt concentrații geografice cuprinzând întreprinderi, universități și institute de cercetare, precum și autorități locale sau regionale și, datorită acestui fapt, acestea atrag furnizori specializați, pot selecta dintr-un bazin de forță de muncă, au acces la informații. Prin facilitarea acestui dinamism al forței de muncă, al specializării și al schimbului de informații, toate tipurile de întreprinderi pot beneficia de potențialul local de inovare, se încurajează antreprenoriatul, precum și creșterea productivității, a salariilor și a numărului de locuri de muncă. Clusterelor sunt caracterizate printr-o organizare flexibilă, fiecare membru îndeplinește anumite activități, are un rol stabilit în funcție de strategia clusterului și de cerințele pieței. Clusterelor au fost privite ca un instrument de promovare și susținere a competitivității, a inovării, a creșterii la toate nivelurile (local, regional și național). În majoritatea cazurilor, inițiativa de asociere într-un cluster a influențat strategia întreprinderii, a îmbunătățit competitivitatea acesteia, pentru că a crescut valoarea adăugată furnizată, iar autoritățile și-au regândit politicile publice și au analizat totul din noua perspectivă a economiei regionale. Dacă ne referim la gândirea privind clusterelor, constatăm că, în literatura economică, există mai multe tipuri de cluster. Așa cum am afirmat, nu există o definiție unitară a clusterelor, prin urmare, în practică, se identifică tipuri diferite de aglomerări economice toate autointitulându-se cluster. Markusen (1996) a realizat prima clasificare a clusterelor pe baza mărimii și a identificat (1) clusterul de tip „Marshallian” (întreprinderi mici și mijlocii, cu relații puternice, dependente de sinergiile produse de cluster), (2) „Hub and spoke” (membrii sunt o mare companie și numeroase întreprinderi mici furnizoare de servicii suport, compania mare stabilește condițiile de

cooperare), (3) „Satellite platforms” (membrii săi sunt filiale ale unor întreprinderi mari și mijlocii cu o cooperare minimă între ele), (4) „State-anchored” (sunt formate de companii de stat, au relații cu furnizori specializați, dezvoltarea lor este dependentă de finanțarea serviciilor publice). Pe baza criteriului și specificului geografic, au fost identificate și alte tipuri de clustere, precum clustere italienești, americane, latino-americane, europene (Meyer-Stamer, Harnes-Liedtke, 2005), dar, la o analiză mai atentă, observăm că acestea au caracteristici sau combinații de caracteristici din tipologia lui Markusen. Revenind la clusterelor inovative, literatura de specialitate (Simmie, Semmet, 1999, OECD, 2001) arată că acest termen este echivalent cu cel al clusterului industrial sau inițiativă de tip cluster. În practică, se înțelege concentrarea de întreprinderi, furnizori, instituții asociate, autorități locale și regionale, toate aflate într-o rețea interconectată cu specificarea că întreprinderile beneficiază de un mediu inovator.

Cercetătorii au generalizat 6 obiective de bază ale clusterizării (figura 1.1).

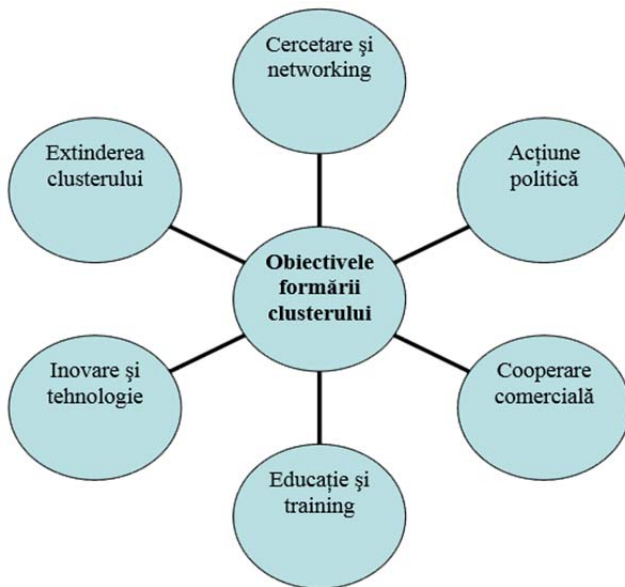

Figura 1.1. Obiectivele de bază ale clusterizării

a) Cercetare și networking;

Multe inițiative de formare a clusterelor cuprind informare, schimb de informații în cadrul unor seminarii, invitarea unor specialiști, crearea de pagini web.

b) Acțiunea politică;

Activitatea de lobby și crearea cadrului de dialog între industrie, comunitatea științifică și autoritățile locale reprezintă un alt grup important de obiective.

c) Cooperarea comercială;

Cooperarea comercială include un număr de obiective, de pildă, achiziții comune, asistență în afaceri, consultanță pentru marketing și promovarea exporturilor.

d) Educație și trening;

Educația și trainingul cuprind, de exemplu, trainingul forței de muncă și instruirea managerilor.

e) Inovare și tehnologie;

Inițiativele de formare a clusterelor pot facilita îmbunătățirea procesului de inovare și a transferului de tehnologie. Astfel, se pot defini noi standarde, pentru transferul noilor tehnologii și pentru îmbunătățirea procesului de producție.

f) Extinderea clusterului.

Multe inițiative de formare a clusterelor au drept obiectiv dezvoltarea unei anumite regiuni prin promovarea unui anumit brand și a investițiilor străine directe în regiune. De asemenea, extinderea clusterelor include și serviciile asociate incubatoarelor și promovarea firmelor spin-off.

Avantajele clusterelor. Principalul instrument teoretic utilizat de Porter (2000, p.16), care explică sursa avantajului competitiv local este „diamantul competitivității”. Partea centrală a diamantului este dată de dinamica contextului local accentuată prin competitivitatea locală. Celelalte forțe ale acestui model sunt considerate rivalitatea dintre întreprinderi, condițiile cererii, industriile suport și factorii primari de producție (inputul local). Interacțiunile dintre diferitele componente ale diamantului sunt cele care generează avantajul competitiv al clusterului.

Conform acestui model, rolul autorităților locale este de a contribui la intensificarea relațiilor dintre factori. Porter face distincția dintre politicile care contribuie la extinderea clusterului (de exemplu, atragerea de furnizori de produse sau de servicii din zonele învecinate) și cele care sunt axate pe creșterea competitivității clusterului (de exemplu, crearea de programe educaționale specializate – figura 1.2). Modelul lui Porter dezvoltă, în primul rând, ideea că aceste clusteruri sunt o sursă de creștere a competitivității. Acest lucru se bazează pe un mix de politici specifice fiecărui cluster. Astfel, clusterurile oferă o serie de avantaje pe care le analizăm din perspectiva organizațiilor care intenționează să se integreze într-o structură organizațională de acest tip. Beneficiile economice, pe care le generează clusterurile, servesc atât membrilor clusterului, cât și interesului public, întrucât eficiența, nivelul de inovație și de formare profesională ating cote superioare.

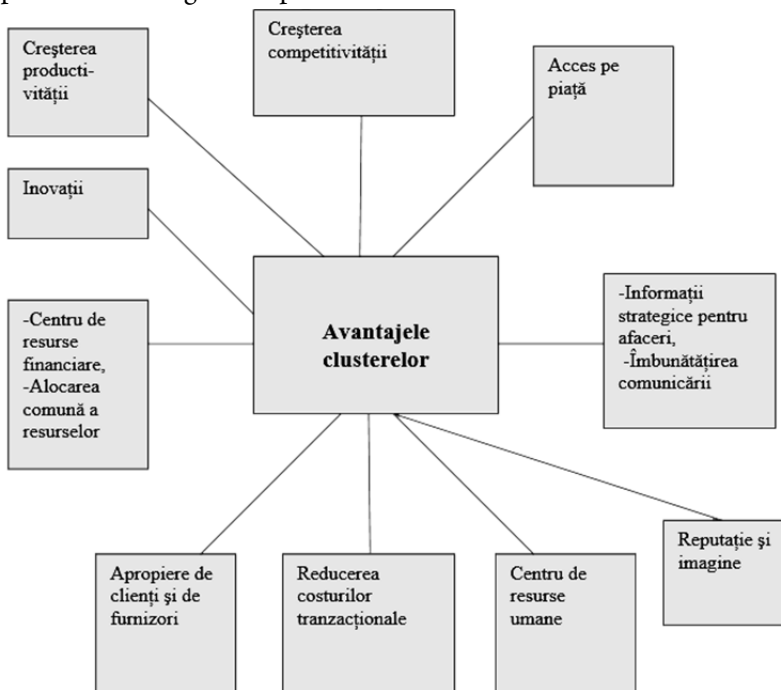

Figura 1.2. Avantajele clusterelor

În țările dezvoltate, o serie de studii au prezentat beneficiile asociate clusterelor. Studii similare au fost elaborate și pentru țările în curs de dezvoltare. Astfel, principalele beneficii ale organizării de tip cluster sunt următoarele: inovațiile, accesul pe piață, infrastructura, resursele umane, resursele financiare, proximitatea, reducerea costurilor tranzacționale și îmbunătățirea imaginii.

a. *Inovațiile și valoarea adăugată.* Din perspectiva inovațiilor, clusterul reprezintă o strategie de promovare a măsurilor inovative în afaceri pentru îmbunătățirea competitivității și asigurarea supraviețuirii întreprinderilor pe piața globală (Chang Y.,C. ș.a. 2008, 343). Mai multe argumente sprijină teza conform căreia inovarea și valoarea adăugată tind să fie conectate cu clusterelor. Acestea presupun următoarele: - necesitatea reducerii treptate a incertitudinii tehnice și economice; - necesitatea interacțiunii repetate și chiar continue între companii și instituțiile specializate (inclusiv cele de cercetare și de instruire), - necesitatea contactului direct între organizații în procesul de creare și transfer de cunoștințe (Giuliani, Bell, 2005, 49). În general, clusterelor nu sunt caracterizate de avantaje de scală, ci mai mult de capacitatea de inovare continuă, precum și de cea de îmbunătățire a bunurilor și serviciilor, de procesul de creștere a specializării și de perfecționare a capitalului uman. Ca urmare a intensificării competiției, întreprinderile din clusterelor trebuie să inoveze, să caute continuu noi produse și cele mai bune metode de producție (Smolinski, Pichlak, 2009, 357). În general, clusterelor dețin abilitatea de a inova, deoarece concentrarea locală permite difuzarea mult mai rapidă a inovațiilor, decât în cadrul altor zone „neintegrate”. În era fordismului, inovația era o caracteristică a marilor companii, iar procesul se derula în mod liniar, secvențial, urmând mai multe etape pe traseul: cercetare-dezvoltare, producție și marketing. În era post-fordistă, inovația a devenit mult mai importantă, mai ales în cazul clusterelor, un accent deosebit fiind pus pe inovațiile incrementale ca rezultat al procesului interactiv de învățare. Acest lucru poate fi realizat printr-o cooperare locală între companii și alte instituții, fiind bazat pe comunicarea directă „față în față”. O analiză comparativă la nivelul regiunilor, care au înregistrat cel mai mare succes pe linia

dezvoltării și care au avut cel mai mare grad de inovare din Europa a fost realizată cu ajutorul datelor culese de „Regional Innovation Scoreboard” (RIS, 2006). Rezultatele sugerează existența unei corelații pozitive între punctele forte ale portofoliului unui cluster regional și performanțele bazate pe inovații ale acestuia. Pentru a dezvolta continuu noi inovații, întreprinderile sunt obligate să coopereze îndeaproape una cu cealaltă. Astfel, iau naștere relații de încredere reciprocă, ceea ce reprezintă un capital social important necesar succesului continuității oricărei afaceri. De exemplu, după terminarea unui proiect, încrederea câștigată va permite ca și pentru alte proiecte viitoare să se aleagă aceiași parteneri, reducându-se nesiguranța cooperării cu alți noi parteneri. Inovarea permite și găsirea unor noi modele de cooperare, de redefinire a relațiilor dintre organizații ca urmare a schimbărilor și oportunităților de la nivelul pieței.

b. *Creșterea competitivității.* Inițiativele de formare a clusterelor corespund unor eforturi concentrate pentru a crește competitivitatea unei anumite regiuni (Benito, Berger, Forest, Shum, 2003, 205) prin implicarea tuturor actorilor locali: companii (Nachum, Keeble, 2003, 172), autorități locale și organizații de instruire și cercetare (Jaegersberg, Ure, 2011).

c. *Creșterea productivității.* Clusterelor permit creșterea productivității, datorită faptului că întreprinderile din cluster au acces la furnizori, la forță de muncă și informații specializate existente în cluster. Clusterul permite promovarea inovațiilor prin creșterea abilităților persoanelor să identifice oportunități pentru noi produse sau noi procese. De asemenea, clusterelor facilitează comercializarea inovațiilor prin crearea de noi întreprinderi de tip spin off sau noi linii de afaceri ale întreprinderilor existente. Lansarea unei noi afaceri într-un cluster este mai eficientă decât în alte locații, deoarece clusterul dispune de toți factorii de succes necesari promovării unei afaceri.

d. *Accesul pe piață.* Clusterelor sunt cruciale pentru accesul pe piață al micilor întreprinderi care, în general, pot pătrunde pe piața internă, dar numai în foarte puține cazuri pot fi competitive pe piețele aflate la distanță, dacă nu fac parte dintr-o rețea locală de competențe

complementare. În acest sens, exportul în grup poate permite întreprinderilor să-și depășească anumite limite individuale și să pătrundă pe piața externă. Un grup de textile din Scoția (Scottish Cashmere Club) reprezintă un exemplu de bună practică în ceea ce privește necesitatea cooperării între întreprinderi concurente în scopul pătrunderii pe piața externă. Cooperarea între membrii grupului le-a oferit o mai bună identificare pe piața de export, fiind mult mai puternici, decât dacă fiecare întreprindere ar fi acționat în mod individual (fenomenul de sinergie).

e. *Îmbunătățirea comunicării și schimbul de informații strategice.* Îmbunătățirea comunicării între organizațiile din cadrul clusterului, ca urmare a proximității și a creșterii încrederii față de celelalte întreprinderi, reprezintă un avantaj important oferit de acest tip de organizare. Schimbul de informații strategice contribuie semnificativ la buna fundamentare a deciziilor de afaceri. Afacerile necesită informare detaliată în vederea îmbunătățirii calității strategiilor competitive și a flexibilizării managementului la noile cerințe ale pieței internaționale.

f. *Resursele umane.* Studiile de specialitate arată că, prin concentrarea mai multor afaceri din același domeniu într-o anumită regiune, se formează o bază importantă de specialiști (Porter, 1998, Klosterman ș.a., 2001). În cadrul clusterului, poate fi găsită o sursă de forță de muncă specializată, cu o mobilitate ridicată. În acest caz, costurile tranzacționale pentru recrutare, selecție și angajare sunt reduse, deoarece întreprinderile pot găsi relativ ușor resurse umane specializate în cluster. (Porter, 1998).

g. *Apropierea de clienți și furnizori.* În cluster, majoritatea întreprinderilor folosesc aceleași „intrări” specializate, având aceiași furnizori de diferite servicii. Intrările sunt disponibile local, la costuri reduse, ca urmare a reducerii costurilor tranzacționale asociate acestui proces în interiorul clusterului, mai ales datorită puterii de negociere mai mari a unui cluster în relația sa cu furnizorii, decât a unei organizații individuale. De asemenea, dacă furnizorii sunt locali, scade necesitatea de a stoca o cantitate importantă de „intrări”, reducându-se costul capitalului imobilizat în cazul depozitării acestora. În plus, furnizorii din

proximitate sunt cei mai bine poziționați în cazul schimbului de informații și în cazul dezvoltării clusterului (Porter, 1990). Proximitatea oferă posibilitatea schimbului de informații cu clienții cu referire la noi cerințe și tehnologii.

h. *Reducerea costurilor tranzacționale.* Prin îmbunătățirea comunicării, are loc o scădere a costurilor asociate derulării contractelor și alegerii partenerilor de afaceri. Acest lucru este obținut și ca urmare a valorificării resurselor locale.

i. *Resurse financiare și alocarea comună a resurselor.* Clusterelor facilitează specializarea și ajută, în mod efectiv, întreprinzătorii să investească „în pași mici”, în funcție de resursele și abilitățile de care dispun. Astfel, în cadrul anumitor asociații formate în cadrul clusterului, se pot dezvolta relații strânse cu instituțiile financiare. Clusterul demonstrează că organizațiile care se află în competiție pot colabora, dacă găsesc o cale de colaborare reciproc avantajoasă, bazată pe principiul „win- win”.

Avantajele tangibile și intangibile ale clusterelor.

Diferitele avantaje ale companiilor datorate poziționării într-un cluster pot fi împărțite în tangibile și intangibile. Cele tangibile provin din tranzacțiile mai eficiente, investițiile mai profitabile și cheltuielile mai reduse. Cele intangibile provin din învățare, benchmarking și partajare a cunoștințelor, ceea ce conduce la inovare, imitare și ameliorare. Printre cele mai importante beneficii tangibile se află accesul la o forță de muncă cunoscătoare și experimentată, în particular, lucrători aflați în zona mediană a ierarhiei lor profesionale, care sunt puternic înrădăcinați în regiune și care, de obicei, au urmat licee sau școli profesionale din zonă (tabelul 1).

Tabelul 1

Beneficiile tangibile ale clusterelor

Lanțuri de aprovizionare locale	Eficacitatea designului, costuri reduse de transport
Forță de muncă specializată	Productivitate crescută
Servicii specializate	Acces mai rapid și mai facil, costul scăzut al tranzacțiilor

Alegerea inputurilor	Costuri mai mici, calitate mai bună
Numărul de firme din domeniu	Joint ventures, oportunități de a crea rețele

Sursa: Stuart Rosenfeld, *A Governor's Guide to Cluster-Based Economic Development*; National Governors Association, SUA, 2002

Beneficiile intangibile ale clusterelor nu pot fi evidențiate direct ca profituri, dar au un mare impact indirect asupra rezultatelor companiei, uneori, chiar mai mare decât beneficiile tangibile (tabelul 2).

Tabelul 2

Beneficiile intangibile ale clusterelor

Asocierea	Viziunea comună, planificarea, puterea de influență
Încrederea	Colaborările inter-companii și crearea de rețele
Învățarea (1)	Transfer tehnologic și inovare
Învățarea(2)	Know-how și cunoștințe tacite
Piața muncii informală	Modele de carieră profesională, recrutări eficiente

Sursa: Stuart Rosenfeld, *A Governor's Guide to Cluster-Based Economic Development*; National Governors Association, SUA, 2002

În concluzie, clusterizarea sectoarelor economice reprezintă o alternativă în plus, în ceea ce privește optimizarea proceselor de producție și obținerea unor performanțe economice superioare.

Bibliografie:

1. ALTERNBURG T., STAMER J.M. (1999). "How to promote clusters: Policy experiences from Latin America." World Development, 27(7), 1693-1713;

2. BEAUDRY, C. & BRESCHI, S. (2003), *Are firms in clusters really more innovative?* *Economics of Innovation & New Technology*, 12(4): 325-343;
3. BENGTTSSON M., SOLVELL O. (2004), *Climate of competition, clusters and innovative performance*, *Scandinavian Journal of Management* 20, 225-244;
4. FOLTA T.B., COPPER A.C., BAIK Y. (2006) *Geographic cluster size and firm performance*, *Journal of Business Venturing*, 21, 217-242;
5. MARSHALL, A. (1925) *Principles of Economics*, Ed. a VIII-a, Macmillan, London;
6. PORTER M. (2005) *Clusters of Innovation*, Council of Competitiveness, Washington; 87.
7. PORTER M., (2003) *The Competitive Advantage of Regions*, The Indiana Leadership Summit, Indianapolis; 88. Porter, M. (1998) *Clusters and the new economics of competition*, *Harvard Business Review*; Boston; Nov/Dec;
8. PORTER, M. (2000) *Locations, Clusters and Company Strategy*, in Clark, G.L., Feldman, M., Gertler, M. (Eds) *Handbook of Economic Geography*, Oxford: Oxford University Press, 253-274;

MIGRAȚIA FORȚEI DE MUNCĂ: ABORDĂRI ÎN GÂNDIREA ECONOMICĂ CONTEMPORANĂ

*Conf. univ. , dr. Nolea FILIP, Catedra TPE, ASEM,
Lect. univ. dr., Natalia BRANAȘCO, Catedra Șt.E, USARB*

Abstract. *The research of international labor migration has a special place in the scientific literature. The research of migration has a multidisciplinary character, labor migration problems being studied by Demography, Statistics, Economics, Sociology, Geography, Political science and other sciences. Economic approach is most common in migration research, which is explained by the fact that migration processes are studied in close relation to economic processes.*

Migrația a existat de la începuturile omenirii, fiind de o importanță majoră în istoria civilizației umane. Acest fenomen nu este nou, specific societății contemporane, el nu a încetat în timp, din contra, timpul demonstrează că migrația înregistrează schimbări și noi forme. Procesele migraționiste se desfășoară simultan și sunt în creștere în majoritatea țărilor lumii. În etapa la care a ajuns omenirea astăzi, migrația trebuie analizată ca rezultat al interacțiunii dintre deciziile individuale și constrângerile sociale. Secolul al XX-lea a devenit reprezentativ pentru migrația internațională, vizând faptul că niciodată acest fenomen nu a fost atât de important din punct de vedere economic, social și politic. La începutul mileniului al III-lea, migrația internațională a forței de muncă devine un factor substanțial al dezvoltării economice.

Conform cercetărilor în domeniu, fenomenul migraționist comportă un caracter sistemic pentru societatea contemporană și este integrativ după natura sa. El influențează diferite aspecte ale vieții economice, sociale, politice, culturale etc. În această ordine de idei, problema migrației poartă un caracter universal, interdisciplinar, ceea ce s-a reflectat în apariția unor noi discipline ca sociologia migrației, psihologia migrației etc. La finele secolului al XX-lea, cercetătorii ruși M. Denisenko, B. Horeev și V. Ionțev au elaborat *conceptul de migrațiologie*, care constă în elaborarea unei teorii unice privind migrația populației, ce

se bazează pe abordarea complexă în cercetarea ei și pe legea circulației populației, conform căreia circulația migraționistă se amplifică odată cu progresul societății și se transformă într-o necesitate social-economică. Migrațiologia examinează toate tipurile de migrație internă și internațională la nivel microeconomic și macroeconomic [10].

Abordarea economică a cercetării migrației populației permite reflectarea esenței acestui fenomen complex, determinarea legităților comune, precum și a particularităților specifice, elaborarea unor măsuri de reglementare și de gestionare. În cadrul teoriei economice clasice, migrația populației este studiată ca una din principalele calități ale comunicării umane, ce țin de procesele de dislocare a populației, de dezvoltare a forțelor de producție, precum și de creare a noilor centre culturale. Determinarea legităților proceselor migraționiste, pe parcursul ultimelor două secole, a constituit obiectul cercetărilor reprezentanților diferitor școli economice. În tabelul 1, prezentăm sinteza celor mai importante teorii economice privind migrația forței de muncă.

Tabelul 1

Teoriile economice ale migrației forței de muncă

Teoria	Apariția teoriei	Reprezentanți	Ideea principală
Teoria cauzalității cumulative	1957	G. Myrdal, D. Massey	Migrația – proces ce se autosusține prin mecanismele cărora le dă naștere.
Teoria neoclasică a migrației	1960	O. Stark, M.P. Todaro, J.R. Harris	Migrația – decizie a individului rațional, capabil să-și evalueze perspectivele privind sporirea veniturilor.
Teoria capitalului uman	1964	G. Becker, Th. Shults, L.A.Sjaastad	Migrația – proces de investiție în capitalul uman al migrașilor.

Noua ordine economică	1972	W.R. Bohning, G. Bhagwati	Migrația – proces ce necesită compensarea țărilor donatoare de forță de muncă.
Teoria sistemului mondial	1974	I.Wallerstein, S. Sassen, E.M. Petras	Migrația – mecanism de reglementare a cererii și ofertei forței de muncă pe plan mondial.
Teoria pieței duale a forței de muncă	1979	L. Basch, M. J. Piore	Migrația – efectul cererii forței de muncă în sectoarele secundare ale țărilor dezvoltate.
Teoria prosperității	1980	J. L. Simon	Migrația (imigrația) – un factor pozitiv al dezvoltării social-economice, demografice.
Teoria capitalului social	1987	D. Massey, L.P. Goldring, J. Durand	Migrația – mecanism de formare a capitalului social.
Noua teorie economică a migrației	1989	E. Taylor, O. Stark, P. Arnold, D. Massey	Migrația – strategie a familiei, direcționată spre minimizarea riscurilor de reducere a veniturilor prin diversificarea lor.

Sursa: elaborat de autori în baza studierii lucrărilor savanților menționați în tabel.

Teoria cauzalității cumulative, fundamentată în 1957, de G. Myrdal, postulează că, de obicei, migrații sunt calificați, educați, motivați, contribuind la creșterea productivității în țările de destinație, fapt care determină creșterea economică a țărilor receptoare și stagnarea

economică a țărilor de origine, ceea ce va amplifica, în continuare, procesul de migrație internațională. Cercetarea este o abordare dinamică, ce prezintă migrația ca pe un proces ce se autosusține prin mecanismele cărora le dă naștere. Un alt adept al acestei teorii, D. Massey, evidențiază șase factori ce determină caracterul cumulativ al migrației internaționale: distribuția veniturilor gospodăriei la nivel de comunitate, distribuția pământului și modul de organizare a agriculturii (țara de origine); cultura migrației (țara de origine), distribuția regională a capitalului uman (țara de origine), echitatea socială (țara de destinație), rețelele de migranți și instituțiile [3].

Teoria neoclasică a migrației situează, în prim-plan, rolul factorilor economici în explicarea apariției fluxurilor de migrație și a deciziei de migrație. Autorii acestei teorii (O. Stark, M. P. Todaro, J. R. Harris) cercetează atât migrația internă, cât și pe cea internațională la nivel microeconomic și macroeconomic. În conformitate cu ideile teoriei economice neoclase, principala cauză, care duce la apariția și dezvoltarea fluxurilor migraționiste, este diferența dintre nivelul salarizării din țara donatoare și din cea receptoare de forță de muncă. La *nivel microeconomic*, se examinează individul care ia decizia privind migrația, analizând și comparând costurile și beneficiile migrației. Evaluând beneficiile migrației, migrantul potențial ia în considerare, în primul rând, posibilitatea de a găsi un loc de muncă în țara unde intenționează să emigreze, pe lângă diferențele salariale și cheltuielile necesare pentru a se deplasa. La *nivel macroeconomic*, din cauza diferențelor salariale dintre diferite țări, are loc migrația populației spre statele cu un nivel înalt de venituri, în același timp, investițiile de capital mișcându-se în direcție inversă. Ca rezultat, în regiunile de imigrație oferta de muncă va crește, iar nivelul salariilor se va micșora, iar în regiunile de emigrație oferta de muncă se va reduce, nivelul salariului mărindu-se până când se va atinge echilibrul. În situația de echilibru, diferența salarială dintre cele două țări se va egala cu costurile migrației. Astfel, fondatorii teoriei economice neoclase afirmă că fluxurile de migrație internațională se transformă în mecanisme de echilibrare a problemelor de pe piața forței de muncă la nivel global [2].

Teoria capitalului uman cercetează, la nivel microeconomic, toate formele de migrație internă și internațională. În secolul al XX-lea, laureații Premiului Nobel, *Th. Schults* și *G. Becker*, au fundamentat importanța cercetării capitalului uman într-un compartiment distinct al teoriei economice și au elaborat modelul teoretic al capitalului uman. În conformitate cu această teorie, migrația este explicată prin tendința fiecărui individ de a-și îmbogăți capitalul uman, adică de a-și amplifica capacitățile de generare a veniturilor pe parcursul vieții ca rezultat al migrației. Dacă potențialul migrant este sigur că beneficiile vor fi mai mari decât costurile migrației, atât financiare, cât și nonfinanciare, atunci el adoptă decizia de emigrare [8].

Noua ordine economică acordă o atenție deosebită dezvoltării ofertei forței de muncă străine, în comparație cu celelalte opinii, care consideră prioritară cererea de muncă pe piața mondială. În cadrul acestei teorii, *W. R. Bohning* evidențiază faptul elaborării unui mecanism de compensare corectă a țărilor în curs de dezvoltare pentru utilizarea resurselor lor de muncă, mai ales a forței de muncă înalt calificate [1]. Această concepție presupune compensarea tuturor cheltuielilor aferente deplasării și utilizării resurselor de muncă în țările receptoare.

Teoria sistemului mondial afirmă că migrația nu poate fi explicată în afara contextului de globalizare. Fondatorii acestei teorii (*S. Sassen*, *E.M. Petras*, *I. Wallerstein*) consideră că sistemul mondial actual are adânci rădăcini istorice și, ca urmare, migrația, de obicei, are loc între fostele colonii și metropole. Cea mai importantă idee a teoriei este cea conform căreia țările dezvoltate încearcă să-și întărească pozițiile, intrând în țările în curs de dezvoltare în căutare de materii prime, forță de muncă ieftină și noi piețe de desfacere.

Teoria pieței forței de muncă segmentate (duale) cercetează migrația internațională a forței de muncă la nivel macroeconomic. Migrația se explică prin cererea structurală a țărilor dezvoltate față de forța de muncă străină pentru anumite sectoare economice. Fondatorii acestei teorii (*L. Basch*, *M. J. Piore*) afirmă că piața forței de muncă, în țările dezvoltate, este divizată în două sectoare: *sectorul primar*, în care este asigurată stabilitatea și remunerarea înaltă pentru cetățenii țării sau

pentru imigranții cu calificare înaltă, și *sectorul secundar*, caracterizat prin instabilitate, lipsa condițiilor pentru creșterea profesională, o remunerare redusă [6]. În acest sector, se utilizează, preponderent, forța de muncă străină, deoarece, oricât de mici ar fi salariile, ele depășesc, totuși, nivelul celor din țara de origine, iar prestigiul social și statutul nu sunt foarte importante pentru imigranți.

Teoria prosperității sau a dezvoltării tehnologice, apărută în anii 1980-1990, examinează imigrația ca pe un factor pozitiv al dezvoltării economice, sociale și demografice. *J.L. Simon* argumentează că fluxul de imigranți nu conduce la amplificarea concurenței pe piața muncii, reducerea salariului mediu și creșterea nivelului de șomaj printre populația autohtonă [7].

Teoria capitalului social a fost elaborată de *D. Massey* și colegii săi, care, în lucrarea *Return to Atzlan: The Social Process of International Migration from Western Mexico* (1987), examinează pentru prima dată rețelele de migranți ca formă de capital social. Abordarea reprezintă formarea capitalului social prin expansiunea rețelilor, în următoarea logică: reducerea costurilor și a riscurilor asociate migrației → creșterea probabilității apariției viitoare a migrației → dezvoltarea rețelilor de migranți → creșterea beneficiilor migrației internaționale [5].

Noua teorie economică a migrației se bazează pe teza că decizia privind migrația se adoptă în familie. În comparație cu teoria economică neoclastică, care prezenta diferența nivelului de salarizare dintre țări ca principal stimulent în demararea migrației, fondatorii acestei teorii (*E. Taylor, O. Stark, P. Arnold, D. Massey*) susțin că există motive mult mai puternice, precum asigurarea familiei de la posibilele pierderi de venituri sau de proprietate. În contextul diferențelor substanțiale în dezvoltarea economică dintre țările dezvoltate și cele în curs de dezvoltare, migrația propune menajelor o posibilitate eficientă de minimizare a riscurilor privind veniturile lor [9].

La începutul secolului XXI, *International Union for the Scientific Study of Population* a format o echipă interdisciplinară internațională de oameni de știință, care au avut ca sarcină analiza și evaluarea teoriilor privind migrația, cu scopul de a determina aspectele ce coincid, se

completează reciproc sau se contrazic. Savanții *D. Massey, J. Arango, A. Koucouci, A. Pelligrino, E. Taylor* și-au expus opiniile în lucrarea *Worlds in Motion: Understanding International Migration at the End of the Millenium*, în urma cercetării, elaborând o nouă teorie a migrației forței de muncă – *teoria sintetică*, care explică apariția și existența migrației internaționale la începutul noului mileniu [4]. Conform acestei teorii, în contextul tranziției globale la relațiile economice de piață și la piața unică, are loc destrămarea relațiilor economico-sociale tradiționale, fapt ce generează formarea grupurilor mobile, care caută noi căi de îmbogățire. De aceea, fluxurile migraționiste iau naștere nu din regiunile izolate, dar din regiunile unde au loc transformări economice și includerea lor în circuitul mondial. Astfel, migrația nu este un neajuns al dezvoltării pieței, ci, invers, o urmare a dezvoltării ei. În acest context, migrația internațională a forței de muncă este o determinantă importantă a fenomenului de globalizare, care unește țările de destinație și de origine ale migranților, influențează dezvoltarea economică a acestora și a economiei mondiale.

Sintetizând și fundamentându-ne pe analiza teoriilor prezentate, considerăm că specialiștii care s-au axat pe abordarea economică în studiul migrației pun accentul pe diferiți factori, deseori, contradictorii, în calitate de determinanți ai migrației internaționale, ceea ce se explică prin faptul că migrația este un fenomen multidimensional. Sistematizând abordările și teoriile științifice privind migrația forței de muncă, conchidem că ele reprezintă o totalitate de teorii și curente ce explică diverse aspecte ale migrației, iar teoria sintetică favorizează coexistența diverselor opinii ce se completează reciproc, explicând apariția și existența migrației internaționale la începutul noului mileniu.

Referințe bibliografice:

1. BOHNING, W.R. *Employing Foreign Workers*. Geneva: ILO, 1996. 97 p.
2. HARRIS, J.; TODARO, M. *Migration, unemployment and development: a Two-Sector Analysis*. În: *American Economic Review*, 1970, nr. 60, p. 126-142.

3. KATSEL, L.T.; LUCAS, R.E.B.; XENOGIANI Th. *Effects of Migration on Sending Countries: What Do We Know*. Paris: OECD Development Centre, Working Paper Nr. 250, 2006. 90 p.
4. MASSEY, D.; ARANGO, J.; HUGO, G. ş.a. *Worlds in motion. Understanding international migration at the end of the millennium*. Oxford University Press, april 28, 2005. 376 p.
5. MASSEY, D. ş.a. *Return to Aztlan: The Social Process of International Migration from Western Mexico*. University of California Press, Berkeley, USA, 1987. 224 p.
6. PIORE, M. J. *Birds of Passage: Migrant Labour and Industrial Society*. UK: Cambridge University Press, 1979. 263 p.
7. SIMON, J.; AKBARI, A. *Determinants of Welfare Payment Use by Immigrants and Natives in the United States and Canada*. In: *Immigrants and Immigration Policy: Individual Skills, Family Ties, and Group Identities*. Greenwich, 1996, p. 79-102.
8. SJAASTAD, L.A. *The Costs and Returns of Human Migration*. În: *The Journal of Political Economy*, 1962, nr. 5. Vol. 70, p. 83. P. 80 -93.
9. STARK, O.; TAYLOR, E. *Relative deprivation and international migration*. În: *Demography*, 1989, nr. 1, vol. 26. P. 1-14.
10. ДЕНИСЕНКО, М. Б.; ИОНЦЕВ, В. А.; ХОПЕЕВ, Б. С. *Миграциология: учеб. пособие*. Москва: МГУ, 1989. 96 с.

ABORDĂRI CONCEPTUALE PRIVIND OCUPAREA FORȚEI DE MUNCĂ

*Prof. univ. dr. hab., Andrei COJUHARI,
Catedra TEM, UTM*

Noțiunea de *ocupare a forței de muncă* poate fi privită în două aspecte: în aspect larg și în aspect îngust. **În aspect larg**, această noțiune include acțiunile administrației publice centrale, locale și a unităților economice, care au impact direct asupra proceselor de creare a noilor locuri de muncă atractive. Această definiție include atât politica macroeconomică a statului în domeniul de ocupare a forței de muncă, cât și politicile sectoriale de educație, de ocrotire a sănătății, de organizare a sistemului de protecție socială, de dezvoltare a infrastructurii de producție și sociale. **În aspect îngust**, noțiunea de ocupare a forței de muncă reflectă acțiunile specifice care apar pe piața muncii, provocate de schimbările permanente în raportul dintre oferta și cererea forței de muncă. Aceste schimbări s-au intensificat în secolul XX, în măsura în care șomajul a devenit un fenomen permanent în țările industriale, iar dreptul la muncă a fost recunoscut ca un drept fundamental pentru orice persoană aptă de muncă.

Conceptul de ocupare a forței de muncă s-a conturat treptat, trecând prin mai multe etape de cunoaștere științifică, fiind reflectate în diferite doctrine economice moderne și contemporane. În continuare, vom analiza succint principalele etape ale dezvoltării acestui concept și ale abordărilor doctrinale respective.

Etapa mercantilistă, în cadrul căreia nu s-a conturat un concept economic specific, aferent ocupării forței de muncă, iar abordările economice ale mercanțiștilor erau orientate, preponderent, spre asigurarea industriei și a comerțului cu forță de muncă ieftină.

Etapa fiziocrată. La această etapă, au apărut unele idei și viziuni referitoare la ocuparea forței de muncă la nivel macroeconomic, reflectate de către fiziocratul francez Fr. Quesnay (1694-1774), în lucrarea sa „Tabloul economic”(1758). Anume, fiziocrații au reorientat cercetările economice din domeniul circulației de mărfuri în domeniul

producției, considerând drept izvor al bogăției – produsul net creat în agricultura de către clasa productivă.

Etapă liberalilor clasici este reprezentată de A. Smith (1723-1790), T. Malthus (1766-1834), J. B. Say (1767-1832) și a. În abordările liberalilor clasici, problema ocupării forței de muncă era privită în conexiune cu șomajul: dacă șomajul apare și crește la un moment dat, salariile scad, forța de muncă se ieftinește, costul se reduce, ceea ce permite producătorului să mărească volumul de producție și să angajeze un număr tot mai mare de muncitori, făcând astfel să dispară șomajul. Liberalii clasici afirmă că orice persoană care aspiră la un loc de muncă dispunea, deja, de un asemenea loc sau putea să îl dobândească fără nicio dificultate. În consecință, în viziunea lor, utilizarea maximă a capacităților de producție rentabile, precum și flexibilitatea salariilor asigurau echilibrul pieței muncii, în sensul atingerii ocupării depline a forței de muncă. Ei afirmă că, în condițiile economiei, în care piața funcționează normal, nu se poate forma șomaj involuntar, însă apare șomajul structural și cel fricțional, care este generat de „înghețarea” salariilor la un nivel prea înalt, adică prin inelasticitatea salariilor.

În viziunea lui **A. Smith**, repartiția socială a veniturilor și a ocupării forței de muncă se află în dependență de salariul de subzistență, care rezultă din mecanismul demografic: dacă salariul crește peste acest nivel, populația crește mai rapid decât resursele alimentare, ceea ce reduce salariul la nivelul de subzistență.

În abordările lui **T. Malthus**, pentru a lichida disproporția dintre creșterea populației și a mijloacelor de subzistență, sunt necesare: reducerea ritmului de creștere a populației (în baza provocării războaielor, epidemiilor, a foametei); amânarea căsătoriilor timpurii până la 21 de ani, acceptându-le numai în cazul în care familia are mijloace de întreținere: iar în cazul insuficienței condițiilor de viață – trebuie limitat numărul de copii în familie. T. Malthus a criticat dur legea cu privire la sărăcie, care prevedea întreținerea săracilor de către parohiile locale. În viziunea lui, întreținerea gratuită a săracilor nu-i stimulează să lucreze, iar unica preocupare a acestora rămâne „producerea copiilor”. El consideră că ar fi mai oportună folosirea mijloacelor respective ale parohiilor pentru stimularea producătorilor.

În opinia lui **J. B. Say**, cererea și oferta pe piața muncii, cât și pe alte piețe, se autoreglează și nu este nevoie de intervenția statului în acest domeniu, iar dezechilibrele care apar între cererea și oferta de pe piața muncii, cât și apariția șomajului comportă caracter temporar. Această abordare rezultă din „legea debușeelor” (numită în literatură „Legea Say”), argumentele căreia constau în următoarele: atunci când un individ produce o marfă el o face cu scopul de a obține în locul ei o altă marfă, astfel, oferta își creează propria sa cerere; suma valorilor produselor oferite pe piață este egală cu suma cheltuielilor pentru mărfurile cerute; concurența cuprinde toate mărfurile, în special pe piața muncii; progresul tehnic are efecte favorabile asupra producției, utilizării forței de muncă și a consumului; dezechilibrele paralele se corectează ele însele prin alocarea de resurse între sectoare deficitare și excedentare. Astfel, Legea Say presupune ocuparea integrală a forței de muncă în condițiile concurenței libere perfecte și a transformării tuturor economiilor în investiții. Din analiza succintă a acestei etape, putem concluda că școala liberalilor clasici a contribuit, în mare măsură, la dezvoltarea conceptului de ocupare a forței de muncă. Totodată, menționăm faptul că problemele ce țin de corelarea dintre cererea și oferta de pe piața muncii, cât și problemele de distincție dintre populația totală, populația activă și populația ocupată, n-au devenit obiective de cercetare pentru reprezentanții acestei școli.

Etapa marxistă (K. Marx, 1818-1883). Deși **K. Marx** a împărtășit unele idei ale liberalilor clasici, el, totodată, a supus unei critici dure concepțiile acestora referitoare la ocuparea deplină a forței de muncă în condițiile sistemului capitalist. K. Marx a fost primul care a prezentat o abordare nouă, modernă referitoare la ocuparea forței de muncă și a șomajului. În lucrarea sa „Capitalul” (vol.1, cap.21-23), el a formulat legea generală a acumulării capitaliste, potrivit căreia cu cât este mai mare capitalul în funcție și mărimea absolută a proletariatului, cu atât este mai mare armata industrială de rezervă și pauperismul oficial. Aici, el a făcut o analiză amplă a ocupării forței de muncă și a șomajului în țările europene industrial dezvoltate în prima jumătate a secolului XIX. În viziunea lui K. Marx, dacă capitaliștii nu reușesc să investească, ei nu vor mai fi capabili să producă bunuri. În acest caz, ei vor fi forțați să iasă

de pe piață, provocând o scădere a ocupării forței de muncă, implicit a salariilor și a profiturilor. Scăderea profiturilor duce la falimentul numeroaselor afaceri, la reducerea investițiilor, în fabrici și mașini și, astfel, provoacă șomajul. Menținerea salariului la nivelul de subzistență se datorează excedentului structural de ofertă a forței de muncă sub forma „armatei industriale de rezervă”, ceea ce îi face neputincioși pe muncitori în fața capitaliștilor. K. Marx face legătura între utilizarea forței de muncă și modalitățile procesului de producție, considerând șomajul un factor important care reglează producția capitalistă. El afirmă că șomajul apare ca un surplus relativ de producție care se formează datorită condițiilor specifice de valorificare a capitalului tehnic.

Etapa neoclastică (L. Walras (1834-1910), J. B. Clark (1847-1938), A. Marshall (1842-1924). **L. Walras** a introdus conceptul de ocupare a forței de muncă în teoria echilibrului economic general, considerând forța de muncă ca o marfă care corespunde tuturor legilor generale ale economiei de piață: solicitanții forței de muncă (întreprinzătorii) angajează forța de muncă până la punctul în care munca este egală cu productivitatea economică marginală; ofertanții forței de muncă (muncitorii) apar atunci când salariul este superior neutilității muncii; oferta și cererea forței de muncă sunt echilibrate prin evoluția unui preț - salariul real. Astfel, a apărut noțiunea de piață a forței de muncă, în care există șomaj involuntar. În domeniul ocupării forței de muncă, școala neoclastică s-a pronunțat pentru utilizarea deplină a brațelor de muncă în contextul echilibrului economic general.

Prezintă interes abordările lui **J. B. Clark**, referitoare la ocuparea forței de muncă în contextul repartiției veniturilor. El propune un nou concept de repartiție a veniturilor, bazat pe productivitatea marginală a factorilor de producție. Potrivit acestui concept, salariul tinde spre valoarea produsului marginal a ultimului angajat; renta tinde spre diferența dintre valoarea de piață a produsului și valoarea produsului marginal (produsul de pe lotul mai puțin fertil); dobânda tinde spre nivelul celui mai scăzut randament al capitalului (randamentul marginal). J. B. Clark ajunge la următoarea concluzie: modalitatea de repartiție a veniturilor, conform productivității lor marginale, asigură ocuparea deplină a forței de muncă, lipsa oricărei exploatare, iar

posesorul fiecărui factor de producție obține cea parte a bogăției sociale pe care a creat-o.

Problema ocupării forței de muncă este larg abordată și suficient reflectată de neoclasicul **Alfred Marshall** (1842-1924), în lucrarea sa „Principiile economice” (1890). Forța de muncă este privită ca un rezultat al utilizării capacităților fizice și intelectuale ale omului, orientată spre crearea de bunuri economice. În viziunea lui A. Marshall, pentru sporirea productivității forței de muncă, sunt necesare următoarele măsuri în domeniul instruirii productive: ridicarea nivelului de calificare a muncii; sporirea nivelului de profesionalism; sporirea capacităților generale și specializate ale lucrătorului. A. Marshall, de asemenea, a analizat amănunțit condițiile fizice, intelectuale și morale care influențează productivitatea forței de muncă; energia musculară a lucrătorului, climatul care influențează natalitatea, nivelul de alimentație, îmbrăcămintea, dispunerea de spațiu locativ, organizarea odihnei, optimismul și libertatea individului, influența mediului înconjurător.

Etapa keynesiană. O abordare opusă celei liberalismului clasic și neoclasic referitor la ocuparea forței de muncă este cea a lui **J. M. Keynes** (1883-1946). După cum s-a menționat mai sus, liberalii clasici și neoclasicii considerau că economia de piață poate asigura utilizarea completă a forței de muncă, iar șomajul, care apare episodic, este voluntar și este generat de salariile prea ridicate, fapt care îi înclină pe întreprinzători să cumpere mașini și utilaje, în loc să angajeze noi brațe de muncă. Această teorie, în viziunea lui J. M. Keynes, nu corespunde realității, deoarece șomajul în condițiile sistemului capitalist devine un fenomen inevitabil și permanent.

J. M. Keynes, în lucrarea sa „Teoria generală a folosirii mâinii de lucru, a dobânzii și a banilor”(1936) constată că șomajul nu constituie un rău absolut, până la un anumit punct, fiind chiar un factor pozitiv, stimulându-i pe oameni să lucreze mai bine. În același timp, el afirmă că, în societatea capitalistă, nu există niciun fel de mecanism, care ar garanta ocuparea completă a forței de muncă. În opinia lui J. M. Keynes, la originea șomajului, nu se află salariile prea ridicate, ci necorespunderea dintre economii și investiții. Nu cei săraci sunt vinovați de existența șomajului, ci cei bogați, care reduc volumul de investiții, ce

inevitabil duce la reducerea locurilor de muncă disponibile. El consideră că șomajul poate fi redus numai prin intervenția statului, pe calea stimulării investițiilor și creării noilor locuri de muncă. J. M. Keynes consideră că mecanismele spontane ale pieței nu sunt suficiente pentru a atinge obiectivele de bază, cum ar fi: ocuparea deplină a forței de muncă, lipsa crizelor economice, creșterea economică durabilă și compatibilă cu resurse existente, fără implicarea statului în rol de regulator, folosind astfel de mijloace puse la dispoziția sa, cum ar fi bugetul statului, emisia monetară, reglarea ratei dobânzilor și alte pârghii economice. Menționăm faptul că abordările doctrinale ale lui J. M. Keynes, referitoare la ocuparea deplină a forței de muncă, au jucat un rol important în elaborarea politicilor de ocupare a forței de muncă și de combatere a șomajului, în anii 30-60 ai secolului trecut, fiind implementate în mai multe țări europene și în Statele Unite ale Americii, însă, actualmente, în urma schimbărilor social-economice substanțiale, unele postulate ale acestui savant și-au pierdut valoarea lor inițială.

Etapă contemporană cuprinde ultimul sfert al secolului XX și începutul secolului XXI. La începutul anilor 70 ai secolului trecut, în urma aprofundării crizei resurselor energetice, care a cuprins majoritatea țărilor industrial dezvoltate, au apărut noi abordări, care au generat două politici noi în domeniul ocupării forței de muncă: prima – de orientare neoliberală, bazată pe ofertă și aplicată, preponderent, în țările anglo-saxone și care prevedea reducerea șomajului prin creșterea numărului locurilor de muncă și restructurarea economiei (această politică a contribuit la scăderea ratei șomajului în SUA de la 11,2%, în 1982, până la 4,3% - în anul 1999); a doua – politica postkeynesiană de intervenție activă a statului pe piața muncii, a fost aplicată preponderent în țările Europei continentale. Această politică a creat, în special, pentru întreprinderi și tineret, noi situații de activitate, cum ar fi: stagii și forme intermediare de angajare a tineretului și șomerilor; norme de angajare parțială; scutiri fiscale pentru adulți; schimbări în criteriile și durata de acordare a indemnizațiilor de șomaj; crearea unui serviciu public pentru ocuparea forței de muncă. Etapa actuală a evoluției conceptului de ocupare a forței de muncă se caracterizează și prin transformări calitative importante legate de creșterea rapidă a nivelului de educație în țările

dezvoltate, modificarea condițiilor de intrare a tinerilor pe piața muncii, aplicarea noilor cerințe de angajare a muncitorilor aflați în plină carieră profesională, dar relativ mai puțin instruiți, cărora tinerii le fac concurență. Actualmente, în Uniunea Europeană și în alte țări, sunt elaborate un set de programe și proiecte de ocupare a forței de muncă, inclusiv a celei tinere, în câmpul muncii.

La etapa actuală, s-au modificat substanțial și **instrumentele politicii de ocupare a forței de muncă**, în special, a angajării tineretului. Accesul la un loc de muncă face acum parte din drepturile fundamentale ale individului apt de muncă și este recunoscut ca atare în țările dezvoltate. Acest drept juridic necesită a fi respectat, indiferent de starea conjuncturii și transformarea concepțiilor privind viața profesională, care se poate produce în societate. Politicile ocupării forței de muncă sunt instrumentele care permit exercitarea practică a acestui drept. În continuare, vom analiza principalele tipuri de instrumente ale politicilor de ocupare a forței de muncă: instrumentele politicilor cererii, ofertei și de adaptare a ofertei de muncă la cerere.

Aplicarea instrumentelor politicii cererii a fost caracteristică pentru doctrina keynesiană, care punea accentul, în domeniul ocupării forței de muncă, pe **cererea efectivă**. Acest instrument prevedea: sporirea cererii de consum și a cererii de investiții, care conduc la sporirea nivelului de producție și la crearea noilor locuri de muncă, ce, în consecință, asigură nivelul înalt de ocupare a forței de muncă. Anume, aceste instrumente aplicate în anii 30-60 ai secolului trecut au contribuit la ieșirea din marea depresiune a țărilor dezvoltate din Europa și SUA, la reducerea substanțială a șomajului și la creșterea economică durabilă. Politica de ocupare a forței de muncă, bazată pe cererea efectivă, a fost, în continuare, adaptată și modificată de către adepții curentelor neo- și postkeynesian R. Harrod, E. Domar, A. Hansen, J. Robinson, A. Phillips, N. Kaldar ș. a. Consider că, în anumite situații conjuncturale, instrumentele politicii de ocupare a forței de muncă bazate pe cererea efectivă pot fi implementate și în R. Moldova, ținând cont de necesitatea atragerii investițiilor străine directe și de crearea a noilor locuri de muncă.

Instrumentele politicii de **ocupare a forței de muncă bazate pe ofertă** sunt, actualmente, axate, în mare măsură, pe mondializarea

proceselor economice, care au impact direct atât asupra inovațiilor tehnologiilor de producție și diversificării metodelor luptei de concurență, cât și asupra condițiilor de ocupare a forței de muncă. Potrivit unor estimări, aprofundarea proceselor de mondializare economică, în viitor, va avea următoarele consecințe în domeniul ocupării forței de muncă: a) creșterea nivelului instruirii inițiale și adaptarea ei la relațiile pieței muncii încă din primii ani de instruire, vor deveni criterii esențiale atât pentru opțiunile de amplasare ale întreprinderilor, cât și pentru capacitatea acestora de a se dezvolta sau de a se adapta la transformările condițiilor noi de producție și ale piețelor acestora; b) creșterea ponderii persoanelor vârstnice în populația activă (în R. Moldova, în anul 2013, ea a constituit 14%) care va intensifica presiunea asupra populației ocupate; c) principiile promovării lucrătorilor în funcție de vechime vor deveni inaplicabile din cauza îmbătrânirii persoanelor active aflate în plina carieră profesională; d) repartizarea activității economice în teritoriu va deveni unul din aspectele esențiale ale politicii de ocupare a forței de muncă; f) creșterea economică va garanta un nivel suficient de ocupare a forței de muncă în fiecare unitate teritorială.

O importanță deosebită în ocuparea forței de muncă o prezintă **politica de adaptare a ofertei de muncă la cerere**. Instrumentele politicii de adaptare a ofertei forței de muncă la cerere pot fi divizate în două grupe: instrumente pasive și instrumente active.

Instrumentele pasive a politicii de ocupare a forței de muncă includ cheltuielile pasive de indemnizare, cum ar fi: asigurări de șomaj, regim de asistență socială pentru muncitorii aflați la sfârșitul perioadei legale de indemnizare. Inițial, alocațiile de șomaj erau destinate pentru compensarea pierderilor de venit pentru o anumită perioadă relativ scurtă. Însă, prelungirea duratei șomajului și faptul că un număr crescând de muncitori, mai ales cei vârstnici, care nu pot regăsi un loc de muncă, au dus la diminuarea sumei și a duratei indemnizației. În ultimii ani, ponderea măsurilor pasive de indemnizare are tendința de scădere în majoritatea țărilor, deoarece aceste măsuri costisitoare vin în contradicție cu necesitatea de a gestiona mai eficient situațiile de îmbătrânire a populației active.

Instrumentele active ale politicilor de adaptare a ofertei de muncă la cerere sunt orientate spre stimularea integrării nou-veniților pe piața muncii sau reintegrarea șomerilor de lungă durată. Aceste instrumente prevăd: a) facilitarea realocării muncitorilor pe piața muncii, în noi locuri de muncă sub presiunea concurenței și a inovării tehnologice. Această măsură va duce la noi dezvoltări ale politicilor de ajustare ale ofertei de muncă a populației la cerere; b) stimularea creării întreprinderilor independente, în care acțiunile de instruire vor fi organizate în interiorul și exteriorul întreprinderii, ce vor favoriza menținerea nivelului adecvat de calificare a ofertei de muncă aflate în plină carieră profesională; c) stimularea și reintegrarea rapidă pe piața muncii a tinerilor care nu reușesc să se plaseze sau a șomerilor de lungă durată să accepte un loc de muncă; d) stabilirea unui echilibru între libertate și constrângere, echilibru care să asigure respectarea dreptului la muncă al tinerilor, în condiții ce corespund posibilităților și aspirațiilor lor și la un nivel de venit acceptabil, din punct de vedere social; e) crearea unor piețe tranzitionale ale muncii, care vor permite preluarea muncitorilor, care se confruntă cu mari dificultăți de integrare sau reintegrare.

În concluzie, putem constata că aceste politici de ajustare a ocupării forței de muncă, în viitor, vor fi, din ce în ce mai puțin, politici statale cu aplicare generală și din ce în ce mai mult vor fi politici de ramură și de întreprindere, făcând obiectul unui dialog social activ între patronat și sindicate, dialog concretizat prin acorduri de durată limitată în timp și revizibile în funcție de conjunctura economică și socială. Durata muncii și a modalităților ei de organizare va depinde de acest dialog social.

Bibliografie:

1. Dicționar de științe economice. Chișinău: Editura ARC, 2006.
2. MARX Karl. *Capitalul*, vol.I. Chișinău, 1985.
3. KEYNES J.M. *Teoria generală a folosirii mâinii de lucru, a dobânzii și a banilor*. București, 1970.
4. MARSHALL Alfred. *Principiile științei economice*. M. Progres, 1993.
5. MOLDOVAN D. *Doctrine și economiști celebri*. ARC. Chișinău, 2011
6. Teorii și doctrine economice. Pitești, 2004.

TEORII CLASICE ȘI MODERNE ALE MIGRAȚIEI INTERNAȚIONALE

Drd. Cristina CHIRVAS,
Catedra GEDG, ASEM

Rezumat. *În timp ce unii cercetători pornesc de la ideea că migrația are la bază nivele de dezvoltare inegale între țările lumii, totuși, realitatea demonstrează că, uneori, fenomenul este întâlnit și între țări ce au același nivel de dezvoltare economică. Alteori, migrația este explicată prin dorința individului de a se afirma și de a pune în aplicare planurile și ideile sale în timp.*

În decursul ultimului secol, au apărut numeroase abordări teoretice ce vizează raportul migrație-dezvoltare. Căutarea unei teorii unice, capabile să cuprindă totalitatea migrației ca proces dinamic cu influențe din sfera economicului, socialului, culturalului și politicului, pare să nu fie una încununată de succes, dar analizând mai multe lucrări consacrate studiului teoriilor migrației internaționale, putem, totuși, evidenția 9 abordări teoretice utilizate, în prezent, în migrația internațională.

Înțelegerea fenomenului migrator are, întotdeauna, explicații în comportamentul uman și în realitățile sociale. Adeseori, în cercetările de specialitate, raporturile dintre migrație și dezvoltare sunt descrise ca fiind încă nerezolvate. Inițiate de la premise diferite și influențate de factori diverși, teoriile migrației internaționale au căpătat aplicabilitate într-un anumit spațiu și la un anumit timp, fără a putea menționa o teorie general-valabilă, care ar descrie procesul migrator în întreaga complexitate a sa.

1. Teoria economiei neoclase. Utilizată pentru început în explicarea deplasărilor interne ale populației, economia neoclasică a devenit una dintre construcțiile teoretice majore din domeniul migrației, perioada '60 - '70 părând a fi, în mare, dominată de încercările de rafinare a teoriei din perspectiva migrației internaționale. Teoria privilegiază rolul factorilor economici în explicarea apariției fluxurilor de migrație (în varianta macro) și a deciziei de migrație (varianta micro). „De ce”, indiferent de nivelul de analiză, este întrebarea-cheie în jurul

căreia gravitează economia neoclasică și la care au încercat să răspundă, în anul 1970, John R. Haris și Michael Todaro, cei care au dezvoltat, ulterior, modelul Haris-Todaro.

În varianta sa, la nivel macro, migrația internațională se declanșează ca urmare a diferențelor dintre raportul dintre cererea și oferta de forță de muncă în diversele arii geografice (țări, în cazul celei internaționale), reflectate de diferențele între nivelul salariilor/veniturilor. În spațiile caracterizate de o relativă sărăcie a capitalului (implicit a cererii de forță de muncă), prin comparație cu oferta, salariul, ca rezultat al mecanismelor pieței, va fi scăzut în raport cu țările în care situația este inversă (relativă abundență a capitalului raportată la oferta de forță de muncă). Surplusul de pe ambele piețe (forță de muncă în cazul uneia, capital în cazul celei de-a doua) va profita de caracterul său mobil și se va deplasa către ariile de maximizare a profitului economic.

Fluxurile de migrație internațională devin, în concepția susținătorilor acestei teorii, mecanismele de echilibrare ale deficiențelor interne de pe piața forței de muncă la nivel global. În timp, presiunea antagonică exercitată de cele două mișcări (populație/capital populație) (în țara dezvoltată către stabilirea unui salariu la un nivel mai scăzut și în țara săracă spre un nivel mai ridicat), au ca rezultat reducerea diferențelor economice (diferențele dintre nivelul salariilor ajung să reflecte numai costurile deplasării), urmată inevitabil de stoparea de la sine a migrației (dispariția cauzei care declanșează migrația conduce inevitabil la stoparea acesteia).

Obiecțiile aduse teoriei neoclaseice, începând, în special, cu anii '70, sunt numeroase și vizează mai ales adecvarea ei la situația migrației internaționale actuale. Dacă migrația internațională ar fi declanșată numai și numai de diferențele economice, date fiind discrepanțele de dezvoltare actuale la nivel mondial, volumul mișcării de populație ar trebui să fie imens, pentru că, la limită, conform teoriei neoclaseice, orice țară ar trebui să fie caracterizată de existența a cel puțin unui flux către un stat situat pe o treaptă superioară într-o ierarhie economică globală. Privilegierea economicului ca factor unic în declanșarea migrației pare să

fie, în expresia cercetătorilor de specialitate, „călcaiul lui Ahile”, în cazul teoriei economiei neoclasiche.

Ajungem, prin urmare, să concluzionăm că diferențele economice sunt o condiție obligatorie dar nu neapărat singură și suficientă pentru a putea explica fenomenul. De asemenea, migrații teoriei neoclasiche nu sunt influențați în decizii de familie, nu fac parte din rețele sociale și grupuri etnice și sunt conduși în decizia lor doar de factorul economic.

Chiar dacă contestațiile aduse teoriei neoclasiche sunt multiple, nicidecum, acestea nu subminează din importanța ei pentru studiul fenomenului migrator. Meritele teoriei de a pune în evidență factorii de natură economică, ce declanșează migrația, au fost preluate și dezvoltate, ulterior, în cercetări de specialitate.

2. Noua economie a migrației. În contextul căutărilor teoretice de la sfârșitul secolului trecut, construită pornind de la economia neoclasică și depășind o parte dintre limitele acesteia în explicarea manifestărilor contemporane ale fenomenului, noua economie a migrației pare una dintre abordările cele mai specifice migrației.

Noua teorie a migrației legată, în special, de numele lui Oded Stark (fostul director al Programului de Migrație și Dezvoltare al Universității Harvard), ca principal promotor, aduce două modificări majore la teoria neoclasică:

a. Decizia individului nu mai este decisivă, fiind substituită de necesitățile unei unități mai largi, cum ar fi familia/gospodăria;

b. Veniturile nu mai contează în termeni absoluți, iar economicul, în forma sa de diferență de nivel de salarii, încetează de a mai juca rolul de factor fundamental, cedând locul relației dintre veniturile scontate și cheltuielile asociate migrației;

Principala problemă pe care o pune noua economie constă în faptul că, în condițiile când riscurile și costurile migrației sunt ridicate, gospodăriile aleg să trimită unul dintre membri săi la muncă în străinătate în momentul când costurile se vor mai reduce, adică în perioada de maturitate a fenomenului.

În aceeași logică, deprivarea relativă nu acționează ca stimulent pentru migrație decât în fazele sale avansate (migrația schimbă pozițiile

în distribuția veniturilor, sporind deprivarea gospodăriilor care nu includ migranți). Dacă deplasarea accentului de la indivizii izolați către familie/gospodărie este fără discuție un mare câștig față de economia neoclasică, totuși, fenomene, precum reîntregirea familiei la destinație sunt inexplicabile. Practic, minimizarea riscului devine eliminarea lui prin schimbarea locului în care familia trăiește. De asemenea, o parte din studiile asupra banilor trimiși de migranți către familii par să pună în evidență o scădere a acestora în fazele avansate ale migrației și trecerea către alte tipuri de legături cu țara de origine (de genul afaceri transnaționale). Este posibil ca o parte a acestor limite ale noii economii a migrației să se datoreze tocmai considerării exclusive a factorilor asociați cu originea ca esențiali, fără a include în explicație și elemente legate de destinație.

3. Teoria segmentării pieței forței de muncă. Spre sfârșitului anilor '70, teoria pieței forței de muncă segmentate propune un nou răspuns la întrebarea „De ce” din perspectivă structurală, concentrată exclusiv pe factori din aria de destinație. Reprezentantul cel mai cunoscut al curentului, Michael Joseph Piore, prof. univ. al Universității din Massachusetts, membru al Institutului de Studii ale Muncii în cadrul OMC, argumentează că migrația internațională este efectul cererii de forță de muncă inevitabil legată de caracteristicile economiilor dezvoltate. Patru factori joacă un rol fundamental în crearea nevoii de forță de muncă imigrantă:

- inflația structural;
- constrângerile ierarhice ale motivației;
- dualismul economic;
- modificările demografice ale rezervei forței de muncă;

Elementul esențial este existența unei piețe a forței de muncă duale, incluzând un sector primar caracterizat, în principal, de slujbe stabile, condiții bune de muncă, beneficii generoase și posibilitatea mobilității ascendente și un sector secundar, cu slujbe necalificate și instabile, condiții grele sau periculoase de muncă și slabe posibilități de mobilitate ascendentă. Muncitorii nativi evită încadrarea în sectorul secundar

datorită instabilității locurilor de muncă, salariilor mici, statusului și prestigiului scăzut asociat acestor poziții. Transformarea sectorului secundar într-unul atractiv, pentru forța de muncă autohtonă, prin creșterea salariilor, nu este o soluție pentru angajatori.

Dacă cererea de forță de muncă, în segmentul secundar, era, anterior, satisfăcută intern de forța de muncă feminină, adolescenți și populația de migranți din rural, modificările sociale și demografice legate de aceste categorii au redus substanțial potențialul lor de angajare în slujbele prost plătite, necalificate și instabile. În acest context, imigranții devin forța de muncă ce poate suplini cu succes (din punct de vedere al angajatorului) criza, fără a atrage consecințele negative ale inflației structurale.

Deși coerentă și cu o serie de indiscutabile avantaje în explicație (poate unul dintre cele mai importante legat de justificarea aparentei contradicții între migrația forței de muncă și șomajul ridicat în cazul unor țări de destinație), abordarea pieței forței de muncă segmentate este o viziune exclusiv din perspectiva societății care primește migranți al cărei mesaj general poate fi transpus în termenii: avem nevoie de ei (imigranți) pentru lucrurile pe care nu le putem/nu vrem face. Tocmai în acest ultim punct intervin întrebările. De ce vin cei care vin să muncească în străinătate? Prin urmare ajungem la concluzia că o teorie care explică doar cererea de pe piața de muncă și neglijează factorii de natură „push” nu poate pretinde că explică decât o parte a realității.

În lucrarea „Migration, societies et politiques”, Felice Dassetto menționează că am putea integra în această abordare o idee conținută în teoria clasică și anume „teoria push-pull”, care depinde de maniera în care este analizat procesul de respingere-atracție a migranților dintre/spre anumite piețe ale forței de muncă și care cuprinde nu numai factori de natură economică, dar, de asemenea, și de natură socială, culturală, individuală.

Studiile care i-au fost dedicate au adus nuanțări teoriei pieței forței de muncă duale prin identificarea unui al treilea segment al pieței forței de muncă: enclava etnică, care constă în combinația de caracteristici specifice sectorului primar și secundar, pe de o parte, permițând

dezvoltarea noilor oportunități de mobilitate pentru imigranți dar, totodată, utilizând și investițiile ce au fost făcute anterior în capitalul uman al acestora.

4. Teoria dependenței, sistemul mondial. Anii '50 au marcat începutul unei perioade de câteva decenii de contestare a economiei neoclasice (mai degrabă, ca teorie a dezvoltării), deși ea continuă să rămână orientarea teoretică dominantă în studiul migrației internaționale. Pionier al acestei teorii este economistul și sociologul german Andre Gunder Frank, care a promovat, în perioada 1970-1984, atât teoria dependenței, cât și a sistemului mondial.

Teoria dependenței, cu o perioadă de apogeu în anii '60-'70 ai secolului trecut, oferă o perspectivă macrostructurală articulată în jurul ideii că dezvoltarea capitalistă a dat naștere unei ordini globale marcată de existența unui centru, țările industrializate, care dezvoltă relații asimetrice, impunând structural dependența statelor mai puțin dezvoltate (periferia). Prin urmare, surplusul creat în zonele dezvoltate, nu se distribuie prin legea auto-reglatoare, dar, dimpotrivă, duce la o sărăcire și mai mare a periferiilor slab dezvoltate.

La începutul anilor '80, Immanuel Wallerstein încearcă o analiză cuprinzătoare a apariției a ceea ce numește „sistem mondial”, postulând, în lucrarea sa, *The Modern World System*, existența a trei zone concentrice:

- centrul (puterile dominante);
- semi-periferie;
- periferie (cărora li se adaugă zonele externe, ca părți izolate, externe sistemului mondial la un moment dat în timp), cu referire la roluri distincte în diviziunea internațională a muncii;

Teoria sistemului mondial nu este nici ea în sine o teorie despre migrație, însă, ideea de bază de la care se pornește este cea a dominației țărilor din centrul dezvoltat al lumii capitaliste, care încearcă să-și întărească poziția prin penetrarea zonelor subdezvoltate în căutarea de materii prime, forță de muncă ieftină, noi piețe de desfacere.

Migrația internațională este facilitată de legăturile materiale (dezvoltarea transportului și telecomunicațiilor) pe care țările de la

originea fluxului de capital (centrul) sunt interesate/forțate să le dezvolte pentru a-și derula investițiile.

Legăturile materiale care susțin deplasarea propriu-zisă sunt dublate de răspândirea, prin diverse mijloace (mass-media având un rol major), a valorilor și informației despre stilul de viață occidental, creând aspirații greu de împlinit în spațiul țărilor periferice. Orașele globale „global cities” centre de concentrare a activității economice, la nivel mondial, prin cererea mare de forță de muncă la extremele ierarhiei ocupaționale (calificare ridicată versus necalificare) sunt o destinație privilegiată a migranților lumii a treia, stimulând, în același timp, retragerea nativilor cu calificare modestă.

Teoria sistemului modern are o contribuție însemnată la dezvoltarea cercetării în domeniul migrației internaționale. Numărul studiilor urmând asumptiile sale este, probabil, argumentul cel mai simplu și suficient. Uneori, însă, totuși, se creează impresia că teoria dată are mai mult caracter general, testarea multor din afirmațiile sale fiind dificilă. Teoria sistemului mondial explică mecanismele care conduc la apariția unei categorii de indivizi cu o probabilă propensiune pentru migrație, însă nu explică decizia altei categorii, a aceleia care decide să rămână în țară. În aceste condiții, teoria sistemului mondial în migrație nu mai furnizează o explicație pentru apariția unui fenomen, ci descrie o realitate, fundalul pe care migrația se desfășoară.

5. Teoria rețelelor de migranți. Rețelele de migranți reprezintă una dintre temele predilecte ale literaturii dedicate migrației internaționale contemporane, față de care interesul cercetătorilor a apărut în anii '60-'70. Fenomenul a luat amploare ca urmare a apariției câtorva factori:

1. Dezvoltarea amplă a formelor clandestine de migrație;
2. Incapacitatea factorilor politici de a controla fluxurile;
3. Prioritatea de reîntregire a familiei;

În cazul în care un migrant pleacă spre o destinație nouă, fără cunoștințe, fără abilități de comunicare în limba respectivă și, în special, fără actele necesare, desigur că costurile migrației pentru această persoană vor fi evident foarte ridicate. Însă, pentru prietenii și

cunoștințele, care se decid să-l urmeze, desigur că costurile migrației se vor diminua considerabil pentru că, prin natura lor – relațiile de prietenie dezvoltă o rețea care facilitează accesul pe piața de muncă a noilor veniți în comunitatea de destinație.

Printre actorii creatori de rețea, au put fi remarcate în trecut și la moment revin din nou întreprinderile și angajatorii lor, fie că este vorba despre întreprinderile care funcționează în legalitate, fie că despre cele care caută mai mult forță de muncă ilegală în țările de destinație. Relațiile sociale și simbolice stabilesc legăturile, furnizând potențialilor migranți/migranților acces la informație, sprijin în găsirea aranjamentelor celor mai sigure și ieftine de depășire a interdicțiilor de intrare în spațiul țării de destinație, sprijin în găsirea unui loc de muncă și a unei locuințe și, eventual, mijloace de trai pentru o perioadă de început a căutărilor, suport emoțional și social. Rețelele de migranți ajunse la maturitate sporesc accesibilitatea migrației ca strategie (din punct de vedere al resurselor pe care le antrenează, la nivel individual sau al gospodăriei), diminuând selectivitatea fenomenului. Orice eveniment de migrație, prin includerea unui nou individ în rețea, crește probabilitatea de apariție în viitor a unui nou eveniment asemănător, lărgind cercul celor care au acces la resursele rețelei și sporindu-i-le în același timp. Perspectiva este, așadar, una dinamică, procesul evoluând către un moment al dezvoltării sale independent de factorii care l-au declanșat, practic auto-susținându-se.

Este, totuși, important să reținem câteva idei importante:

a) Odată începută, migrația internațională tinde să se dezvolte în timp până în momentul când se creează o rețea, care, practic, creează mediul necesar migrației fără dificultăți, ulterior, tendința tinde să descrească;

b) Guvernele țărilor de destinație se pot confrunta cu dificultăți în gestionarea fluxului migrator, pentru că, odată inițiat, dezvoltarea rețelelor de migranți se produce indiferent de controlul impus și de regimul politic existent.

6. Abordarea instituțională a migrației. Orientarea teoretică prezentată sub această denumire este încă în faza sa de început, mai

degrabă rezultatul unei încercări de sistematizare a cadrului conceptual în domeniul migrației decât o teorie impusă prin sine însăși. Incluse, până în prezent, cu precădere, în efortul pentru consolidarea altor linii teoretice (în special, rețele de migranți), abordarea se centrează pe studiul instituțiilor care apar și se dezvoltă în cadrul și exclusiv ca rezultat al fluxurilor de migrație. Categoria este extrem de eterogenă, incluzând, pe de o parte, agenți care, speculând oportunitățile economice oferite de diferența dintre numărul mare de indivizi, care doresc să emigreze, și restricțiile de intrare/muncă/ședere/legalizarea situației din cele mai multe dintre țările dezvoltate, înlesnesc intrarea, transportul, găsirea unui loc de muncă, locuințe, facilitează obținerea actelor etc., în țara de destinație și organizațiile voluntare, care asigură imigranților suport, militând pentru drepturile acestora sau chiar furnizând ajutor material, juridic etc.

Un alt aspect care influențează procesul migrațional este capacitatea instituțiilor din statul de destinație de a reacționa și gestiona fluxurile de migrant. Ideea centrală a abordării este că dezvoltarea laturii instituționale a unui flux combinată cu existența rețelelor de migranți conferă independență procesului, în raport cu mediul, în care se desfășoară, constituind elementele fundamentale pe care se bazează caracteristica sa de autosusținere.

7. Abordarea din perspectiva capitalului social. Perspectiva este una dinamică, preocupată de formarea capitalului social prin expansiunea rețelelor, abordând tema creșterii beneficiilor migrației internaționale în momentul de dezvoltare a rețelelor ca rezultat al reducerii costurilor și riscurilor asociate și ridicând implicit probabilitatea apariției viitoare a fenomenului (fie în cazul aceleiași individ, fie în cazul potențialilor migranți). Deși, în 1993, Douglas Massey și colegii săi vorbeau despre teoria rețelelor și teoria instituțională, în 1998, aceiași autori plasează cele două abordări în cadrul teoriei capitalului social cu singurul argument că „În timp, indivizii, firmele și organizațiile devin bine cunoscute imigranților și instituțional stabile, constituind o altă formă de capital social, pe care migranții se pot baza pentru a obține accesul la piețele străine de forță de

muncă”. Preocupările pentru rețelele de migranți par să fi fost, în primul rând, legate de identificarea funcțiilor pe care le joacă în cadrul procesului de migrație.

Dinamica rețelelor de migranți este un subiect asupra căruia prea puțin studiile de până acum par să fi insistat, în ciuda faptului că cele două probleme sunt constant menționate în studiile de specialitate.

Economistul australian Graeme Hugo, director al Centrul de Cercetare pentru Migrație și Populație al Universității din Adelaide, sugera, spre exemplu, că în cazul migranților cu un nivel de educație ridicat, rețeaua de migranți joacă un rol mult mai puțin important decât în cazul celor cu un nivel de educație mai scăzut. În ciuda evidentelor sale probleme de explicație, rețelele de migranți par una dintre cele mai promițătoare abordări în contextul unei lumi caracterizate de o creștere a migrației clandestine și apariția de forme transnaționale. Marile sale avantaje, în raport cu celelalte teorii, sunt perspectiva asupra migrației ca proces desfășurat între două sisteme (cel de la origine și cel de la destinație), devenind astfel interconectate într-o relație dinamică și abordarea la nivel mezo, cum o numește Thomas Faist, cu potențial de a depăși limitele unor abordări care reduc totul la individ, sau dimpotrivă, la societate.

8. Cauzalitatea cumulativă. Cauzalitatea cumulativă este mai degrabă o perspectivă asupra migrației, decât o teorie. Practic, este vorba de dezvoltarea/integrarea elementelor furnizate, în special, de teoria rețelelor de migranți (capitalului social) (și nu numai) în direcția cauzalității procesului. Șase factori cu acțiune la nivele combinate (individual/familie, gospodărie/comunitate regiune de origine/destinație (stat, mai degrabă) sunt responsabili, în viziunea lui D.Massey, pentru caracterul cumulativ al migrației internaționale:

- distribuția veniturilor (gospodăriei la nivel de comunitate);
- distribuția pământului și modul de organizare agrar;
- cultura migrației (comunitate de origine);
- distribuția regională a capitalului uman (regiune de origine);
- etichetarea socială (destinație);
- rețelele de migranți și instituțiile;

Cultura migrației este, poate, una dintre contribuțiile cele mai interesante în cadrul abordării. În principiu, se afirmă că gusturile și motivațiile migranților suferă schimbări în urma experienței în țările industriale dezvoltate. Indivizii capătă „obișnuința” unui stil de viață (incluzând consumul), care sunt greu de susținut în aria de origine la întoarcere, crescând probabilitatea unei întoarceri în spațiul de destinație anterior. Situația descrisă este, fără îndoială, interesantă, dar trebuie remarcat că nu sporește probabilitatea de migrație a altor indivizi, ci pe cea a celor cu experiență de migrație, ceea ce este cu totul altceva, decât extinderea fenomenului.

Care sunt valorile asociate migrației și care este relația dintre impunerea lor și creșterea migrației la nivel comunitar sunt încă întrebări care caută răspuns la cauzalitatea cumulativă. Considerarea modului de producție agrar ca factor-cheie în explicația migrației înseamnă că agricultura și proprietatea asupra pământului sunt elemente definitorii pentru situația de plecare a viitorului migrant/familiei – gospodăriei sale. Factorul capital uman considerat la nivel regional în țara de destinație, este poate punctul cel mai slab al abordării. Deși una dintre asumțiile de bază ale teoriei capitalului social este cea a reducerii costurilor și riscurilor asociate migrației și implicit reducerea selectivității, cauzalitatea cumulativă postulează cercul vicios al pierderii suferite de țara (în cazul de față regiunea) de origine prin migrațiune, în termeni de capital uman, argumentând că cei care migrează sunt în cei relativ bine educați, calificați, și puternic motivați crescând productivitatea în aria de destinație, micșorând-o în același timp la origine. De-a lungul timpului, deci, acumularea capitalului uman consolidează creșterea economică în țara de destinație, în timp ce, în țara de origine cauzează stagnarea, astfel, intensificând premisele pentru perpetuarea migrației.

9. Abordarea sistemică. Abordarea migrației internaționale în termeni de sistem va fi tratată sistematic, pentru prima oară, în cazul migrației internaționale, de Mary M. Kritz, cercetător la Universitatea Cornell și colegii săi în 1992 (International migration systems – a global approach). Perspectiva sistemică încearcă să surprindă caracterul

dinamic al migrației, integrând aspecte din aria de origine și destinație. Construcția teoretică, destul de sumar elaborată, are la bază ideea că migrația internațională poate fi cel mai bine înțeleasă prin considerarea sistemelor spațiale definite pe baza fluxurilor de migrație, ca un grup de țări între care are loc un schimb de migranți.

Existența unui flux de migrație este însă condiția necesară, dar nu și suficientă, pentru definirea unui sistem de migrație, schimbul de persoane reprezentând numai unul din fluxurile care leagă țările împreună într-un sistem. Intenția abordării este de a surprinde complexitatea actuală a fenomenului prin includerea simultană în explicație a factorilor care intervin la diverse nivele (macro, mezo, micro), acționând în diverse contexte (economic, politic, social și demografic), într-o perspectivă temporală, care ia în considerare elemente de natură istorică și modificările intervenite în cadrul inițial în care migrația apare (inclusiv ca rezultat al dezvoltării acesteia). O altă contribuție originală este ideea, precum că individul nu poate fi considerat doar un actor care tinde spre maximizarea intereselor sale constrâns doar de piață. El introduce în circuit factori politici și structurali. Noțiunea-cheie a teoriei sale răspunde principiului de delimitare geografică a funcțiilor de reînnoire și menținere a forței de muncă. Reînnoirea este asigurată de apariția noilor generații, iar menținerea conține toate elementele muncii menajelor, precum și securitatea economică și socială. Pe de o parte, această economie a gospodăriilor trebuie să continue nu numai pentru producerea mijloacelor de subsistență, dar și pentru crearea unui sistem de securitate pentru membrii familiilor migranților, adică a celor care au emigrat și au ajuns pe o piață a forței de muncă fără nicio garanție socială sau protecție, în caz de boală, accidente sau șomaj.

Concluzii. La moment, totalitatea studiilor despre migrație par să fie în căutarea unor răspunsuri teoretice, care să descrie, în mod adecvat și pertinent, noile realități ale migrației internaționale. Sfârșitul anilor '70 și mai pregnant anii '80 ai secolului trecut ar putea fi considerat intervalul în care are loc regândirea corpusului teoretic utilizat până atunci în domeniul migrației internaționale în virtutea provocărilor, pe

care lumea migrației le puna în fața specialiștilor în domeniu și rafinarea conceptelor teoretice utilizate anterior.

Reevaluate prin prisma fluxurilor contemporane, a mecanismelor și efectelor acestora, noile concepte teoretice apar, mai degrabă, ca o combinație între teoriile deja existente, decât apariție a noilor abordări ale fenomenului. Stabilirea unei abordări teoretice capabile să cuprindă complexitatea procesului, caracterul său dinamic, diversitatea factorilor de natură economică, socială, culturală și politică ce intervin în apariția și desfășurarea migrației internaționale, rămâne mai degrabă un deziderat.

În ce măsură una dintre aceste teorii este mai bună decât alta sau care, anume, este abordarea care reflectă cel mai veridic esența fenomenului migrator, ține de subiectivismul și capacitatea de analiză a fiecăruia. Pentru oricare dintre teoriile menționate ar mai fi ceva de îmbunătățit, iar în unele studii de specialitate, se vehiculează chiar necesitatea unei noi teorii, care să corespundă realității prezente a fenomenului migrator.

Suntem convinși că interesului contemporan pentru cercetarea migrației internaționale, într-o epocă a migrației, cu siguranță va oferi noi soluții acestei provocări.

Bibliografie:

1. CONSTANTINESCU M., *Teorii ale migrației internaționale*, Sociologie Românească, 3-4 / 2002, p. 93 -114, [citat 20.04.2015] Disponibil:
2. <http://bp-soroca.md/pdf/teorii%20ale%20migrației%20internation.pdf>;
3. DASSETTO, Felice. *Migrations, sociétés et politiques. Belgique, Europe et les nouveaux defis*. Hardcover: Bruyant Academia, Collection Sybi de Papers, 2001. 144p.
4. MASSEY DOUGLAS S., ARANGO J. și alții, *Theories of International Migration: A Review and Appraisal*, Populatin and development review 19, NO. 3 (SEPTEMBER 1993), Population council, p. 431-466;
5. PICHE V., *Les fondements des théories migratoires contemporaines*, INED, Paris 2013, p.19-60;

VALOAREA INTANGIBILĂ A ACTIVELOR ÎN ECONOMIA CONTEMPORANĂ ȘI FACTORII DE PRODUCERE A ACESTEIA ÎN REPUBLICA MOLDOVA

*Drd. Andrei MUNTEANU,
Catedra „BA, REI, T”, ULIM*

*Moto: „Condiția civilizației statului
este civilizația economică”.*

Mihai Eminescu

Rezumat. *Pe fundalul crizei economice mondiale, economia Republicii Moldova (R.M.) continuă a fi una dintre cele mai vulnerabile, cel puțin la nivel european. Acest fapt are loc, în mare parte, din cauza că: (i) factorii de decizie principali, (ii) clasa academică și (iii) liderii de opinie din sistemul educațional al republicii, continuă să creadă că cea mai gravă cauză a crizei economice și sărăciei ar fi exclusiv din cauza factorilor externi.*

În contextul lacunelor care se discută cu privire la sistemul educațional în R.M., se vorbește mult că una din cauzele majore ale disfuncționalității economiei ar fi „prea multă” educație teoretică și „prea puțină” educație practică, dar se evită să se admită că conținuturile teoretice selectate pentru procesul educațional, sunt puțin relevante scopurilor de creștere economică.

Subsemnatul mai consideră că o carență majoră a politicilor economice în R.M. este percepția eronată asupra legăturii dintre sistemul educațional și economia națională, dar și mai mult, a percepției eronate a rolului educației economice ca factor inevitabil al formării culturii economice în masă; a rolului-cheie al economiștilor în sistemul educațional și al profesorilor în economia națională, ca premisă majoră a posibilității de valorizare a șanselor de creștere economică, prin ajustare la dezechilibrele economice internaționale.

Introducere. *Republica Moldova continuă să manifeste un deficit de calitate a deciziilor economice, din mai multe considerente, dar cea mai mare cauză pare să fie „deschiderea îngustă” față de conținuturile teoretice, care ar putea schimba percepția unei mase critice a*

economiștilor profesioniști, în particular, și eventual a unei majorități sociale, în general, cu privire la situația economică, și factorii de creștere economică.

Informația de calitate oricând a lăsat amprente esențiale în procesul de formare a cunoștințelor, de cultivare a imaginației, creativității și culturii profesionale, în orice domeniu de formare activitate; educația economică nu poate fi excepție.

Situația economică recentă a R.M. continuă să fie descrisă în lumina unei lipse critice de performanță: (i) economia R.M. urmează un model de creștere deficient, cu insuficiență de capital (investiții), forță de muncă și tehnologii; (ii) mediul de afaceri și competitivitatea externă au rămas, în general, slab dezvoltate; (iii) acestea au condus la creșterea dezechilibrelor de cont curent în proporții foarte mari, iar investițiile străine directe (ISD) în calitate de sursă principală de finanțare a acestui decalaj au fost înlocuite cu împrumuturile externe.

În paralel, dinamica situației economice mai poate fi analizată și indirect, după statisticile care reflectă starea de lucruri a celei mai vulnerabile categorii sociale - copiii - care dezvăluie că, doar în decursul anului 2014, tendința de agravare a lor a continuat și mai mult. Astfel, chiar în ultimul an (2014), comparativ cu 2013, numărul copiilor identificați ca fiind victime ale infracțiunilor pasibile de anchetă penală, a crescut cu peste 70%[1].

Tendința în țările avansate economic. „La etapa actuală, peste 80% din valoarea activelor de pe piețele globale, se atribuie valorii intangibile a acestora. Tot mai mult, aceasta devine o cuantificare a talentului, sub formă de cunoștințe strategice, creativitate, adaptabilitate și realizare de către forța de muncă. În această nouă economie a talentului, avantajul competitiv rezidă în practicile integrate și măsurabile de obținere, ajustare, angajare, avansare și menținere a persoanelor potrivite”[2].

În plus, lumea contemporană este caracterizată de schimbări de o calitate care transmit semnale sigure că a continua în același stil, în care s-a procedat până acum în R.M., este mai mult decât riscant:

- Departamentul SUA pentru Angajare în Muncă estimează că studenții și elevii din zilele noastre, până la vârsta de 38 de ani, vor schimba până la 10-14 locuri de muncă;
- cele mai solicitate 10 calificări, în 2010, nu existau în 2004;
- noi acum pregătim studenți pentru calificări care încă nu există, să folosească tehnologii care încă nu a fost inventate, și să rezolve probleme, pe care nu le știm care vor fi[3].

În multe țări ale Organizației de Cooperare Economică și Dezvoltare (OCED), investițiile în *activele intangibile* cresc rapid, în unele cazuri, aceste investiții sunt echivalente sau depășesc investițiile în capital tradițional, cum ar fi utilajele, echipamentele și edificiile.[4]

În situația dificilă din R.M., se mai încearcă a promova politici de creștere economică exclusiv pe dimensiunea economiei reale, centrată pe optica educației economice „mainstream” (de orientare generală), predominant keynesiană, fără a se acorda atenție cuvenită *economiei educației*, care studiază și oferă explicații științifice cu privire la activele intangibile, la modul de formare a lor, și la necesitățile de capacități autohtone de a estima dinamica creșterii activelor intangibile, a supune acestea unor analize calificate, a ajunge la concluzii și de a lua decizii relevante, de bună calitate cu privire la modul în care activele intangibile pot fi gestionate și crescute, pentru o stabilizare pe un vector de creștere economică dinamică, intensă și durabilă.

Mark Thornton susține că diferența esențială dintre *gândirea economică de orientare generală* și cea *austriacă* constă în faptul că prima pune accentul major pe scopul de a prezice sau a prognoza creșterea economică, scop pentru care se recurge la multe cheltuieli și modele matematice, deseori, extrem de sofisticate, iar a doua – pune accentul mai mult pe abordare simplă, pe chibzuință și raționalizare a acțiunilor și comportamentului economic uman, pentru a constitui o premisă mai sigură în luarea deciziilor, în baza analizei, de calitate net superioară celor anterioare, cu privire la căutarea de creștere economică. Autorul mai susține că centrarea pe o abordare mai simplă, nu este numai decât mai ușor, dar constituie o premisă științifică care asigură o mai profundă

înțelegere, de către categorii sociale mult mai vaste, fie din rândul persoanelor cu calificări în economie sau fără [5].

Viziunea autorului menționat mai sus, cu privire la abordarea simplă, centrată pe chibzuință mai profundă și rezonare, sugerează că dimensiunea intangibilă a economiei naționale constituie un factor mult mai important decât se credea anterior. Conștientizarea acestui fapt susține teza că tentativele de creștere economică a R.M., fără o mai mare deschidere față de *economia educației*, pare să fie și în continuare un risc de a continua încă mult timp prin alte „rătăcirii”, dacă mai ținem cont și de faptul că țările industrializate aplică astfel de indicatori, cum ar fi *Rata de Randament* din investițiile în *Educație* (RRE), cel puțin de prin anii 1950.

Anii '50 ai sec. XX sunt recunoscuți ca începutul celui mai rapid proces de integrare economică internațională, însoțită de cel mai intens proces de integrare și dezvoltare economică a țărilor avansate[6] și acea perioadă de creștere economică intensivă în istorie coincide cu extinderea rapidă a *teoriei economiei educației* și ideii de aplicare a analizei RRE, ca bază a dezvoltării teoriei *capitalului uman* și, ulterior, a conceptului de *active intangibile*.

Un alt factor major e că, după anul 1945, a avut loc o creștere reală a educației pentru adulți, ca un fenomen de nivel global [7, p.9].

Pe bună dreptate, economia, ca știință, pare să fie singura care ajută oamenii să înțeleagă calitatea vieții lor prin optica unei corelații dintre cel puțin 3 dimensiuni, care corelează strâns între ele:

- (i) **politici** (economia politică studiază controlul sau influențele asupra comportamentului economic și consecințelor);
- (ii) **principii sau teorii** (economia teoretică implică generalizări cu privire la comportamentul economic); și
- (iii) **fapte** (economia descriptivă sau empirică se preocupă de colectarea faptelor relevante unei probleme specifice, sau aspect al economiei și testarea ipotezelor, în raport cu faptele, pentru a valida teoriile)[8, p.20].

Cu toate acestea, a interpreta această corelație prin optica *teoriei keynesiene* poate conduce la realizarea unor analize cu concluzii și decizii de o anumită calitate, iar abordarea corelației de mai sus prin optica unei

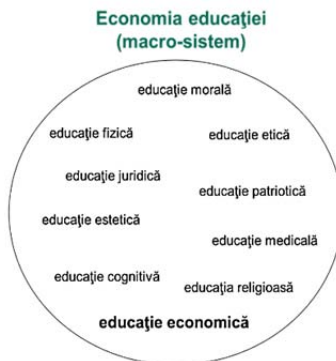
simbioze teoretice a (i) *economiei educației și (ii) gândirii economice austriece*, cu o percepție mai flexibilă a *teoriei keynesiene*, inclusiv, poate constitui o alternativă care, monitorizată calificat, poate genera o productivitate educațională de o calitate mult mai avansată celei de până acum, ca precondiție a creșterii economice; știința economică este mult mai dependentă și „atașată” de natura ființei umane decât ar sugera percepția acesteia, exclusiv prin optica economiei reale.

Henry Hazlitt (1894–1993) este bine cunoscut printr-un citat al său că: „Știința economică este bântuită de mai multe greșeli decât orice alt domeniu de studii cunoscute ființei umane. Aceasta nu este întâmplător. Dificultățile inerente ale subiectului vor fi destul de mari oricum, dar ele sunt multiplicare de o mie de ori printr-un fapt care este ne semnificativ în alte domenii, cum ar fi bunăoară, fizica, matematica, sau medicina, și anume - pledoaria specială a intereselor egoiste”.

Citatul de mai sus sugerează că avantajele comparative internaționale ale unui economist profesionist sunt direct proporționale de capacitățile și profunzimea în care cunoaște natura ființei umane. Însă, dimensiunea umană poate fi efectiv extrem de vagă și greu abordabilă, fără abilități de a (i) cunoaște, (ii) analiza și (iii) lua decizii cu privire la activele intangibile ale unei economii luate aparte, și cum acestea pot fi crescute pentru a favoriza și valoriza șansele de creștere a economiei reale.

Economia educației în R. Moldova. Cultura educațională, în general, și sistemul republican de educație, în particular, au cunoscut o moștenire grea din anii puterii sovietice. „Încă în perioada 1946–1960, investițiile pe cap de locuitor în ex-RSSM constituiau doar 33% față de volumul investițiilor în Rusia, iar investițiile industriale constituiau doar 24%; cheltuielile bugetare pentru educație, ocrotirea sănătății și alte beneficii sociale erau cu mult mai joase decât media pe URSS” [9, p.66]. Aceste cifre provoacă multor analiști temei de a susține că probleme economice actuale sunt cauzate exclusiv din exterior, dar, ar mai fi relevant să ridicăm și semne de întrebare mai puțin „ortodoxe” – de ce populația de până la crearea URSS a fost vulnerabilă în așa măsură? De ce s-a lăsat atât de oprimată?

A ridica întrebări „neobișnuite” ar trebui să fie încurajate și cultivate, preponderent, în domeniul academic, în primul rând, ca, apoi eventual, să se formeze și în cultura educațională, conștiința socială generală, inclusiv în clasele academice și politică.

Sursa: Elaborare de autor

Pornind de la premisa că „productivitatea economică depinde de productivitatea educațională” *educația economică* (figura 1) drept componentă a *sistemului de educație/economiei educației*, constituie componenta majoră a cultivării sentimentului social de *cultură economică, patriotism economic* etc. Acestea lăsate la voia întâmplării nu pot forma suficiente capacități pentru atingerea avantajelor comparative internaționale ale unei economii. Din acest considerent, este necesară aprofundarea înțelegerii, cum poate fi formată valoarea adăugată prin abilități profesionale formate de către multe alte componente ale sistemului de educație luate aparte, cum ar fi educația cognitivă/formativă, juridică, sportivă etc.

Abilitățile de formare a valorii adăugate în exercitarea altor profesii, decât cea de economist, poate și ar trebui supusă analizei economice, astfel, încât să fie posibilă de monitorizat în ce măsură, luate agregat sau în combinație cu alte domenii, contribuie la avansarea calității vieții în general prin creștere economică. Estimarea RRE constituie un avantaj pentru analiza contribuției educației la formarea calității vieții, cel puțin din considerentele că *acest indicator se calculează în baza veniturilor populației, deja, distribuite și reflectate în cheltuieli de consum, dar nu înainte de a fi distribuite ca parte a PIB per capita, care încă nu se știe cum va fi distribuit* [10, p. 25].

Conform unui studiu efectuat de Institutul de Politici Publice (IPP) în R.M. circa 40% din elevii de nivel liceal declară că sunt pedepsiți verbal sau fizic, [11, p. 33] iar circa 50% se consideră a fi dezavantajați,

deoarece părinții lor nu-și pot permite să plătească suplimentar pentru școală.

Datele de mai sus [12], de rând cu altele sugerează că procesul educațional în R.M. mai este și *ne-ergonomic emoțional*, în măsura în care afectează grav șansele de a face posibilă obținerea unui randament economic din investițiile în educație. *Ne-ergonomia emoțională* dezvăluită din sursele menționate mai sus sugerează că aceasta se manifestă atât prin cuantificarea arbitrară a volumelor de materii înaintate ca cerințe în fața studenților pentru însușire, cât și calitatea conținuturilor care pot cultiva mai mult un dezinteres sau chiar aversiune, în loc de motivație și alimentare a curiozității inerente generației de copii și tineri. Nu în ultimul rând, cifrele de mai sus dezvăluie o lipsă de aplicare a principiului „cerere-ofertă” în (i) cuantificarea materiilor și (ii) selectarea acestora pentru curriculele educaționale.

Sugestive în privința greșelilor politicii educaționale în R.M. pot fi și opiniile lui Sean Malone, de la Fundația Americană pentru Educație Economică, după cum urmează: „Știința economică este studierea acțiunilor și interacțiunilor umane într-o lume cu resurse limitate dar dorințe nelimitate. Ea ne vorbește multe despre rolul critic al motivației în formarea comportamentului uman, [și] acest subiect *nu poate fi redus doar la grafice lipsite de viață și ecuații năucitoare* [accentuare de autor], de care sunt preocupați birocratii și planificatorii de nivel central”; [...] „Doar o înțelegere bună a științelor economice va oferi americanilor cunoștințe și înțelegere pentru a se apăra contra politicilor, care sună bine la auz, dar care sunt catastrofale în practică”[13].

Cât mai curând, educația economică din R.M. necesită o pătrundere mai agresivă în domeniul cunoașterii și aplicării abilităților legate de *activele intangibile*, bazat pe un o simbioză rezonabilă, cel puțin din considerentele că abordarea exclusiv epistemologică a studierii științelor economice, nu pare să mai reziste în timp. Poate exista și „...conceptul de spațiu hermeneutic, ca modalitate de a depăși lacuna rămasă de incapacitatea teoriilor epistemologice de explicare a evoluției științelor. Aceasta apără ideea că cultura noastră, valorile și modurile de

interpretare a lucrurilor sunt ceea ce dezvoltă științele, și nu doar o anumită metodă epistemologică închisă. În acest sens, pluralismul este nimic altceva decât a lăsa spațiul hermeneutic să-și facă treaba, fără bariere epistemologice, și să se înțeleagă că acest fapt este necesar pentru dezvoltarea economiei ca știință” [14, p. 1]. Hermeneutica este mai întâi de toate știința comprehensiunii/înțelegerii și logicii, fără de care e mult mai greu a fi laconic, eficient, a obține randament.

Acestea la fel susțin sugestia, ca o idee concludivă, că educația nu poate fi productivă de la sine, dacă curriculele educaționale sunt alcătuite cu conținuturi arbitrare, excesiv de centrate pe „tradiții”, și ghidate prin indicatori mai mult oblici decât direcți, cu privire la randamentul economico-financiar al banilor investiți în educație, îndeosebi, a banilor publici.

Accente educaționale și atitudini în politica de stat. Mai mulți ani la rând, în R.M., s-a tot vorbit mult că finanțarea învățământului universitar din banii publici ar implica o inechitate, deoarece, chipurile, persoanele care nu merg la studii universitare „sponsorizează” pe cei care merg, și astfel s-ar agrava apariția unei „nedreptăți” și tensiuni în societate.

Actualmente, în R.M., se vorbește mult despre importanța de a încuraja cât mai mulți tineri să meargă la studii profesional-tehnice, că „Elevii vor fi mai motivați să facă studii liceale. [Că] anume aceste studii vor facilita angajarea tinerilor în câmpul muncii” [15], declarații care sună bine la auz, dar studiile experților americani cu privire la randamentul din investițiile în educație oferă argumente esențial diferite de cele promovate în politica educațională de stat a R.M.

Joe Cortright de la Impresa Economics (SUA) susține că „Statele [Unite ale Americii] primesc banii de la persoanele care au educație adecvată (sau relevantă), și îi cheltuiesc pentru oamenii care nu au. Persoanele cu mai multe studii plătesc mai multe impozite, sistemul fiscal este foarte dependent de persoanele cu mai multe studii. Bugetul de stat depinde de abilitățile statului de a presta educație populației. Dacă ar fi luate 10 mii de persoane din categoria celor cu studii medii de cultură generală și ar fi transferate „instantaneu” în categoria persoanelor cu studii universitare, în statul Oregon, s-ar obține: (i) un surplus fiscal

de 8 mln. USD anual, (ii) s-ar cheltui cu 9 mln. USD mai puțin pentru categoriile nevoiașe (ca servicii de sănătate parțial sau totalmente compensate, programe de asistență socială, indemnizații de șomaj etc.) și (iii) beneficiul net al statului ar fi de 17 mln. USD anual” [16].

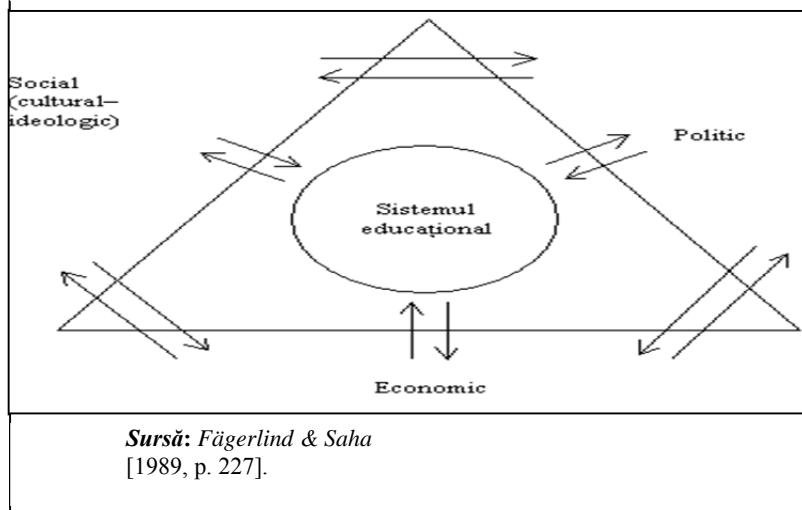
Diferența esențială a calității mesajelor publice cu privire la educație, rezidă în calitatea calificărilor promotorilor de politici, și de integritatea lor morală. Prin urmare, politica investițională în educație foarte probabil ar fi fost mult mai bună, dacă s-ar fi aplicat analiza cost-beneficiu și/sau a RRE. Implicațiile diferenței de politici cu privire la educație sunt, după cum urmează - în 2012, în SUA, din categoria de vârstă respectivă la studii universitare, s-au înscris 94% dintre tineri, Finlanda – 96%, Republica Korea – 98, iar în R.M. – 40% [17].

Cu privire la calitatea științelor economice în R.M., nu mai puțin sugestive sunt opiniile lui Ryan McMaken [17], care consideră că excesul de aplicare a matematicii în studierea științelor economice are o istorie stranie, și că urmează o normă stabilită, prin anii 1950, de către Kenneth Arrow și Gerard Debreu, care au început cu un model extrem de abstract matematizat al unei economii – un set de producători, consumatori și mărfuri – și au dezvoltat diverse teoreme pe baza acestuia. Rezultatul lor preconiza că, în anumite condiții, această economie imaginară ar putea poseda un echilibru unic. Treptat multe din lucrările lor au devenit unele care arătau ca lecții de matematică pură [18].

Situația din RM, din cauza metodelor nerelevante, a ajuns la o stare în care studenții de la facultățile neeconomice efectiv se tem de cuvântul economie, și par a fi predispuși să facă tot ce le stă în puteri pentru a exclude introducerea unui curs de teorie economică în curricula lor universitară. Acest fapt pare să fie o consecință a unei iluzii grav înrădăcinate în conștiința socială, că ar fi posibilă o dezvoltare națională și o depășire a crizei economice fără a studia economia. Șirul de erori menționate a afectat și factorii de decizie, autori de curricule universitare la facultățile de științe economice, când a fost scos din curricula facultăților de științe economice cursul de „Teorii și doctrine economice”.

În politica educațională de stat cu privire la educație se mai aud și alte erori esențiale, cum ar fi că „...noi nu putem, nu avem indicatori buni, nu avem sisteme, nu avem mecanisme, ca să măsurăm care este calitatea educației, [și că] de aceea, putem să judecăm doar prin prisma opiniei mediului de afaceri” [19, min. 6.23-6.44]. Situația este tocmai inversă – în lume, există indicatori de performanță a calității educației – RRE - folosit de către țările industrializate, de prin anii 1950 ai sec. XX, și nimeni nu împiedică R.M. să-l însușească și să-l aplice. Logica elementară sugerează că a admite că nu avem indicatori buni, sisteme și mecanisme, ca să măsurăm care este calitatea educației, ar fi plauzibil doar dacă am recunoaște tranșant că scopul educației din R.M. este altul decât cel de a contribui și la dezvoltarea economică.

Figura 2. Modelul dialectic al dimensiunilor educației și dezvoltării în viziunea Profesorului Emeritus Fägerlind (Universitatea din Stocholm)

Economia națională a R.M. reamintește de citatul marelui Eminescu, că: „De aproape două mii de ani ni se predică să ne iubim, iar noi ne sfâșiem”; oferind temei de a conchide că oricât de mult nu s-a discuta în procesul educațional și în biserici despre moralitate, dacă

educația nu este organizată într-un mod în care să conducă esențial la dezvoltare economică, ca precondiție a avansării calității vieții, toate celelalte aspecte pierd din valoare.

O eroare a politicii educaționale a fost cauzată de tergiversarea inexplicabilă a implicării economiștilor în (i) *procesul educațional de liceu* și (ii) *cel superior de profil neeconomic*, pentru a (i) dezvolta abilități de analiză, (ii) analiza, (iii) a înțelege profund, (iv) a deduce cu privire la randamentul economic al procesului educațional și (v) a trasa direcții de îmbunătățire continuă.

În RM, se mai consideră că *stocul de cunoștințe* în societate este proporțional *stocului de abilități*, și că *stocul de cunoștințe* este proporțional cu *coeficientul de inteligență (IQ)*, fapt care a cauzat o rămânere în urmă esențială, care necesită a fi remediată.

O altă carență esențială constă în faptul că factorii de decizie la nivel de sistem și exponenți ai clasei academice, considerau și, semnalmente mai continuă, a vedea sistemul educațional ca pe un „filtru” social, sau „sistem de semnalizare” cu privire la un anumite abilități umane „înnăscute”, la un anumit număr de persoane antrenate în procesul educațional, și foarte puțini îl vedeau ca pe un *nucleu societal* [20, figura 2, p. 227], care, în dependență de atitudinea față de acesta, și calitatea gestionării acestuia, este posibil a: (i) perfecționa în permanență gândirea și logica dezvoltării în cultura educațională, academică și socială, (ii) produce abilități, precum și (iii) de a îmbunătăți permanent logica repartiției echitabile a rezultatelor activităților economice, pentru consolidarea armoniei și dinamicii durabile într-o țară; cel puțin.

Percepția eronată a rolului educației în scopul de creștere economică implică o înțelegere greșită și cu privire la rolul profesorului în economia națională, iar acestea, luate la un loc, distorsionează sistemul de valori în gândirea socială și, respectiv, diminuează șansele de înțelegere a faptului că „rolul profesorilor în economia națională contează cel mai mult, comparativ cu orice alți factori de decizie...”[21].

Conform unui studiu efectuat în 44 de țări, de către Psacharopoulos, în perioada 1958–1978, investițiile în educație au generat un randament economic social și privat, care au fost concluzionate după cum urmează:

1. Rata de randament din educație (RRE) calculată pe nivelul educațional primar (social sau privat) este cea mai înaltă din toate nivelele educaționale;
2. RRE privată este mai mare decât rata de randament socială, mai cu seamă la nivel universitar;
3. Toate RRE sunt mult peste 10% ale costului de oportunitate al investiției de capital;
4. RRE din educație în țările mai puțin dezvoltate sunt mai mari decât RRE respective din țările mai avansate [22, p. 24].

Concluziile științifice de mai sus oferă temei pentru a conchide că educația poate contribui la depășirea crizei economice în țările mai puțin dezvoltate inclusiv, iar *știința și educația economică* a R.M. ar trebui să-și asume rol de „știință-hegemon”, mai responsabil, asupra politicii educaționale de stat la nivel de liceu, cel puțin. Căutarea modalităților de a găsi căile realiste de depășire a crizei economice prin educație constituie, în primul rând, responsabilitatea științelor economice, iar aceasta implică necesitatea aplicării unor indicatori mai relevanți cu privire la analiza productivității și randamentului economic al educației.

Concluzii:

1. Sistemul educațional constituie nucleul societal, care poate fi mai mult sau mai puțin dinamic, iar nivelul dinamismului acestuia este direct proporțional (i) au *rolul profesorului* în economia națională și (ii) cu *educația economică*, care, în RM, ar fi nevoie de la o vârstă cât mai timpurie, pe bază de conținuturi adaptate la diverse nivele educaționale.

2. În RM, există o necesitate evidentă de implicare mai agresivă a economiștilor în politica curriculară și în procesul educațional la nivel de stat, îndeosebi, la nivel liceal.

3. *Educația economică* are nevoie de deschidere pentru teoria *economiei educației* și cunoașterea altor conținuturi de formare profesională a economiștilor, de cultivare a culturii economice în general, cum ar fi *economia austriacă* și *economia hermeneutică*. Opinia că teoria alegerii raționale și hermeneutica, în economie și alte științe sociale, ar trebui combinate, merită atenție sporită.

4. Reintroducerea cursului de teorii și doctrine economice la facultățile de științe economice și la toate facultățile de profil neeconomic, aplicând o combinație mai moderată de aplicare a matematicii, cu accente pe *analiza hermeneutică* pentru înțelegerea mai bună a: (i) economiei ca știință, (ii) situațiilor economice și (iii) factorilor de realizare a creșterii economice, prin combinarea studierii științelor economice cu dezvoltarea *gândirii critice și corelative*.

Bibliografie:

1. MINISTERUL AFACERILOR INTERNE. *Progresul în vederea protecției copilului victimă a abuzului*. Prezentare în ședința Consiliului Național pentru Drepturile Copilului, 18.09.2014.
2. INSTITUTUL DE CAPITAL UMAN, SUA. *Education for a New and Critical Discipline* [online]. [viewed 5 June, 2015]. Disponibil: <http://www.hci.org/education-package/Booz-Allen-Hamilton>
3. FISCH, Karl. *Did You Know?* (Officially updated for 2012) [online]. Translated by Andrei MUNTEANU. Cifre provocatoare, 2014, [citat 15 iun. 2015]. Disponibil: <http://opinat.wordpress.com/2014/02/01/cifre-provocatoare/>
4. OCED. *A new OECD project. New sources of growth: intangible assets* [online]. [viewed 10 June, 2015]. Plain text format. Disponibil: <http://www.oecd.org/sti/inno/46349020.pdf>
5. THORNTON, Mark. *Austrian Economics versus Mainstream Economics* [online]. [viewed 23 June, 2015]. Video presentation. Disponibil: https://www.youtube.com/watch?v=6e_8H7E3cTo
6. MUSSA, Michael. *Factors Driving Global Economic Integration* [online]. Disponibil: <http://www.imf.org/external/np/speeches/2000/082500.htm>
7. TITMUS, C. (1996). *Adult Education: Concepts and Principles*. In A. Tuijnman (Ed.), *International Encyclopaedia of Adult Education and Training*. Second edition. Pergamon Press.
8. ȚĂU, Nicolae. *An introduction to economics and the economic theory*. ULIM, Chisinau, 2009. ISBN 978-9975-64-178-4

9. DIMA, Nicholas. „*Moldova and the Transdnestr Republic*”, Washington DC, 2001.
10. GRAVES, W. „*Economic Productivity Depends on Education Productivity*” [online]. [viewed 17 June, 2015]. Disponibil: <http://tinyurl.com/qj8to5t>
11. INSTITUTUL DE POLITICI PUBLICE. *Studiu sociologic: „Educația de bază în Republica Moldova din perspectiva școlii prietenoase copilului”* [online]. [citat: 21 iun. 2015]. Disponibil: http://www.unicef.org/moldova/educatia_de_baza_Rom.pdf
12. MEDNEWS.MD. „*Semnal de alarmă: Mai mult de 50% dintre elevi se simt extenuați la școală*” [online]. [citat: 26 iun. 2015]. Disponibil: <http://tinyurl.com/qxza88x>
13. MALONE, Sean. *America's Economics Knowledge Deficit* [online]. [viewed 23 June, 2015]. Disponibil: <https://www.youtube.com/watch?v=FN3RwBbqnc>
14. GALA, P., ARAÚJO, D., STUHLBERGER, B., CORRÊA, T. M.: *Pluralism in Economics: From Epistemology to Hermeneutics*. [online]. [viewed 23 June, 2015]. Escola de Economia de São Paulo, Fundação Getulio Vargas (EESP-FGV), Brazil, 2012. Disponibil la: http://www.anpec.org.br/revista/vol13/vol13n1p1_14.pdf
15. HANDRABURA Loretta: *Fără diplomă de BACALAUREAT elevii nu vor mai fi admiși la universitate*. Disponibil la: <http://tinyurl.com/qzdmckf>, extras la data de 26.06.2015.
16. CORTRIGHT, Joe. *The Fiscal Return on Education* [online video presentation]. Imprensa Economics, SUA. [viewed on June 22, 2015]. Disponibil: https://www.youtube.com/watch?v=7OFr_-b7AMY
17. BANCA MONDIALĂ. *School enrollment, tertiary (% gross)* [online]. [viewed 5 June, 2015]. Plain text format. Disponibil: <http://data.worldbank.org/indicator/SE.TER.ENRR>
18. McMAKEN Ryan. *Economists Don't Use Mathematics 'the way physicists or biologists or engineers use it* [online]. [viewed June 24, 2015]. Disponibil: <http://tinyurl.com/qfkyz77>

19. SANDU, Maia. *Prezentare la MACRO 2013: Sistemul educational din Moldova* [online video]. [viewed June 3, 2015]. Disponibil: <http://tinyurl.com/koj57gb>
20. FÄGERLIND, Ingemar and SAHA, L. *Education & National Development: A Comparative Perspective*, 2nd Edition. Pergamon Press, 1989.
21. MUNTEANU, Andrei. *Rolul profesorilor în economia națională* [online]. [citat 24 iun. 2015]. Disponibil: <https://opinat.wordpress.com/2014/07/26/rolul-profesorilor-in-economia-nationala/>
22. WOODHALL, M. *Human Capital Concepts*. In M. Carnoy (Ed.), *International Encyclopaedia of Economics of Education*. Pergamon Press, Oxford, 1995.
23. KOPPL, Roger. *Rational-Choice Hermeneutics* [online]. *Journal of Economic Behavior and Organization*, 2004. [viewed 25 June 2015]. Disponibil: <file:///C:/a.m/1%20a.m.P.M/1%20asem/conferinta%208%20mai/RCHfinal.pdf>

ACTUALITATEA CONCEPȚIEI ECONOMISTULUI LAUREAT AL PREMIULUI NOBEL V. V. LEONTIEV, CU PRIVIRE LA BALANȚA INTERRAMURALĂ A DINAMICII ECONOMIEI REALE ȘI PROBLEMA RESURSELOR NATURALE

*Conf. univ. dr. hab., Ivan USTIAN,
Catedra GEDG, ASEM*

Economistul american, de origine rusă, Vasilii Vasilevici Leontiev (1906-1999) este laureat al Premiului Nobel în domeniul economiei pentru anul 1973 „pentru elaborarea metodei novatoare de analiză economică cu denumirea „intrări-ieșiri” sau „balanța interraturală” a dinamicii economiei reale.

Crâmpeie biografice. Economistul american Vasilii Vasilevici Leontiev, pe bună dreptate, este considerat adoratul zeilor. S-a născut la 5 august 1906, la Sankt-Petersburg, capitala apuseană a Rusiei, în familia profesorului de economie politică Vasilii Leontiev. A fost educat în stil clasic, a însușit limbile străine vest-europene: engleza, franceza, germana și limba latină. În anul 1921, s-a înscris la studii la Universitatea din Leningrad, pe care a absolvit-o în anul 1924. Absolventul universitar V. Leontiev a ieșit în lumea largă cu un mănunchi formidabil de cunoștințe în domeniul filosofiei, economiei politice, sociologiei și filologiei clasice, clădite pe un fundament matematic. În anul 1925, V. Leontiev pleacă să-și facă doctoratul la Universitatea din Berlin. La vârsta de 22 ani, lui V. Leontiev i s-a conferit titlul de doctor în economie.

La inițiativa guvernului Chinei, V. Leontiev a activat la Ministerul Căilor Ferate în a. 1930-1931. Iar în anul 1932, este invitat să activeze la Biroul Național de analiză economică din S.U.A. În vara anului 1942, lui V. Leontiev i s-a propus să devină consilier economic pe lângă Președintele SUA, F. D. Roosevelt, însă Leontiev l-a convins pe Roosevelt că va aduce mai mult folos în cadrul Biroului Central de Statistică al S.U.A. În anul 1948, V. Leontiev a creat Centrul de Analiză Economică de pe lângă Universitatea Harvard, în cadrul căruia a activat până în anul 1973. Tot la Universitatea din Harvard, V. Leontiev a condus timp de 22 de ani Catedra de „Economie politică” (1953-1975).

Pentru lucrarea de pionierat „intrări-ieșiri” sau „balanța interramurală”, în anul 1973, V. Leontiev a devenit laureat al Premiului Nobel în domeniul economiei. Metoda „intrări-ieșiri”, elaborată de V. Leontiev, a fost preluată de economiștii tuturor țărilor lumii ca metodă de estimare și gestionare a fluxurilor material-naturale ale economiei reale în vederea sporirii eficienței utilizării acestora.

Economia – ramură a culturii generale. În literatura de specialitate, se spune că V. Leontiev a venit în economie din matematică. Este un adevăr, dar nu deplin. V. Leontiev a venit în economie din adâncurile culturii universale. V. Leontiev a posedat cunoștințe enciclopedice fundamentale din următoarele domenii: filosofie generală și filosofia economiei (economie politică); sociologie, filologie și matematică. El a studiat asiduu ideile filosofice și economice ale lui Platon și Aristotel; Volter și Rousseau, Kant și Hegel; ale celebrilor economiști Hume, Quesnay, Smith, Ricardo, Marx și Walras. A cunoscut, în original, operele genilor umanității: „Metamorfozele” lui Ovidiu, „Eneida” și „Bucolicile” lui Vergiliu în latină; „Divina Comedie” a lui Dante în italiană, operele lui Balzac și Hugo în franceză, operele lui Shakespeare și Byron în engleză; operele lui Schiller și Goethe în germană. De mic copil, a absorbit operele lui Pușkin și ale lui L. N. Tolstoi. Cât privește matematica, apoi V. Leontiev o aprecia nu ca pe un cod de „principii și valori” socio-umane, ci numai ca instrument de calcul al indicilor economici pentru a verifica cuantumul „cheltuielilor” și al „rezultatelor” economiei reale.

Pe bună dreptate, V. Leontiev considera că progresul socio-economic al unei țări depinde, în mare măsură, de nivelul de dezvoltare al culturii generale, precum și de nivelul de cultură generală și profesională al forței de muncă. Anume, de aici, vine ideea fundamentală a lui V. Leontiev, idee preluată de toate țările lumii, despre investițiile în „capitalul uman”, care sunt cele mai profitabile atât pentru fiecare cetățean, cât și pentru întreaga societate. Această idee a lui V. Leontiev a fost preluată de un alt economist american, G. Becker, care a scris cartea notorie „Capitalul uman”. La părerea noastră, în acest gând al lui Leontiev, „sălășluiește” atât „principiul eficienței economice”, cât și

„principiul echității sociale”, care a contribuit la creșterea bunăstării populației în lume după Cel de-al Doilea Război Mondial.

O dovadă a predilecției lui V. Leontiev pentru cultura general-umană o servește următoarea mărturisire a sa în „Nota autobiografică”, scrisă pentru 11 decembrie 1973 – ziua decernării Premiului Nobel pentru economie: „Printre amintirile mele de neuitat, aș menționa țara în mare doliu la moartea lui Lev Tolstoi (1910)...”

Deși a fost un matematician de forță, V. Leontiev, în mod vehement, îi critica pe acei colegi ai săi care făceau abuz de metoda matematică, utilizată în procesul de analiză economică. Astfel, V. Leontiev a supranumit absolutizarea metodelor matematice „слепое теоретизирование” – „teoretizare oarbă”. Așadar, V. Leontiev pleda pentru un discernământ real, ajustat „gospodărește”, susținut de instrumentarul economico-matematic estimativ. Și atât. În opinia lui V. Leontiev, economia este o știință teoretico-aplicativă și, de aceea, ea trebuie să aducă folos oamenilor. Anume această abordare original-reală îl evidențiază pe V. Leontiev din cohorta economiștilor matematicieni contemporani. Și aici ajungem la esența aportului științifico-aplicativ al lui V. Leontiev, care a înnobilat nu numai teoria economică, dar și economia empirică/practică.

Esența principiului „intrări-ieșiri” sau a „balanței interramurale”[1]. Aportul științifico-practic al lui Leontiev, în domeniul teoriei economice și activității economice, este echivalat de către economiștii lumii cu revoluția lui Quesnay în secolul XVIII.

Iată ce a spus Leontiev despre sorgintea principiului „intrări-ieșiri”: „Considerând că așa-numita analiză parțială nu poate oferi o bază suficient de largă pentru înțelegerea profundă a structurii și funcționării sistemelor economice, mi-am propus, în anul 1931, să formulez o teorie a echilibrului general, susceptibilă de aplicații practice. În anul 1932, am primit un grant de cercetare pentru elaborarea primelor tabele „input-output” ale economiei americane (pentru anii 1919 și 1929). În anul 1935, am început să folosesc o mașină mecanică de calcul, de mare capacitate”. Mai târziu, în anul 1943, Leontiev a utilizat primul calculator electronic de mare capacitate.

Principiul „intrări-ieșiri” oglindește interdependența tuturor ramurilor economice ale economiei reale, vizând toate momentele circuitului economic: producția, repartiția, realizarea și consumul în strânsă joncțiune cu sistemul ecologic natural. Absolut toate lucrările lui Leontiev la tema „intrări-ieșiri” („input-output”) posedă un caracter concret, clar și cuprinzător.

Leontiev e un mare savant teoretician-realist. El a reușit să aplice teoria economică în activitatea economiei reale pe baza datelor statistice încheiate într-un sistem bine determinat.

Leontiev-omul se contopește cu Leontiev-savantul, pornind de la destoinicia și onoarea general umane, posedând o sinceritate demnă de urmat. El mărturisea că ideea de creare a matricei interramurale a fost inspirată de modelele economico-matematice a trei economiști de performanță: economistul francez F. Quesnay (sec. XVIII), creatorul tabelului economic referitor la circuitul economiei naționale; schemele de reproducție simplă și lărgită ale lui Marx (sec. XIX) și ecuațiile echilibrului economic general, elaborate de către economistul franco-elvețian Leon Walras.

Leontiev a fost un exemplu viu de capacități extraordinare de muncă intelectuală și de insistență tenace de cercetător științific ca atare. Începând cu anii 1933-1934, Leontiev a efectuat o muncă de „salahor”, creând de unul singur circa 2000 de coeficienți matematico-algebrici, pe care i-a utilizat la crearea modelului economico-matematic, matricei originale cu denumirea „intrări-ieșiri” sau „balanța interramurală”, cuprinzând 44 de ramuri economice productive, grupate în 10 blocuri analitice cu scopul facilitării calculelor economico-statistice.

În baza acestor calcule, Leontiev a creat „balanța interramurală” a economiei reale a SUA pentru anii 1919-1929, care a fost publicată, în anul 1936, în monografia cu titlul: „Analiza cantitativă a raporturilor „intrări-ieșiri””. După precizarea și perfecționarea acestor calcule, el editează o altă lucrare la această temă, intitulată „Corelațiile interne ale prețului, volumului producției, economiilor și investițiilor”. Generalizând rezultatele analizei economico-matematice, în anul 1941, Leontiev publică încă două monografii de mare valoare științifico-

practică: „Structura economiei S.U.A. în anii 1919-1929” și „Analiza structurii economiei SUA”[2].

Leontiev a analizat cea mai dificilă perioadă de dezvoltare economică – deceniul dintre cele două crize economice mondiale: criza anilor 1919-1921, consecința Primului Război Mondial și Marea Depresiune a anilor 1929-1933. Concluziile analizei lui Leontiev au permis oamenilor să țină ‘în frâu’ fluctuațiile economice ciclice atât la nivel național, cât și la nivel mondial. Și dacă criza financiară, apărută în anul 2007, în SUA, care a afectat economia mondială, nu s-a soldat cu prăbușirea economiei globale, precum în perioada Marii Depresiuni a anilor 1929-1933, acest fapt se datorează, credem noi, utilizării competente, de către factorii de decizie, a instrumentarului analitic al „balanței interramurale” create de genialul Leontiev. „Balanța interramurală” a lui Leontiev e rezistentă în timp și spațiu, fiindcă ea operează cu mărimi material-naturale spre deosebire de modelul lui Keynes, care e fondat numai pe temelie financiară. La Leontiev, finanțele apar ca produs al fluxurilor material-naturale fără de care nu poate exista omenirea.

V. V. Leontiev a donat lumii și „Perspectiva economiei mondiale” (anul 1977), care este un fel de testament teoretic și practic pentru toți economiștii lumii. Aceasta reprezintă poate cea mai valoroasă carte a vieții sale, apreciată la justa valoare de umanitate.

Ecologia, echilibrul natural și economisirea resurselor (a materiei prime). Leontiev s-a interesat, întotdeauna, de problema poluării cu deșeuri industriale, agrare și menajere, a mediului ambiant. „În ultimii ani, – menționează Leontiev, în timpul decernării Premiului Nobel, la 11 decembrie 1973, - mi-am concentrat atenția asupra analizei perturbărilor ecologice ... și influenței lor asupra creșterii economice.”

Deci, meritul esențial al lui Leontiev constă în faptul că el a creat o nouă metodă de analiză economică bazată pe principiul-cheie „intrări-ieșiri” sau „balanța interramurală”, care a unit știința economică cu ecologia. Deoarece, în cadrul procesului de producție, e necesar să se țină cont de interdependența ramurilor economice, dar și de interdependența dintre economia reală consumatoare de resurse

naturale și ecologia mediului ambiant, interdependență bazată pe trei entități alienabile: 1) economia reală a societății umane; 2) ecologia naturală; 3) omul ca individ care se sprijină atât pe societatea umană, cât și pe ecologia naturală.

Leontiev a demonstrat că poluarea mediului ambiant se soldează cu consecințe grave ireversibile, fiind cauza reducerii reproducerii elementelor naturale, care servesc economiei reale în calitate de materie primă, ceea ce poate contribui la epuizarea sectoarelor industriei și agriculturii, a ramurilor producătoare a mărfurilor industriale de larg consum și a produselor alimentare.

În tabelul său „intrări-ieșiri”, Leontiev a prezentat trei sectoare productive ale economiei reale:

1. Industria extractivă, producătoare de materie primă;
2. Industria, producătoare de mărfuri și servicii de larg consum pentru populație;
3. Industria de prelucrare a deșeurilor poluante (solide, lichide și gazoase).

Fiind fidel metodei sale „intrări-ieșiri”, Leontiev a creat tabele de interdependență dintre ramurile economice productive, pe de o parte, și ramurile de prelucrare a deșeurilor, pe de altă parte.

În calitatea sa de mare savant-umanist, Leontiev a fost un partizan militant al adevărului. Pe bază de calcule concrete a demonstrat, în mod elocvent, faptul că țările subdezvoltate constituie furnizori de materie primă ieftină pentru țările dezvoltate, importatoare de materie primă. Astfel, Leontiev a distrus „citadela” schimbului echivalent al teoriei liber-schimbiste fondată de Smith și Ricardo, pe „câmpul” comerțului internațional. Genialul Leontiev a demonstrat că teoriile lui Smith și Ricardo, referitoare la „avantajele absolute” și „avantajele relative” ale liberului schimb internațional, nu sunt decât niște metafore. Prin aceasta, Leontiev a demonstrat că și pe timpul lui Smith și Ricardo comerțul internațional era în favoarea țărilor dezvoltate, preponderent în favoarea fabricii Nr. 1 a lumii, adică a Angliei, iar țările mai puțin dezvoltate nu se bucurau de aceleași avantaje. Adevărul este că resursele materiale (materiile prime) ale țărilor subdezvoltate se vând la un preț scăzut, pe

când produsele finite, confecționate din aceste materii prime de către țările dezvoltate, au prețuri nejustificat înalte. În consecință, țările dezvoltate devin și mai bogate, iar țările subdezvoltate devin și mai sărace.

În baza calculelor, Leontiev a estimat decalajul dintre costul scăzut al materiilor prime în țările subdezvoltate și costul înalt al acestor materii în țările dezvoltate, care determină prețurile mari la produsele finite. Astfel, în urma schimbului neechivalent, țările dezvoltate câștigă, iar țările subdezvoltate pierd.[3]

Paradoxal este faptul că țările dezvoltate, care profită de „donația” țărilor subdezvoltate, nu se grăbesc să investească în industria de prelucrare a deșeurilor poluante – rezultat al activității ramurilor industriale de producție a mărfurilor de larg consum, dar și al agriculturii care, de la an la an, utilizează tot mai multe substanțe chimice sub formă de fertilizanți, contribuind astfel la poluarea mediului ambiant. [4].

În plus, în pofida veniturilor-rentă, marile corporații ale țărilor dezvoltate ezită în implementarea tehnologiilor ecologice în procesele de producție. Or, anume acestea ar diminua esențial poluarea mediului ambiant cu deșeuri tot mai nocive, fapt ce dăunează economiei reale, naturii, și implicit, sănătății populației. E regretabil faptul că Leontiev nu a făcut publice toate concluziile sale la acest subiect.

Concluzii

Metoda novatoare „intrări-ieșiri” sau „balanța interramurală”, elaborată de V.V. Leontiev, constituie nu numai un model economico-matematic de analiză a dinamicii economiilor reale la nivel statal, regional și mondial, dar și un instrument de reglare a echilibrului economic general și parțial și de depistare și anihilare a fluctuațiilor negative imprevizibile, care pot apărea spontan în economia reală. Marele merit al lui V.V. Leontiev constă în unirea a trei entități: 1) economia reală a societății umane; 2) ecologia naturală; 3) omul-subiect al circuitului economic general și parțial, care, primind instrumentarul „balanței interramurale”, poate administra dinamica economiei cu mare discernământ gospodăresc[5]. Un alt merit deosebit al lui Leontiev se referă la ideea originală despre „cultură ca factor de producție și de

economisire a resurselor” cu patru derivate: 1) cultura muncii; 2) cultura socio-economică; 3) cultura ecologică; și 4) cultura consumului.

Bibliografie:

1. ЛЕОНТЬЕВ В. В. *Структура мировой экономики*. Сб.: В.В.Леонтьев. Экономические эссе. Издательство «Экономика». Москва. 1987. стр. 368-370.
2. USTIAN, I. „*Laureații premiului Nobel în economie*” (enciclopedie economică pentru tineret). Editura Uniunii Scriitorilor. Chișinău. 1999. p.67.
3. ЛЕОНТЬЕВ В. В.. *Структура мировой экономики*. Сб.: В.В.Леонтьев. Экономические эссе. Издательство «Экономика». Москва. 1987, стр. 373.
4. ЛЕОНТЬЕВ В. В.. *Структура мировой экономики*. Сб.: В.В.Леонтьев. Экономические эссе. Издательство «Экономика». Москва. 1987, стр. 372.
5. УСТИЯН, И. *Гениальный экономист В.В.Леонтьев – создатель нового метода анализа экономической динамики (затраты-выпуск)*. МолдНИИТЭИ Министерства экономики республики Молдова. Кишинев. 1999. Стр. 19-20.

GÂNDIREA ECONOMICĂ DIN BASARABIA INTERBELICĂ

*Conf. univ. dr., Valeriu CAPSÎZU,
Catedra EMT, USM*

Abstract: *In this article it is studied the economical thinking from the interwar Bessarabia. The study is prepared after examining the publications of books, articles, reports and other publications, which investigate the economical reality or/and the studies from the region during this period. As a result it is concluded that during the interwar period were done economical investigations of great value, which confirms the existence of Bessarabian economical thinking as a part of Romanian economical thinking, which had its own specifics, but it also was consistent with the economical thinking from abroad.*

Cuvinte-cheie: *gândirea economică basarabeană, Basarabia interbelică, vectorul românesc de dezvoltare.*

Căutarea, de către Republica Moldova, a locului său în sistemul economic internațional de dezvoltare, a logicii și raționalității de integrare a Republicii Moldova în economia lumii, a modului regăsirii sale economice și firești, precum și golul în cercetarea scrierilor economice din Basarabia interbelică face actuală și de mare importanță cercetarea gândirii economice din Basarabia interbelică.

Studierea publicațiilor de cărți, articole, rapoarte și altor publicații ce investighează realitatea economică sau/și studiile din Basarabia interbelică relevă următoarele:

I. În perioada interbelică, au fost efectuate cercetări economice semnificative, publicațiile cărora confirmă existența, în această perioadă a gândirii economice basarabene. Aceste publicații pot fi găsite în bibliotecile din Chișinău, din București, din alte orașe ale României, precum și în alte țări.

II. Gândirea economică din Basarabia a reflectat realitatea economică din Țară și din Ținut.

III. Cercetările economice din Basarabia s-au bazat și au fost o parte componentă a gândirii economice românești, reflectând diferite abordări doctrinare caracteristice pentru gândirea economică din acea perioadă.

IV. Cercetările economice din Basarabia prezintă o importanță mare pentru gândirea și practica economică din Republica Moldova – ele constituie baza vectorului românesc și occidental de dezvoltare.

I. În perioada interbelică, au fost efectuate cercetări economice semnificative, publicate într-un un șir de ediții periodice, cărți și alte tipuri de publicații.

Importante mijloace de aprobare și de popularizare a ideilor economice au constituit revistele și alte tipuri de publicații periodice specializate. În special, se evidențiază: revista „Basarabia Economică”, Chișinău, 1919–1940; revista Furnica. Organ de cultură și propagandă cooperative. Chișinău, 1919–1929; revista „Prietenul apicultorului”, Chișinău, 1920–1921; revista „Basarabia agricolă”, Chișinău, 1919–1921; Foaia plugarului – revista Facultății de Agricultură din Chișinău, 1921–1928; ediții periodice „Buletinul agricol din Basarabia”, Chișinău, 1925–1934; „Buletinul Camerei de Comerțe și Industrie Cahul”, 1933–1938; „Buletinul Oficial al Camerei de Comerț și Industrie, Cetatea Albă”, revistă economică sub conducerea lui V.Meleca, Cetatea Albă, 1933–1934; „Buletinul Camerei de Comerțe și Industrie jud. Lăpușna, Cetatea Albă, Tighna și Orhei”, Chișinău, 1936; „Buletinul Camerei de muncă Chișinău”, „Buletinul Cercului de Studii și propagandă pentru Basarabia”, Tipografia „Glasul Țării” Chișinău, 1920; „Buletinul Facultății de Științe Agricole din Chișinău”, 1938; „Buletinul Institutului social-român din Basarabia”, Chișinău, 1937; „Buletinul oficial al Basarabiei”, Chișinău, 1919; „Buletinul Oficial al județului Lăpușna”, Chișinău, 1928.

Cercetarea economică este prezentă și în ziare, organe de presă ale diferitelor partide, mișcări politice și organizații obștești, inclusiv: „Viața Basarabiei” - ziarul Partidului Național-Țărănesc, „Dreptatea” – ziarul Partidului Național-Liberal, publicația pentru femei „Mișcarea feministă” (1933).

O caracteristică amplă a revistei „Basarabia Economică” a făcut-o foarte reușit Ion Șpac, remarcabil bibliograf de la Biblioteca Științifică Centrală „Andrei Lupan” a Academiei de Științe a Moldovei, în articolul Revista „Basarabia Economică” (revista BiblioScientia, nr. 1-2 / 2009. În articol, Ion Șpac indică la caracterul acesteia ca revistă socială, economică, statistică și financiară și la importanța ei pentru perioada interbelică și postbelică. Publicațiile din revista „Basarabia Economică” cuprind studii privind viața economică a ținutului basarabean din perioadă 1919-1923, 1936-1940.

Cercetările publicate în revistă dețin informații, studii și concluzii necesare pentru a fi puse în circuitul științific. În special, se indică la ***importanța materialului statistic*** după județe și orașele județene: Chișinău, Lăpușna, Bălți, Orhei, Soroca, Tighina, inclusiv informația cea mai relevantă referitoare atât la ***starea economică*** a regiunii, ***nivelul de trai*** al populației, a istoriei ținutului basarabean, în general, cât și la ***aspectele concrete ale vieții sociale din localitățile*** (comunele, satele) județelor respective. ***Studiile sunt completate cu diverse documente*** referitoare la nivelul de trai, la domeniile de activitate (agricolă, industrială, infrastructură ș.a.) a populației, la raporturile administrative dintre centru și periferie. ***Datele statistice țin de: cultivarea*** celor mai răspândite culturi agricole, ***prelucrarea și realizarea*** acestora, ***starea prețurilor*** mărfurilor produse în țară ș.a. Un loc aparte este rezervat ***informației referitoare la populație*** și, în special, la ***averea cetățenilor***.

Revista „Basarabia Economică” avea compartimente tematice. Diferite aspecte ale teoriei și practicii economice, de regulă, se reflectă în compartimente aparte: „Vânzări și cumpărări”, spre exemplu, unde sunt indicate numele și prenumele vânzătorilor, localitatea și costul obiectului vândut sau în compartimentele „Firme individuale...”, „Firme sociale...”, după județe, unde pot fi aflate diferite informații concrete, inclusiv numele și prenumele fermierilor și comercianților, localitatea și numărul de înregistrare a obiectului respectiv.

Se cer menționate următoarele publicații în edițiile revistei „Basarabia Economică”: „Problema industriei viitoare a Basarabiei” de ***E. Giurgea*** (1919. - Nr. 2. - P. 6-14); „Asupra creșterii vitelor în

Basarabia sub fosta dominațiune rusă” de **Pavel Grossu** (1919. - Nr. 5-6. - P.111-121); „Chestiunea exportului și transporturilor în Basarabia” de **E. Giurgea** (1919. - Nr. 7-8. - P.27-39); „Industria uleiului din județul Bălți” (1936. - Dec. - P. 8- 11); „Activitatea economică în Chișinăul moldovenesc (1436-1812)” de **A.S. Weinberg** (1936. - Dec. - P. 25-28); „Drumurile în Basarabia: din lucrările Federației Camerelor de Comerț din Basarabia” (1937. -N. 7. - 5-9); „Transportul în Basarabia în discuția Uniunii Camerelor de Comerț” (1937. - Nr. 7. - P.13-29); „Situția economică a județului Cahul pe anul 1936” (1937. - Nr. 7. - P. 34-40); „Activitatea Camerei de Comerț din Cetatea-Albă” (1937. - Nr. 8-11. - P. 22-54); „Starea economică a județelor Lăpușna și Orhei în anul 1936” (1937. - Nr. 12. - P. 9-48); „Problema comunicațiilor în județul Cahul” (1938. - Nr. 1. - P. 20-23): „Problemele viticulturii basarabene: Filtrarea vinurilor. Falsificarea vinurilor. Marcarea vaselor...” (1938. - Nr. 5. - P. 12-16); „Darea de seamă asupra activității Camerei de Comerț și Industrie din Chișinău în cursul anului 1937” (1938. - Nr. 7. - P. 65-91) și în cursul anilor 1938-1939 (1939. - Nr. 7. - P. 76-93); „Caracterul industriei și comerțului din Ținutul Nistru” (1939. - Nr. 2. - P. 10-19); „Drumurile basarabene” (1939. - Nr. 5. - P. 3-13); „Situția economică a Sudului Basarabiei” (1939. - Nr. 6. - P. 3-12); „Un muzeu economic la Cetatea-Albă” (1939. - Nr. 6. - P. 18-24); „Decretul-lege pentru înfrânarea și deprimarea speculei ilicite” (1939.- Nr. 12. - P. 7-20).

Un loc aparte între revistele din perioada interbelică îl ocupă revista „Furnica” – organ de cultură și propagandă cooperatistă. Deja, în martie 1918, a apărut buletinul săptămânal bilingv al Centralei Uniunii Cooperativelor din Basarabia, care curând a luat numele de „Furnica”. Director și redactor, până în 1923, a fost **Vasile Ghenzul**, iar de la 1 martie 1924, **Zamfir Arbure**. Revista își propunea obiective clare: a prezenta „în corul cuvântului scris cooperatist al României Mari și *nota basarabeană*”, a aduce la cunoștința cooperativelor Basarabiei relațiile cooperatiste din celelalte ținuturi românești. Este de menționat că aportul benefic al politicilor de cooperare și activitatea revistei „Furnica”, în perioada interbelică, a impulsionat activitatea cooperatistă,

formând o cultură a cooperării, ce s-a menținut în mare parte și în perioada postbelică.

În perioada 1919-1920, se publică revista „Basarabia agricolă” - organul Societății Agronomice, filiala Basarabia, Chișinău, 1919-1920. Comitetul de redacție este alcătuit din **C. Filipescu, D. Ștefănescu, M. Chirițescu**; secretar de redacție: **Gh. I. Savin**.

O altă revistă specializată a fost „**Prietenul apicultorului**”, editată lunar începând cu anul 1921.

Un aport semnificativ îl are, în perioada interbelică, revista lunară „**Foaia Plugarului**”, fondator – **Agricola Cardaș**, redactori – **Ion Costin, Ștefan Spătar, Gheorghe Constantinescu, Ilie Popescu**. Revista a fost publicată în cadrul Facultății de Agricultură din Chișinău, în anii 1921–1928. Prin intermediul revistei, avea loc răspândirea cunoștințelor, în special în domeniul agricol.

Printre cărți și lucrări de cercetare se numără:

- 1) **Creditul în Basarabia**, / Antonescu, Corneliu, Chișinău, 1923.
- 2) **Creditul în Basarabia (Kredit v Bessarabii**, Chișinău, 1929, 122 p.) – autor Pantelimon Sinadino.
- 3) **Ce este necesar pentru însănătoșirea vieții economice în Basarabia**/ Pantelimon Sinadino. - Chișinău, Tip. Dreptatea, Pasaj, 1930, 16 p.
- 4) **Basarabia: Considerațiuni generale, agricole și statistice**/ G. Filipescu, Giurgea, E.- Ch., 1919, 347 p.
- 5) **Lămuriri istorice la dezlegarea problemei agrare din Basarabia**/ Nistor, I - Ch.: Tipografia Românească, 1918, 34 p.
- 6) **Aspecte economice și sociale din Basarabia (1920-1926)**/ Panaitescu Scarlat Chișinău, 1926.
- 7) **Cincizeci de ani ai cooperăției de credit din Basarabia**/ Ghenzul, V. Chișinău, 1924.
- 8) **Observații economice asupra Basarabiei**/ Giurgea, Eugeniu N., cu o introducere de Corneliu Antonescu, Chișinău, 1921, 67 p.
- 9) **Spre o mai bună așezare a mării industriei cu privire specială asupra Basarabiei**. – autor Atanasiu, Oreste A.

- 10) **Din trecutul și prezentul cooperăției în Basarabia** // Basarabia economică, nr. 2-3, Chișinău, 1919 - autor Balamace, Ep.
- 11) Cine poate ieftini traiul // Foia plugarilor, an. I, nr. 2, februarie 1921 – autor Arva, M. C.
- 12) Cooperăția și scumpirea traiului // Basarabia economică, nr. 2-3, Chișinău, 1919 - autor Chirițescu, M.

Dintre economiștii-cercetători se evidențiază:

1. Agricola Cardaș – a activat în Basarabia din 1918. În anii 1936-1938, a fost decan al Facultății de Științe Agricole a Universității „Al.I.Cuza” din Iași, cu sediul la Chișinău.
2. Pantelimon Sinadino.
3. Vasile Ghenzul.
4. Ștefan Știrbu (Institutul Național Român din Basarabia);
5. Iosiv Bahtalovschii;
6. Vasile Crețu;
7. Vasile Melega;
8. Mihail Costețchii;
9. Ion Costiu (ministru, economist);
10. Teofil Ioncu (economist, Ministrul Finanțelor în Sfatul Țării);
11. Natalia Dăscălescu;
12. Eugen Giurgia (economist, statistician);
13. Nicolae Frolov (Facultatea de Agricultură din Chișinău);
14. Vasile Lempert;
15. Vasile Loșcariov;
16. Gheorghe Rașcu (geograf).

Cele mai intens cercetate erau domeniile: agricol și prelucrare a producției agricole, finanțe, cooperăție, industrial, de infrastructură, comerț, populație, dezvoltare a județelor și localităților.

II. Gândirea economică din Basarabia a reflectat realitatea economică din țară și din ținut.

Cercetările economice din Basarabia interbelică sunt influențate de evoluția economică din întreaga țară și din ținut.

Ca urmare, au fost cercetate procesele economice caracteristice pentru perioada interbelică, împărțite de către cercetători în următoarele etape:

- Anii 1919-1928, etapa refacerii și accelerării dezvoltării economice în condițiile consolidării statului național unitar;

- Anii 1929-1933, etapa crizei economice din SUA și influențele ei asupra economiei românești;

- Anii 1934-1940, etapa unui progres economic susținut în baza comenzilor de stat și a necesităților de apărare a țării.

Toate procesele economice din economia ținutului erau puternic influențate de evoluția economică din întreaga țară, dar are și particularitățile sale determinate de sarcinile de racordare economică a ținutului la specificul economic al țării, de necesitatea completării breșelor în dezvoltare, ca urmare a rupturii anterioare a Basarabiei de la Țară.

III. Cercetările economice din Basarabia s-au bazat și au fost o parte componentă a gândirii economice românești, reflectând diferite abordări doctrinare caracteristice pentru gândirea economică din acea perioadă.

Gândirea economică din Basarabia interbelică s-a bazat pe reflecțiile doctrinare din întreaga Țară, în special, pe abordările neoclasiche, cercetările țărănismului economic, teoriile cooperatiste și mai puțin pe ideile naționalismului economic și pe marxism. Abordările neoclasiche și-au găsit reflectare în cercetarea economiei de piață și modalităților de aplicare a relațiilor de piață pentru dezvoltarea economiei ținutului, în special, pentru dezvoltarea industriei, agriculturii, comerțului. Cercetările țărănismului economic erau direcționate spre întâietatea dezvoltării agriculturii și a subramurilor industriale legate de valorificarea produselor agricole, prin aplicarea relațiilor de piață în agricultură, dezvoltarea cooperației (astăzi, vorbim de businessul mic și clustere), stimularea pătrunderii capitalului străin în economia ținutului.

IV. Cercetările economice din Basarabia prezintă o mare importanță pentru gândirea și practica economică din Republica Moldova – sunt bază a vectorului românesc de dezvoltare.

Ideile economice din Basarabia interbelică și-au avut influență și reflectare în practica economică din perioada postbelică, inclusiv în Republica Sovietică Socialistă Moldovenească (RSSM), în special, în domeniul dezvoltării cooperatiste, iar mai concret – în domeniul cooperăției de consum. În opinia multor economiști cercetători, cooperăția de consum din RSSM era „sector privat în interiorul unei economii de stat”. Sectorul cooperatist din RSSM, chiar fiind puternic influențat de sistemul totalitar, a devenit sector, ce funcționa în baza mecanismului de piață, datorită ideilor economice din Basarabia interbelică, în special, în baza teoriei cooperatiste dezvoltate în Basarabia interbelică.

Gândirea economică din Basarabia interbelică influențează teoria economică din Republica Moldova prin dezvoltarea și impulsivitatea cercetărilor economice pe următoarele direcții:

1. Reflectarea, în mod tradițional, a problemelor economice concrete caracteristice realității economice actuale ale Republicii Moldova.
2. Efectuarea cercetărilor teoretice în contextul dezvoltării teoriei economice române și din alte țări.
3. Conceperea insuficienței economiei Republicii Moldova în ruptura ei de economia Țării.
4. Cercetarea competitivității Republicii Moldova în contextul integrării economiei moldovenești în economia Țării și celei mondiale.
5. Recăutarea căilor de dezvoltare, inclusiv, în primul rând, prin integrarea Republicii Moldova în spațiul economic român, apreciat ca fiind cel mai firesc și eficient spațiu economic.
6. Altele.

Concluzie: Gândirea economică din Basarabia a existat, a fost direcționată spre soluționarea problemelor economice din Ținut, a constituit parte componentă a gândirii economice românești și s-a bazat pe aceasta, prezintă o bază științifică pentru gândirea și practica economică din Republica Moldova și este un fundament al vectorului românesc de dezvoltare.

Bibliografie:

1. AGRIGOROAIEI, I., PALADE, G. *Basarabia în cadrul României întregite. 1918-1940*, Universitas, Chișinău, 1993.
2. BABEL, Antony. *La Bessarabie. Etude historique, ethnographique et économique*, Paris, 1926.
3. CASSO, L. *La Russie au Danube et l'organisation de la Bessarabie*.
4. CHIRCĂ, Sergiu. *Lupta continuă*. Chișinău, 2000.
5. COJOCARU Gh. *Integrarea Basarabiei în cadrul României (1918-1923)*, Semne, București, 1997.
6. COJUHARI, Andrei și coautori. *Doctrină economică modernă și contemporană*. Ch.: 2001.
7. BUGARIN, C., PAVELESCU, I., SCURTU, I. *Economia Basarabiei în anii 1918-1940*, În: Ioan Scurtu, Dumitru Almaș, Armand Goșu, Ion Pavelescu, Gheorghe I. Ioniță, Ion Șișcanu, Nicolae Enciu, Gheorghe E. Cojocaru, *Istoria Basarabiei. De la începuturi până în 1998*, Semne, București, 1998, p. 140-161.
8. FRUNZĂ I., *The rightsof the Rumanians upon Bessarabia*, Bucharest, 1944.
9. FRUNZĂ I. Dr., *Bessarabien, Rumänische Rechte und Leistungen*, Ed.I și a II-a. 1941.
10. MOLDOVAN Dumitru. *Doctrinile economice*. Ed. a III-a. Gh.: Arc, 2003.
11. PANAITESCU Emil, *La frontiera orientale della latinita. La Romania e la Bessarabia*. Roma, 1924;
12. TĂTĂRESCU, Gh. *Bassarabie et Moscou. Discours*. Bucarest, 1926.
13. ȘPAC, Ion. *Revista „Basarabia Economică”*. Revista BiblioScientia, nr. 1-2 / 2009.
14. UMANEȚ, Valeriu. *Economie politică*. Ed. a II-a. Ch.: CEP USM. 2004.

THE EPISTEMOLOGY OF THE AUSTRIAN SCHOOL OF ECONOMICS AND THE PROBLEM OF EMPIRICISM IN ECONOMIC THOUGHT

Drd. Gerhard OHRBAND, Germania, AESM

Abstract: *The Austrian School of Economics, until now a rather marginalized economic doctrine in contemporary academia, passes through a period of resurgence, especially after the crisis of 2007/2008. The given article discusses the key element which differentiates the doctrine from other economic schools of thought, namely its aprioristic epistemology. The Austrian form of thinking is then applied upon the conflict between socialism and capitalism.*

Key words: *Austrian School of Economics, empiricism, epistemology, economic doctrines*

Introduction. The Austrian School of Economics is a current of different economic doctrines that are rooted in the works of the classical economists, the origin of their ideas being traced back to the Spanish Scholastics, especially of the 15th and 16th centuries (mostly, the School of Salamanca); main proponents being Carl Menger, Eugen von Böhm-Bawerk, Friedrich Wieser, Ludwig von Mises, Friedrich Hayek (Nobel Prize in Economics in 1974), Murray N. Rothbard and Israel Kirzner. Current renowned researchers include Hans Hermann Hoppe, Guido Hülsmann, Walter Block, Thomas di Lorenzo, Thomas E. Woods, Jeff Herbener, George Reisman and others.

Critical analysis of the field. Although until the first half of the twentieth century, the ideas of the Austrian school (or Viennese School) were considered mainstream economics, the rise of Keynesianism and other empirical economic doctrines made the image of the School suffer, until recently, marginalization in academia. From the mid-70s, however, and especially after the financial crisis of 2007/8 until today, there has been a worldwide resurgence of Austrian ideas. This is shown both by an increase in academic publications and studies at prestigious universities and by popularizing through literature, media and political debate.

Almost anywhere in the world over the past decade, research centers dedicated to studying and promoting the Austrian doctrine have appeared, as, for example the Mises Institutes in Alabama / USA, Brazil, Germany, Poland, Czech Republic and Romania. The last country also has a Friedrich von Hayek Center at "Alexandru Ioan Cuza" University Iasi and Rothbard Center at the American University in Bucharest.

The Austrian approach, once being considered economics mainstream, remained until today almost isolated seemingly the single economic doctrine, at least in the Austrian School tradition of Ludwig von Mises, which insists on a aprioristic and deductive approach, while other doctrines joined other social sciences (such as sociology or psychology) which try to adopt the empirical methodology of the natural sciences. Below, we briefly delineate the main elements of the Austrian analysis and discuss their relevance and applicability.

While most of the current economic doctrines consider that economic laws are not absolute, but should be subject to empirical testing, the result of which can never give absolute certainty, but only a statistical confidence interval, the Austrian School argues that economic laws, unlike historical events, can be inferred from a number of axioms that are intuitively true. Just as in trigonometry nobody does empirical studies to measure triangles all over the world, or to test whether the sum of the angles makes exactly 180 degrees, there are economic truths which are self-evident or which are applying the formal logic of original self-evident truths. Ludwig von Mises called economic science, based on the irrefutable axiom that man acts, praxiology.

Von Mises writes about economic science:

„Its statements and positions are not derived from experience. They are, like those of logic and mathematics, a priori. They are not subject to verification and falsification on the ground of experience and facts. They are both logically and temporally antecedent to any comprehension of historical facts. They are a necessary requirement of any intellectual grasp of historical events.”⁷¹

For the purpose of illustration, here are some economic laws derived from this axiom:

1. David Ricardo's law of association, which says that if a person is better than another in the production of goods A and B, based on the division of labor and concentration of production on only one of the two goods, at which he is still the most effective, the company will increase the volume of goods compared to the situation in which he would deal with the production of all goods.
2. If the minimum wages are set above the market price they will cause unemployment.
3. If the state sets maximum prices for certain commodities and products that are above the market price, the result will be a comparative disappearance of these goods.

The praxiological approach, especially from the 1950s onwards, has produced fierce discussions. On the one hand, although they did not use the terminology of Mises, almost all classical economists used the method of thought experiments, through which were thought till the end consequences if an isolated variable was modified, maintaining all others constant (*ceteris paribus*). They did so not because they still did not know the computational methods of statistical analysis, but from a deep understanding of what makes economic laws different from those in the natural sciences.

Unlike (some) natural sciences, in the economy it is impossible and undesirable to run controlled empirical experiments. It is not possible for practical reasons as well as ethical reasons. We can not manipulate at least one national economy with only one variable (or set of unrelated factors) while keeping another country with exactly the same parameters as the first one as a control group. On the other hand, it is highly irresponsible to lead experiments on behalf of the entire population, especially if traditional economic science has superior tools than empirical experimentation. Of course, we can mention the periodic occurrence of “natural” quasi-experiments, for example in the cases of North and South Korea, of East and West Germany. But here we find an abundance of factors that could not be controlled and that could confuse the results, especially both named cases clearly illustrate the inhumanity and cruelty of experimenting on people.

The classical economists, and Austrian economists nowadays, did not perceive this as a shortcoming of economics, but as an inherent feature of their field of study. While in the natural sciences we start from an absolute ignorance of the laws of nature to a gradual approximation of knowledge through centuries of empirical research, in economics the situation is exactly the opposite: it starts from absolute and knowable truths to deduct more complex situations.

States Jean-Baptiste Say:

„A treatise on political economy will ... be confined to the enunciation of a few general principles, not requiring even the support of proofs or illustrations; because these will be but the expression of what every one will know, arranged in a form convenient for comprehending them, as well as in their whole scope as in their relation to each other”.

or Nassau Senior (1790-1864), on economic assumptions:

„... premises consist of a few general propositions, the result of observations, or consciousness, and scarcely requiring proof, or even formal statement, which almost every man, as soon as he hears them, admits as familiar to his thoughts, or at least as included in his previous knowledge; and his inferences are nearly as general, and, if he has reasoned correctly, as certain as his premises”.

Apart from being a respected tradition, though marginal, in Western academic life that deserves to be introduced in the Republic of Moldova, there are good arguments in favor it. Even if we adopt an empirical perspective, which would not accept any conclusions before they can be tested empirically, it still does not negate the importance of the applying logic. On the contrary, even the empirical paradigm requires, at first, the development of a logically consistent theory from which testable hypotheses are to be extracted.

Personal vision regarding the problem. The Austrian approach allows for a great array of interdisciplinary applications of economic theory. One of its main tenets is the impossibility of economic calculation under socialism.

As von Mises wrote:

„Is precisely in market dealings that market prices are formed for all kinds of goods and services, which will be taken as the bases of calculation. Where there is no free market, there is no pricing mechanism; without a pricing mechanism, there is no economic calculation“.

Austrian economists, including von Mises, dedicated also much attention to the intermediary stage between capitalism and socialism, namely interventionism.

The Republic of Moldova offers many opportunities to apply an Austrian perspective on social, economic and political life. Like many countries of the former Socialist bloc, Moldova failed to make the full transition from a socialist economy to a fully capitalist system. This means that many domains of industry and public life remain still dominated by the same persons as under communism and/or are controlled by the public sector. The areas especially affected are the justice system, public transportation (railroads especially), the energy sector, education and public roads. In all those areas, a strong influence of a government monopolist impedes the effective and transparent use of resources.

An Austrian analysis of these areas could be useful for understanding the failure of current reforms, which rely on the existence of a state monopolist providing for and ensuring the quality of those services. Thus, on the basis of economic theory, the public case could be made for more privatization and for letting market actors provide those goods and services in the form of voluntary exchanges between producers and consumers, instead of the involuntary exchanges between taxpayers and state agencies.

Conclusions

In conclusion, we should mention that the Austrian School of Economics has since the 1970s undergone a true rebirth. Although its radically aprioristic epistemological and antiempiric approach made it appear less scientific in the economic academic environment, which in the 2nd half of the 20th century tried to emulate the natural sciences by adopting positivism, it offers various advantages: its relative accessibility for the public and opportunities for interdisciplinary research.

Bibliography:

1. HOPPE H. H. *Economic science and the Austrian method*. Auburn, Alabama: Mises Institute, 2007.
2. MISES L. Von. *Socialism: an economic and sociological analysis*. Indianapolis, Indiana: Liberty Classics, 1981. 596 p.
3. MISES L. Von. *The anti-capitalistic mentality*. Eastford, Connecticut: Martino, 2009. 124 p.
4. MURPHY R. P. *Chaos theory: two essays in market anarchy*. Auburn, Alabama: Mises Institute, 2010. 74 p.
5. REISMAN G. *Capitalism: a treatise on economics*. Ottawa, Illinois: Jameson, 1996. 1096 p.
6. ROTHBARD M. N. *The ethics of liberty*. New York: New York University Press, 2003. 308p.
7. ROTHBARD M. N. *For a new liberty: the Libertarian manifesto*. Auburn, Alabama: Mises Institute, 2006. 432 p.
8. ROTHBARD M. N. *Economic thought before Adam Smith: an Austrian perspective on the history of economic thought volume 1*. Auburn, Alabama: Mises Institute, 2006. 572 p.

ASIGURAREA SECURITĂȚII ECONOMICE PRIN PRISMA CONCEPȚIILOR ȘCOLILOR DE GÂNDIRE ECONOMICĂ

*Lect. univ. drd. Corneliu MUNTEANU,
Catedra GEDG, ASEM*

Rezumat. *Conceptul de securitate economică este util atât timp cât acesta are o aplicare directă. Dar, în ciuda importanței practice, aspectul teoretic al securității economice nu este ușor de definit, sau unul care poate fi ignorat. Evoluția economică a securității a fost studiată încă din timpurile primelor state antice. Scopul prezentului studiu este de a realiza o trecere în revistă a curentelor și școlilor de gândire existente, fără de care nu putem înțelege fenomenul analizat.*

Abstract. *The concept of economic security is useful as long as it has a direct application. But, despite the practical importance, theoretical aspect of economic security is not easily defined, or one that can be ignored. Evolution of economic security has been studied since the time of the first ancient states. The aim of this research is to conduct a review of the trends and existing schools of economic thought, without which we cannot understand this phenomenon.*

Cuvinte-cheie: *securitate, securitate economică, școli de gândire economică, vulnerabilitate economică, riscuri, amenințări.*

Introducere. Realitatea de azi ilustrează că toate ființele umane au nevoie de un sentiment de securitate, pentru a primi un sentiment de apartenență, un sentiment de stabilitate și un sentiment de direcție. Oamenii, care simt în sine lipsa securității de bază, în familiile lor, la locurile lor de muncă și în comunitatea lor, tind să devină social ireponsabili. Ei tind să se comporte oportunist și tind să-și piardă un sentiment de moderare. În plus, perioadele și zonele de insecuritate, întotdeauna răspândesc intoleranță, extremismul și violența.

Din greaca antică „*securitas*” înseamnă – a deține controlul asupra situației. De interes ar fi referirea la Imperiul Roman, unde „*Securitas*” era zeița ce asigura liniștea imperiului. Astfel, găsim reversul unei medalii

emise în anul 250 d.Hr, în timpul regelui Hostilian, medalia având inscripția „libertate în fața amenințării”. Mai târziu, termenul de securitate a derivat din conceptul medieval „raison d’Etat” (rațiune de stat), înțeles ca „stare de necesitate”, prin care guvernul unui stat își rezervă dreptul să invoace măsuri excepționale pentru asigurarea securității statului. [16]

Vorbind la acest capitol, abordăm noțiunea ca un proces și, nicidecum, nu-l putem trata în mod static/contabil. Analiza conceptului de „**securitate economică durabilă**” necesită o înțelegere prealabilă a termenului de „**securitate**”, de aceea, vom începe prin a explica cele mai importante sensuri ale acestuia din urmă. O abordare a modului, în care au evoluat conceptele de securitate, nu poate scăpa din vedere că aceasta este o rezultată a evoluției atât a geoeconomiei, cât și a geopoliticii.

Pornind de la definiția lui Walter Lippmann, publicată în 1962 în studiul „Discord and Collaboration. Essays on International Politics”, [1] care afirmă că „O națiune este în siguranță în măsura în care nu se află în pericolul de a trebui să sacrifice valori esențiale, dacă dorește să evite războiul și, poate, atunci când este provocată, să și le mențină, obținând victoria într-un război”, astfel, noțiunea „securității” a suferit numeroase modificări. Ian Bellany – directorul Centrului de Studii ale Securității Internaționale, scrie că „securitatea, în sine, este o relativă absență a războiului”, combinată cu un nou introdus factor psihologic, reprezentat de „o relativ solidă convingere că nici un război care ar putea avea loc nu s-ar termina cu o înfrângere”. [2] Laurence Martin utilizează abordarea economică în definirea securității: „securitatea este asigurarea bunăstării viitoare”. [5] În anii '60, bunăstarea era considerată ca fiind rezultatul direct și neproblematic al creșterii economice, însă teoriile sociale și economice ulterioare au infirmat această ipoteză, considerând că la fel de importanți sunt și factorii culturali și psihologici.

Complexitatea conceptului de securitate face ca diferitele dimensiuni ale acesteia să fie, deseori, tratate separat. În sensul larg, conceptul „**securitate**” include *securitatea economică*, *securitatea militară*, *securitatea energetică*, *securitatea ecologică*, dimensiuni care posedă leviere

propriu pentru combaterea amenințărilor specifice fiecăreia. **Astfel, se observă o trecere de la amenințări la vulnerabilități și riscuri.**

Elementul economic al securității naționale constituie domeniul de referință prioritar al abordărilor de securitate moderne. Acestea se pot îndrepta și spre alte domenii vitale ale societății moderne, dar revin în mod incontestabil la economic, datorită faptului că **energia, transporturile armate, comunicațiile** nu pot să existe în afara economicului. Economistul, istoricul și omul politic american, Richard Rosecrance, menționează un adevăr cu implicații profunde: „În trecut, era mai ieftin să acaparezi teritoriul unui stat prin forță decât să dezvolti un aparat economic și comercial sofisticat, necesar pentru a obține beneficii în urma schimburilor comerciale cu acesta”. [14, p. 16] Dezvoltând această idee, astăzi este mai ieftin ca un stat să-și exercite puterea economică decât forța militară.

Securitatea economică reflectată în gândirea economică. Evoluția economică a securității a fost studiată încă din timpurile primelor state antice. Desigur, nu putem vorbi de o veritabilă tratare economică a conceptului. Nu exista decât o preocupare militară cu privire la conceptul de securitate, iar siguranța, însemna putere (armată) și fortărețe cu pereți de nestrăbătut. Problema securității și a războiului i-a preocupat pe cei mai de vază gânditori ai antichității: **Aristotel, Platon, Cicero, Xenofon**, care s-au referit, în lucrările lor, la problema păcii și a războiului, a consecințelor acestora, a impactului acestora asupra progresului națiunii. Gândirea renașcentistă, care s-a întins pe perioada secolelor XIV-XVII, se remarcă prin denunțarea războiului, iar siguranța și pacea sunt cele care mențin progresul și dezvoltarea socială.

În gândirea economică apogeul perioadei renașcentiste se încadrează în doctrina economică, mercantilismul sec. XVI – începutul sec. XVIII. Aceștia pun pe primul loc statul, ca gestionar al scopurilor sociale și politice, pentru care este generată bunăstarea și ca furnizor al securității necesare desfășurării tuturor activităților economice. Din această perspectivă, mercantiliștii și neomercantiliștii susțin că: „dimensiunea economică a securității este doar o parte a securității naționale, ce reprezintă principala prioritate a statului”. Concepția

mercantilistă asupra securității, indiferent dacă este privită la nivel individual sau național, își găsește expresia în stocul monetar existent la un moment dat. Sporirea bogăției sub această formă devine preocuparea centrală atât a indivizilor, cât și a statului, acesta din urmă fiind considerat instrumental principal pentru a spori gradul de securizare al țării. Greșeala mercanților timpurii, după cum observăm de-a lungul istoriei a fost că nu mărirea importului din colonii a tuturor mărfurilor, inclusiv metalelor prețioase însemna siguranța, ci implicarea acestor resurse în circuitul economic.

Greșeală, pe care liberalii clasici, în frunte cu **Adam Smith** (1776) (doctrina liberalismului clasic) au reușit să o depisteze. În vestita sa lucrare „*Avuția națiunilor. Cercetare asupra naturii și cauzelor ei*”, Smith afirma: „comerțul și manufacturile au contribuit treptat la o mai bună guvernare și ordine, și, totodată, la securitatea și libertatea individuală a locuitorilor de la țară, care trăiseră până atunci într-o stare de război permanent cu vecinii și într-o slugarnică dependență față de mai marii lor”. [13, p. 314]

Securitatea economică este un concept puțin agreat de adepții neo-liberalismului economic. Cauza fundamentală este că monitorizarea și asigurarea securității economice implică acțiuni de prevenire, interdicție sau penalizare din partea guvernului și care sunt orientate asupra diferitelor „obiecte” ce pot submina securitatea. Evident, această necesitate nu poate fi văzută cu ochi buni de cei care recomandă retragerea statului din jocul forțelor de piață și asumarea de către acesta a rolului de arbitru în acest joc. [11] Nucleul doctrinei liberalismului clasic a fost economia liberă și că aceasta ar trebui să constituie baza oricărui construct social, iar piața trebuie să fie lăsată să opereze fără influență externă și fără intervenția statului. În viziunea liberală, statul furnizează legile și securitatea în domeniile politic și militar și sprijină constructele sociale în acele arii în care economia nu o poate face. Din această perspectivă, principalul scop al securității constă în dezvoltarea regulilor care creează mobilitatea economiilor naționale.

Principiul ce a stat la baza doctrinei liberalismului clasic „laissez-faire, laisser-passer”, a fost susținut și de renumitul economist englez,

reprezentantul doctrinei neoclase, **Alfred Marshall**. Acesta a subliniat că, în orice economie, există forțe care tind să formeze un echilibru. Exemplul cel mai elocvent este formarea prețului de echilibru în lupta cererii și ofertei.

La sfârșitul anilor 1990, Pierre Bourdieu [3] se întreabă: lumea economică este ea oare o ordine perfectă, cum susține doctrina liberalismului clasic și în special principiul „laissez-faire, laissez-passer”? Liberalismul clasic urmărește responsabilizarea individului și slăbirea/abolirea solidarității colective, ceea ce a dus la decalaje imense între bogați și săraci și lupta fiecărui individ/stat împotriva tuturor. Putem afirma că fenomenul globalizării face trecerea la liberalism „pe nesimțite”. În actualul sistem, doar 8% din populația planetei trăiește în siguranță economică. [8, p. 132] Securitatea economică a unei țări depinde, în mare măsură, de doctrinele economice implementate. În această eră de noi reconfigurări în economia mondială, se poate greși ușor, iar consecințele pot fi dramatice, întrucât securitatea economică nu este ceva ce se poate realiza într-o zi sau într-un an.

O luptă deschisă împotriva ideilor liberaliste a fost dusă de doctrina socialistă, care afirmă că economia planificată constituie baza dezvoltării durabile și a progresului, iar statul nu poate exista în afara acestei logici, sarcina sa fiind aceea de a „guverna” economia în funcție de scopurile politico-sociale ale justiției și echității. Socialiștii pun accentul pe securitatea celui slab din punct de vedere economic și împotriva celui puternic, bogat.

Charles Fourier, reprezentant al socialismului utopic menționează „că munca este o necesitate înnăscută, o pasiune naturală a fiecărui om”. [4, p.213] Munca, detestată în societatea capitalistă din cauza exploatării, insecurității, șomajului, extenuării și monotoniei, devine – în „sistemul socialist” – o necesitate a vieții și cel mai important instrument în asigurarea securității economice.

Ambiția de a controla totul, de a planifica totul este caracteristica de bază a doctrinei socialiste. Ea decurge din dorința de a asigura stabilitate vieții economice, politice, sociale, culturale etc. Prețul plătit pentru astfel de ambiții este însă foarte mare. Planificarea centralizată excesivă de tip

socialist – adică absolutul control a tot ce mișcă – deflexibilizează economia, o scoate din dinamismul ei creator și o transformă într-un uriaș cu picioare de lut. [8, p. 133] Planificarea centralizată excesivă, gigantismul și inflexibilitatea economică duc economia spre faliment.

Rezultatul concret al socialiștilor mai întâi în Germania (de către Bismarck), apoi și în alte țări europene, a unui sistem de securitate socială și de protecție a maselor populare. Pe parcursul secolului al XX-lea, mai ales după Cel de-al Doilea Război Mondial, protecția socială s-a constituit într-una dintre coordonatele majore ale politicilor economice ale tuturor statelor și a condus la obținerea celor mai bune rezultate în țările dezvoltate.

Din motive de securitate, în secolele V-IX, țăranii liberi ai comunităților de sate s-au pus sub protecția nobililor. Astfel, în Evul Mediu, țăranii și-au pierdut libertatea și au devenit **servi**. Clasa muncitoare trebuie să-și accepte rolul său în schimbul securității sociale oferite de către stăpâni.

Economistul german **Friedrich List (1789–1846)**, reprezentant al naționalismului, a dat lumii un nou model a cărui esență o formează **protecționismul educator temporar**. Modelul listian denunță politica liberală și concurența perfectă, considerând închiderea temporară a frontierelor pentru produsele importate este un instrument de asigurare a securității producătorului utohton, oferindu-i condiții favorabile dezvoltării sale. [6, p. 301]

Student al lui Veblen, Wesley Mitchell, la sfârșitul secolului XIX, afirmă că „*principala sarcină este promovarea atentă a planificării sociale sau naționale, pentru eliminarea fluctuațiilor și asigurarea libertății economice și a unei crescânde securități*”. Instituționalismul economic a susținut ideea că singura sursă de stabilitate și securitate din sistem o constituie instituțiile internaționale.

Pe parcursul sec. XX și începutul secolului XXI, s-au format o serie de definiții, cel mai des, utilizate pentru definirea securității economice. În sens larg, în literatura de specialitate, se folosește definirea sinergetică, care întruchipează în sine abordarea din punct de vedere a intereselor statului, a amenințărilor a stabilității, a posibilității de autodezvoltare etc.

Astfel, securitatea presupune *protecția necesității evidente, fiziologice, social-economice, spirituale și situaționale de resurse, tehnologii, informații și idealuri morale, necesare activității vitale și prosperării populației.*

Astfel, putem menționa că studiile de securitate din anii '70, pentru prima dată se face referire la schimbarea ce va avea loc în curând în sistemul internațional. Această transformare radicală, va fi o combinație dintre putere și bunăstarea societății cu elemente culturale și de suveranitate a statului.[9]

De exemplu, Wallerstein afirma că, datorită dinamismului său inerent, economia capitalistă va căuta să se integreze și în blocul socialist. Această idee a deschis o nouă cale pentru cercetare, distincția anarhie internațională – guvernare mondială devenind desuetă. Chiar dacă nu toți politologii sunt de acord, sfârșitul Războiului Rece a confirmat teoria de la sfârșitul anilor '70, înlocuind temerea declanșării unui conflict nuclear între cele două mari puteri cu riscuri, pericole și amenințări concrete la adresa securității naționale și internaționale: confruntări etnice, inițierea unui proces dificil și îndelungat de tranziție economică în statele fost-comuniste, creșterea numărului imigranților și al refugiaților, degradarea accentuată a mediului, sporirea importanței apartenenței culturale și religioase în relațiile internaționale, integrarea în structurile europene și euroatlantice a țărilor central și est-europene etc. Toate aceste tendințe au generat nevoia de a lărgi și adânci înțelesul conceptului de securitate. [10]

În anii '80-'90, analiza nivelelor securității economice a permis focalizarea atenției asupra celor mai importante aspecte ale acestui proces. Anume, asigurarea securității economice a individului semnifică punctul de pornire în asigurarea securității economice a sistemului economic internațional. Securitatea individului stă în responsabilitatea statului, iar securitatea națională se asigură în mediul internațional. „Ordinea necesită reguli, regulile necesită autoritate și autoritatea este exercitat, în numele poporului, de stat”. [15, p. 167] În literatura de specialitate, focalizarea pe securitatea individului, prin urmare, nu înseamnă sfârșitul rolului statului; mai degrabă, consolidează rolurile și responsabilitățile statului.

Pornind de la schimbările în curs de desfășurare pe plan internațional și de la transformările care au avut loc pe plan intern, securitatea economică tinde spre acumularea de aspecte noi, importante pentru însăși existența omenirii.

Astfel, Mark Rupert, în lucrarea sa „International Relations Theory”, definește securitatea economică a individualui ca „Venituri stabile și alte surse pentru a menține un standard de viață în prezent și în viitorul previzibil, ceea ce presupune: solvabilitate continuă, cash-flow predictibil, utilizarea eficientă a capitalului uman. [12]

Thierry de Montbrial, specialist în domeniul economiei și politologiei, în lucrarea sa „Jurnal românesc”, și-a focalizat studiile asupra dezvoltării continue a individului în societate: ”Eu cred că progresul – considerat din punct de vedere colectiv – constă în consolidarea condițiilor externe de împlinire în viața fiecărui individ. Prin urmare, scopul major al progresului este demnitatea individului”. [7]

În prezent, lumea este caracterizată de contradicții și incertitudini. Studiul securității, până în prezent, nu are o metodologie clară de analiză care ar simplifica complexitatea conceptului. Într-o lume divizată în grupuri de state, care au [ideologii](#) și [sisteme politice](#) (uneori chiar diametral opuse), economia a devenit parte prioritară a securității naționale. Anume, în această perioadă, securitatea economică este înțeleasă ca un proces de menținere a stabilității

Concluzie

Securitatea economică este un caracteristică complexă a economiei, cu o mulțime de definiții și metode de cuantificare, asupra cărora economiștii nu s-au pus întru totul de acord. În literatura de specialitate, nu există o opinie unanim acceptată privind definirea conceptului de „securitate economică”. Securitatea este abordată de mulți autori atât ca lipsă totală a unor amenințări, cât și ca menținere a acestora la un nivel care nu influențează nivelul de securitate al sistemului.

Conceptul de securitate economică se aplică sistemelor de diferite nivele ierarhice. Astfel, se evidențiază: securitatea economică internațională, a statelor, a unor regiuni, a întreprinderilor, organizațiilor și cea personală.

Istoria a intrat într-un nou mileniu, în care amenințările au fost înlocuite de riscuri și vulnerabilități la adresa securității economice. După prăbușirea Uniunii Sovietice, întreaga economie mondială și-a valorificat forțele pentru a face față noului „haos” din relațiile internaționale.

Referințe:

1. BUZAN B., *Popoarele, statele și teama. O agendă pentru studii de securitate internațională în epoca de după Războiul Rece*, Ed. Cartier, Chișinău, 2000, ISBN 978-9975-79-727-6
2. BELLANY I., *Către o teorie a securității naționale*, 1981, apud Buzan, Barry, op. cit., 2000
3. BOURDIEU P., *L'essence du néolibéralisme*, in “Le monde diplomatique”, disponibil la: <http://www.monde-diplomatique.fr/1998/03/BOURDIEU/10167>, (vizitat la 05.04.2013)
4. FOURIER Ch., *Opere economice*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1966, p. 213, **ISBN/Cod: CFOPEAC1966AC** (Traducere și studiu introductiv de Gromoslav Mladenatz)
5. LAURENCE M., *Poate exista securitate națională într-o epocă nesigură?*, 1983, apud Buzan, Barry, op. cit., 2000
6. LIST F., *Sistemul național de economie politică*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1973, p. 301, disponibil la: <http://eet.pixel-online.org/files/etranslation/traduzioni/romania/F.%20List%20Sistem%20national%20de%20economie%20politica%20%28cover,%20preface%29.pdf> (vizitat la 22.04.2015)
7. MONTBRIAL Thierry De *”Jurnal românesc”*, Editura Rao, 2012, ISBN 978-606-609-263-0
8. MUREȘAN D. *„Dimensiunea economică a securității în epoca parteneriatelor și a alianțelor”*, Ed. PRO Universitaria, 2010, p.132-133, ISBN 978-973-129-531-2

9. KATZENSTEIN P. J. *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*, Columbia University Press, New York, 1996, ISBN 978-0-231-10468-5
10. Elemente noi în studiul securității naționale și internaționale”, Ed. Universității Naționale de Apărare, 2005 disponibil la: http://cssas.unap.ro/ro/pdf_studii/elemente_noi_in_studiul_securitatii_nationale.pdf (vizitat la 18.04.2015)
11. PROHNIȚCHI V. „Securitatea economică a Moldovei: o privire în secolul XXI”, 2005, Chișinău, disponibil la: http://www.expert-grup.org/old/library_upld/d47.pdf (vizitat la 29.04.2015)
12. RUPERT M., *International Relations Theory*, 2007, Department of Political Science, Oxford.
13. SMITH A., *Avuția națiunilor*, vol. I, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1962, p. 314, disponibil la: <https://ru.scribd.com/doc/130007886/Adam-Smith-Avutia-natiunilor-pdf>, (vizitat la: 25.04.2015) ISBN 978-973-1931-78-4
14. RESECRANCE R. N., *The rise of the trading state*, Basic Books, New York, 1986, p.16 ISBN 978-046-5070-35-0
15. TADJBAKSH S., A. M. CHENOY „Human Security”, 2009, New York, p. 167, ISBN 978-041-5473-38-5
16. TRONCOTA C., capitol introductiv al cursului „Studii de securitate”, Univ. „L. Blaga”, Sibiu, România, August 2011, disponibil la: <https://studiidesecuritate.wordpress.com/2011/08/11/evolutia-conceptelor-de-securitate/>, ISBN 973-733-009-9

FENOMENUL ECONOMIEI SUBTERANE ÎN TEORIA ECONOMICĂ

*Drd. Ion ARSENE,
Catedra GEDG, ASEM*

Rezumat. *Articolul vizează problema studierii principalelor abordări teoretice cu privire la fenomenul economiei subterane. Sunt studiate cronologic principalele doctrine economice și felul cum acestea analizează și explică fenomenul economiei subterane.*

Cuvinte-cheie: *economie subterană, teorie economică, relații economice externe, intervenția statului în economie*

Datorită faptului că, la moment, fenomenul economiei subterane are peste 29 de denumiri sau sinonime, putem afirma că acest fenomen, încă, nu este studiat pe deplin și că părerile cercetătorilor în acest domeniu sunt împărțite.

Unele forme ale economiei subterane au apărut odată cu apariția relațiilor economice între oameni. Astfel, concomitent cu apariția banilor, apare și falsificarea acestora, odată cu apariția Statului și impunerea de către acesta a unor impozite, apar și persoane care nu achită toate aceste impozite. Fenomenul economiei subterane, în sfera relațiilor economice externe, a început odată cu globalizarea, internaționalizarea activității economice, atunci, când anumite persoane au știut să folosească avantajele acestor procese în interese proprii pentru ca să-și satisfacă setea de îmbogățire ușoară și rapidă.

Până la impunerea de către Stat a regulilor de joc în relațiile economice, prin elaborarea de către Stat a legislației respective, unicul impediment al derulării acestor relații era morala religioasă.

Un interes aparte îl prezintă evoluția istorică a diferitelor abordări teoretice cu privire la unele aspecte ale economiei de piață, care au nemijlocită legătură cu economia subterană.

Trebuie să începem cu Orientul antic, acolo, unde se consideră că au fost puse începuturile gândirii economice. Una din principalele

particularități ale civilizațiilor orientale, constă în rolul decisiv atribuit statului în viața societății. Legile lui Manu și Arthashastra (călăuză pentru regi la întocmirea decretelor), documente datate din sec. IV-II î.e.n. fac referire la corupție, la delapidări de bani publici și îi sfătuia pe regii indieni cum să lupte cu aceste forme ale economiei subterane. Totodată, în Orientul antic, cunoștințele economice comportau un caracter secundar în raport cu filosofia, științele naturii sau jurisprudența și aveau forma unor îndemnuri sau sfaturi pentru conducători [1, p.p.27-28].

Și în Grecia antică, marii filozofi, considerați primii economiști, fac referire la unele laturi ale economiei subterane. Filosoful grec Platon (427-347 î.e.n.) era adeptul unei participări însemnate a statului în viața economică, fiind un adversar al libertăților economice și politice. Platon era de părere că proprietatea privată în clasele superioare ale societății (filozofii și militarii), trebuie limitată în detrimentul celei colective, din cauza că proprietatea individuală încurajează individualismul, setea de pricopsire, corupția și degradarea morală. Cât privește comerțul exterior, Platon susținea că amestecul statului este indispensabil. Statul trebuie să promoveze o politică protecționistă, interzicând exportul produselor necesare societății și limitând importul produselor care nu sunt necesare pentru o viață moderată - a obiectelor de lux.

În toată perioada Evului Mediu, gândirea economică este dominată de dreptul canonic sau regulile bisericești. Sfântul Toma d'Aquino (1225-1274), autorul sintezei învățaturii creștine și a filozofiei lui Aristotel, analizează activitățile economice prin prisma *virtuților și păcatelor*. Aici, drept păcate, sunt stabilite și unele forme ale economiei subterane, inclusiv furtul și jaful. Conform cercetătorilor care au definit economia subterană, una din caracteristicile acesteia este că activitatea economică subterană nu corespunde normelor morale existente în societate. Aici, putem spune că prin stabilirea multor norme morale, învățătura creștină a încercat să submineze diferite forme ale economiei subterane, calificându-le drept păcate.

Mercantiliștii, care au investigat activitatea economică ca un domeniu independent de cercetare, au dominat timp de trei secole gândirea economică din Europa (1450-1750). Mercantiliștii erau adepții

unei intervenții majore a statului în economie, recunoșteau banii (aurul și argintul sub formă de lingouri) drept esență a bogăției. Astfel, în această perioadă, a crescut considerabil intervenția statului în economie. Statul promova comerțul exterior printr-o politică comercială protecționistă, ceea ce se considera că sporește avuția unei națiuni. În această perioadă, a fost instituit dreptul de monopol în producerea și comercializarea unor bunuri sau în dreptul exclusiv de export doar pentru flota engleză. Este cunoscut faptul că creșterea implicării statului în activitatea economică duce la creșterea anumitor forme ale economiei subterane. De exemplu, în perioada mercantilistă, pentru a stopa scoaterea banilor din țară, în Spania, a fost introdusă pedeapsa cu moartea pentru încălcarea acestei norme. Tot în perioada mercantilistă, apare spionajul industrial. Faptul că cele mai dezvoltate țări din acea perioadă (Spania, Franța, Anglia, Olanda) participau activ la comerțul cu robi, aduceau cantități enorme de aur și argint din America Latină a creat premise pentru înflorirea *pirateriei* – o formă deosebită a economiei subterane.

Odată cu schimbarea doctrinei economice și cu apariția liberalismului clasic, gândirea economică pune accent pe libertățile economice, individualism și nonintervenționism. Părintele economiei politice – Adam Smith (1723-1790), considera că *mâna invizibilă* reglează economia de piață, armonizând interesul egoist al individului cu interesul general al societății. Statul ar trebui să îndeplinească doar rolul de „paznic de noapte” și să aibă grijă doar de apărarea națională, apărarea vieții, libertăților individuale și a proprietății private, administrarea justiției și finanțarea unor activități publice.

Tot Adam Smith este cel care introduce termenul de *homo economicus* – un individ egoist care, în permanență, tinde să-și maximizeze bunăstarea materială cu minimum de efort, în cadrul mijloacelor pe care le are.

Cercetătorii din Rusia, Popov și Tarasov, sunt de părere că *homo economicus*, la care face referire Adam Smith, chiar dacă este un individ egoist, este un antreprenor responsabil, care are simpatie față de oamenii

din împrejur, în acțiunile sale nefiind vorba de ceea ce numim în prezent economie subterană. [3, p.13]

Totodată, filozoful englez Thomas Hobbes (1588-1679) era de o părere diametral opusă de cea a lui A. Smith. El a afirmat că este nevoie de un stat autoritar, care să țină sub control strict interesul egoist al individului, care este „cea mai puternică, cea mai distructivă pasiune omenească”. [3, p.13]

Putem concluziona că, conform teoriei liberalismului clasic, economia de piață se autoreglează prin intermediul mâinii invizibile, activități economice subterane nu pot avea loc, sau dacă acestea au loc – într-un final, ele vor fi reglate tot de mâna invizibilă și vor fi de folos întregii societăți.

Trebuie analizată și abordarea socialiștilor privitor la economia subterană. Este cunoscut faptul că socialiștii au criticat dur economia de piață, proprietatea privată, libera concurență, fiind adepții proprietății colective și a planurilor elaborate de stat.

Karl Marx (1818-1883) – fondatorul *socialismului științific*, distinge două etape de acumulare a capitalului: *acumularea primitivă și acumularea ca atare a capitalului*. Potrivit lui, acumularea primitivă a capitalului (proces prin care mai continuă să treacă unele țări postsocialiste) s-a desfășurat prin metode cu *totul* necivilizate, prin intermediul a ceea ce azi numim diferite forme ale economiei subterane – jaf, violență, escrocherii, corupție, speculații ș.a. Socialiștii au fost acei care pe lângă faptul că preziceau sfârșitul capitalismului, optau pentru o societate în care nu există nedreptate, exploatare, activități ilegale, etc. [1, p.150]

Totodată, diferite forme ale economiei subterane au fost intens prezente în țările socialiste și în special în fosta URSS. În anul 1977, economistul american G.Grossman a publicat articolul despre „a doua economie a URSS”. În anii '80 ai secolului trecut, specialiștii au tras concluzia că chiar dacă oficial, în țările socialiste, era o economie total planificată, în realitate exista un sistem economic mixt, unde economia subterană, neoficială, necontrolată juca, uneori, un rol mai important decât cea oficială. [3, p.17]

Dat fiind faptul că, în țările socialiste, circulația peste hotarele țării era strict limitată, desigur și activitățile economice tenebre din sfera relațiilor externe erau destul de limitate. În pofida acestui fapt, sunt cunoscute situații când diferite mărfuri *deficitare* erau aduse în țară pe calea contrabandei. Însă aceste activități erau studiate doar sub aspect juridic atât timp, cât în țările socialiste *oficial* nu exista activitate economică subterană.

Neoclasicii considerau, ca și clasicii liberali, că activitatea economică este dirijată de *mâna invizibilă* din conceptul lui A.Smith. Conform lor, echilibrul economic general se stabilește în mod automat, prin jocul liber al prețurilor, intervenția statului în economie fiind inutilă. Astfel, chiar dacă diferite forme ale economiei subterane erau prezente în activitatea economică, acestea nu au fost studiate de ei, considerându-se, că ele nu influențează echilibrul general.

Reprezentanții instituționalismului economic au pus în centrul atenției instituții, precum statul, familia, cultura, religia, tradițiile, piața. Ei au fost acei, care chiar dacă nu au studiat diferite forme sau efecte ale economiei subterane, au scos în evidență anumite laturi ce țin de motivația indivizilor de a desfășura activități economice subterane. Thorstein Veblen introduce termenul de *clasă fără ocupații* – una din instituțiile de bază ale capitalismului, pe care o critică cu vehemență. Această clasă, afirmă el, este una dăunătoare, este formată din diferiți speculanți, escroci etc. și câștigă bani care, pe lângă faptul că sunt câștigați prin fraudă, sunt și cheltuiți pentru satisfacerea unor necesități anormale. [1, p.p.210-212]

Opinia, conform căreia, unul din factorii determinanți a activității economice subterane este setea unor indivizi de a se îmbogăți rapid și prin metode ilegale, amorale este pe larg abordată și în prezent de către cercetători.

Keynesiștii și neokeynesiștii au fost adepții intervenției masive a statului în economie, pentru că, la acea etapă, devine evident, că ideile liberalismului economic nu mai corespund realității. Economia de piață nu se poate autoregla prin jocul liber al cererii și al ofertei, mâna invizibilă, despre care vorbea A.Smith, nu mai poate face față crizelor,

diferențierii veniturilor ș.a.m.d. În teoriile lor, keynesiștii și neokeynesiștii studiază marea majoritate a problemelor economice, venind cu niște idei radicale, care schimbă din temelie anumite aspecte ale gândirii economice, însă, ca și predecesorii lor, nu studiază economia subterană ca ceva aparte, nu fac referință la formele și efectele acesteia. De exemplu, unul dintre cele mai importante scopuri ale dirijismului – intervenției statului în economie, este utilizarea deplină a brațelor de muncă, nespecificându-se dacă acestea activează în economia legală sau subterană – situație des întâlnită în țările în curs de dezvoltare.

Teoria keynesistă și ulterior neokeynesistă stabilesc una din condițiile creșterii economice echilibrate – egalitatea dintre economii și investiții, iar diferențierea mare a veniturilor are urmări negative în dezvoltarea economică, pentru că stimulează tendința de mărire a economiilor și de limitare a investițiilor. Este cunoscut faptul că, în cazul veniturilor obținute din economia subterană, statul nu poate elabora sau controla implementarea politicilor de stimulare a investițiilor și de reducere a economiilor.

Neoliberalismul economic, care a dominat gândirea economică, începând cu mijlocul anilor '70 ai secolului trecut și până la criza din 2008-2009, readuce, în prim-plan, liberalismul economic. Totodată, dacă clasicii și neoclasicii considerau că economia se autoreglează prin jocul liber al cererii și al ofertei, fără necesitatea intervenției statului, atunci neoliberalii admit intervenția statului în economie pentru a apăra concurența și pentru a proteja marea majoritate a populației de lăcomia și abuzurile așa-numiților *capitaliști*.

Trebuie menționat că chiar dacă, după criza mondială din 2008-2009, are loc o renaștere a ideilor intervenționiste, deja economia subterană cu multitudinea sa de forme și aspecte este studiată aparte, ca având un rol important în dezvoltarea reală a economiei.

Primele cercetări ale economiei subterane încep abia în anii 60-70 ai secolului trecut, în perioada dominării ideilor neoliberaliste. Mult timp până la aceasta, cu toate că economia subterană era prezentă în viața de zi cu zi, economiștii nu-i atrăgeau atenția și se axau pe studiul concurenței perfecte, echilibrul pieței și, nu în ultimul rând, intervenția

statului în economie. Chiar și în sec. XX., când economia subterană a luat amploare, diversificându-și formele, economiștii considerau că această problemă este mai degrabă un obiect de studiu al juriștilor.

În literatura de specialitate, părinte al cercetării fenomenului de economie subterană este considerat Keith Hart, care a observat, pe parcursul investigațiilor sale în Ghana, la sfârșitul anilor 1960, că o mare parte (chiar marea majoritate) a orășenilor lucrători ai „lumii a treia” nu au nimic comun cu economia oficială. Economistul peruan Hernando de Soto a publicat, în 1989, cartea „Cealaltă cărare”, în care a studiat economia subterană în țările în curs de dezvoltare și a tras concluzia că 48% din populație activează în cadrul economiei subterane.

În general, primele cercetări ale fenomenului de economie subterană au fost efectuate în baza economiilor țărilor slab dezvoltate – „ale lumii a treia”, acolo unde se credea că este cea mai dezvoltată. Deja, prin anii 1970, economia subterană a început a fi studiată și în țările dezvoltate.

În opinia cercetătorilor Latov și Covalev, istoria cercetării economiei subterane poate fi divizată în două etape:

Etapa I (anii 1970-1980) – etapa cercetărilor empirice, acumularea informațiilor primare

A II-a etapă (anii 1980-1990) – etapa de studiere aprofundată economico-teoretică. [4, p.91]

Lucrările economistului austriac și specialistului în economie subterană Friedrich Schneider și a economistului german Dominik Enste conțin date despre mărimea economiei subterane în diferite grupuri de țări – dezvoltate, în curs de dezvoltare și în tranziție. Totodată, acești autori studiază impactul economiei subterane asupra diferitelor ramuri ale economiilor naționale. [2, p.56]

Ținând cont de cele relatate mai sus, putem trage câteva concluzii cu privire la abordarea fenomenului economiei subterane în teoria economică:

1. Primele cercetări ale economiei subterane au început a fi efectuate abia în anii 60-70 ai secolului trecut. Până atunci, se considera că activitatea economică subterană existentă, nu influențează activitatea

economică oficială și va dispărea de la sine odată cu echilibrarea pieței. Activitatea economică subterană era considerată un obiect de studiu mai mult al juriștilor.

2. Până la moment, fenomenul economiei subterane în sfera relațiilor economice externe nu a fost studiat de către cercetători ca un subiect aparte, ci doar ca o parte a economiei subterane. Studiarea acestui fenomen, în Republica Moldova, este necesară și actuală, datorită la două cauze majore:

a) Redirecționarea relațiilor economice externe ale Republicii Moldova din Est spre Vest, în contextul sancțiunilor impuse de Federația Rusă și,

b) Prezența pe teritoriul Republicii Moldova a autoproclamatei republici nistrene, care participă activ la activitatea economică externă, totodată, nefiind controlată de autoritățile Republicii Moldova

Bibliografie:

1. MOLDOVAN, Dumitru. *Doctrine și economiști celebri*. Chișinău: ARC, 2011. ISBN 978-9975-61-634-8
2. МАНУСОВ, В. *Неформальная экономика в системе мирового хозяйства*. Москва: Новый хронограф, 2014. ISBN 978-5-94881-245-8
3. ПОПОВ Ю. и Тарасов М. *Теневая экономика в системе рыночного хозяйства*. Москва: Дело, 2005. ISBN 5-7749-0403-2
4. ЛАТОВ Ю. и КОВАЛЕВ С. *Теневая экономика*. Москва: Норма, 2006. ISBN 5-89123-959-0

Redactor literar - Constantin Crăciun
Rectificare computerizată - Vera Chiruță
Procesare computerizată – Maria Budan

Semnat pentru tipar 28.12.2015
Coli editoriale 9,8.
Coli de tipar 12,8. Format 60 × 84 1/16.
Tirajul 40 ex.

Tipografia Departamentului Editorial-Poligrafic al ASEM
tel. 402-910
www.ase.md